

WAGENINGEN UNIVERSITEIT
WAGENINGEN UR

Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid

Dierentuinbeelden

Een onderzoek naar de beelden van dierentuinbezoekers en de mening over de doelen van de moderne Nederlandse dierentuin

Begeleiders:
B. Elands
M. Marseille

26 maart 2010

Judith Westervelt

Studentnummer:
860827946030

FNP 80436

VOORWOORD

In juni 2009 ben ik benaderd om mee te werken aan een onderzoek naar diertuinbezoekers. Nu ben ik al vanaf mijn jeugd groot fan van diertuinen, dus de keuze was snel gemaakt. Een aantal maanden lang heb ik me verdiept in de doelen van de Nederlandse diertuin, de natuurbeelden en de beelden die diertuinbezoekers hebben van een diertuin. Het leukste, meest interessante, maar ook het meest leerzame onderdeel was wel het afnemen van de interviews met diertuinbezoekers in Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark. De meeste tijd heb ik echter doorgebracht achter het beeldscherm, want daar kreeg mijn thesis langzaam vorm. En nu ligt het resultaat dan voor u!

Tijdens dit deel van mijn Masterstudie 'Bos- en natuurbeheer' heb ik hulp en steun gekregen vanuit verschillende hoeken. Daarom wil ik ook een aantal mensen in het bijzonder bedanken. Allereerst mijn begeleidster uit Wageningen, Birgit Elands. Zij heeft mij begeleid bij het hele proces en door haar nuttige opmerkingen en feedback is het resultaat geworden zoals het nu is. Ook heeft ze mij geholpen om een weg te banen door de theorie. Daarnaast wil ik mijn begeleider van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen, Mirko Marseille, hartelijk bedanken. Door zijn netwerk met de diertuinen in Nederland heeft hij ervoor gezorgd dat ik toestemming kreeg om interviews af te nemen in de diertuinen. Ook kon hij mij veel relevante informatie verschaffen over allerlei achtergronden van de Nederlandse diertuinen. Verder heeft hij mij gemotiveerd door belangstellend te zijn en zijn visie te geven over de verschillende onderdelen waaruit deze thesis bestaat. De samenwerking verliep goed en soepel met mijn twee begeleid(st)ers waardoor ik mijn enthousiasme wist te behouden en mijn thesis heb weten af te ronden.

Verder gaat mijn dank uit naar de directies van Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo. Met hun toestemming kon ik de interviews met de diertuinbezoekers afnemen. Ook wil ik alle deelnemers aan de interviews hartelijk danken voor hun medewerking. Zonder hen had ik nooit tot dit resultaat kunnen komen.

Als laatste wil ik een dankjewel zeggen tegen iedereen die mij op één of andere manier heeft geholpen bij dit onderzoek. Hetzij door een luisterend oor te bieden, hetzij door mij uit de brand te helpen met urgente vragen. Ook heb ik veel gehad aan de momenten van steun en het vertrouwen dat men in mij had.

Dan rest mij nu nog te zeggen: veel plezier bij het doornemen van deze thesis!

Judith Westervelt

Aalten, 26 maart 2010

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
Lijst van tabellen en figuren	5
Samenvatting.....	6
1. Introductie	8
1.1 Dierentuinen in de 21 ^e eeuw: nieuwe doelen.....	8
1.2 Onderzoeksvragen en doel van het onderzoek.....	11
1.3 Structuur van de thesis.....	11
2. Natuurbeelden en plaatsgehechtheid	13
2.1 Onderzoeken naar natuurbeelden	13
2.1.1 Natuurvisies	13
2.1.2 Natuurarrangementen.....	15
2.2.3 Natuurbeelden.....	17
2.2 Plaatsgehechtheid	21
2.3 Conceptueel model.....	24
3. Onderzoeksmethode.....	27
3.1 'Case study' en 'comparative design'	27
3.2 Interviews	30
3.3 Analyse.....	33
4. Resultaten.....	36
4.1 Achtergrondvragen.....	36
4.2 Reden bezoek	39
4.3 Cognitieve, normatieve en expressieve dimensie.....	40
4.3.1 Cognitieve dimensie.....	40
4.3.2 Normatieve dimensie.....	45
4.3.3 Expressieve dimensie	49
4.4 Dierentuinbeelden.....	54
4.5 Dierentuinbeelden nader begrepen.....	55
4.6 Doelen van de dierentuin	57
4.7 Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark resultaten vergeleken	60
5. Discussie	63
5.1 Resultaten vergeleken	63
5.2 Dierentuinbeelden vs. natuurbeelden	64
5.3 Evaluatie van methode	66

6. Conclusie	69
6.1 Conclusies over de hoofd- en deelvragen	69
6.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.....	72
6.3 Toepassingen van de resultaten in de praktijk.....	73
Literatuurlijst	75
Bijlagen	80
Bijlage I: interviewschema	80
Bijlage II: uitkomsten gesloten vragen over doelen	84
Bijlage III: gegevens van de deelnemers.....	85

LIJST VAN TABELLEN EN FIGUREN

Figuur/ tabel	Titel	Bladzijde
Figuur 1.1	Relaties tussen de doelen van de Nederlandse dierentuinen	9
Tabel 2.1	Verschillende classificaties van de visies op de relaties tussen ment en natuur	15
Tabel 2.2	Natuurarrangementen volgens Keulartz et al.	17
Figuur 2.1	Sociale representaties en de opbouw ervan vanuit een zwak constructivistische benadering	20
Tabel 2.3	Dominante natuurbeelden van de Nederlandse bevolking volgens Buijs	21
Figuur 2.2	Conceptueel model van de dierentuinbeelden	26
Tabel 3.1	Belangrijke verschillen tussen Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo	30
Tabel 3.2	Vragen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dierentuinbeelden	34
Figuur 4.1	Leeftijdsverdeling van geïnterviewden	36
Tabel 4.1	Frequentie van dierentuinbezoeken	37
Figuur 4.2	Favoriete diersoorten	38
Tabel 4.2	Redenen van dierentuinbezoek	39
Figuur 4.3	Functies van de dierentuin en redenen waarom een dierentuin dieren toont	41
Figuur 4.4	Link met dieren in het wild	43
Tabel 4.3	Cognitieve codes	44
Figuur 4.5	Redenen waarom een dierentuin moet blijven bestaan	45
Tabel 4.4	Normatieve codes	49
Figuur 4.6	Wat maakt de dierentuin bijzonder?	52
Tabel 4.5	Expressieve codes	53
Tabel 4.6	Codes waaruit een dierentuinbeeld kan worden opgebouwd	54
Tabel 4.7	Meest voorkomende dierentuinbeelden van de Nederlandse dierentuinbezoekers	55
Figuur 4.7	Belangrijkheid van het dierentuindoel	57
Figuur 4.8	Duidelijkheid van het dierentuindoel	58
Tabel 4.8	Gemiddelde cijfers per vraag en dierentuindoel	59
Tabel 4.9	Dierentuinbeelden van Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark bezoekers	60
Tabel 4.10	Gemiddelde cijfers van bezoekers van Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark per vraag en dierentuindoel	61
Tabel 6.1	Meest voorkomende dierentuinbeelden van de Nederlandse dierentuinbezoekers (gelijk aan tabel 4.7)	72

SAMENVATTING

De huidige Nederlandse dierentuinen hebben verschillende doelen die zij proberen na te streven. De doelen zijn opgesteld om de bezoeker het naar het zin te maken, maar ook om meer aandacht te vestigen op de natuur en bepaalde diersoorten. In totaal zijn er vijf doelen die kunnen worden onderscheiden. Het eerste doel is recreatie. Voor de dierentuin is het van belang dat mensen de dierentuin gaan bezoeken, omdat dan inkomsten worden geworven. De recreatie in de dierentuin is een belangrijke pullfactor, vooral voor gezinnen met kinderen. Daarnaast levert de recreatie in een dierentuin ook nog eens extra inkomsten op, bijvoorbeeld door de verkoop van goederen en etenswaren. Een ander doel is de educatie. Een dierentuin biedt bezoekers de mogelijkheid om wat te leren, niet alleen over de dieren, maar ook over de natuur en natuurbehoud. Het derde doel haakt hier deels op in, want een dierentuin vindt dat het zelf ook mee moet werken aan natuurbehoud en natuurbescherming. Daarom steunen zij projecten in het buitenland die hieraan werken. Dit wordt in situ bescherming genoemd. Een dierentuin doet echter ook aan ex situ bescherming; ze beschermen diersoorten door ze te houden in de dierentuin en ook zijn er fokprogramma's om bepaalde soorten in stand te houden. Dit is het vierde doel waar de dierentuin aan werkt. Als laatste zet een dierentuin zich in voor meer onderzoek naar dieren en diersoorten. De dierentuinen staan onderzoek toe om zo een dier beter te begrijpen en het eventueel ook op een betere manier te kunnen beschermen (zowel in situ als ex situ).

In deze thesis is onderzocht of de doelen voor de bezoeker duidelijk zijn, maar ook is achterhaald wat de bezoeker nu echt belangrijk vindt in een dierentuin en welke beelden zij hebben van de dierentuin. Daarom is de volgende hoofdvraag gesteld:

Wat zijn de meest voorkomende dierentuinbeelden van dierentuinbezoekers van de Nederlandse dierentuin en hoe waarderen zij de doelen van de dierentuin?

De dierentuinbeelden zijn gevormd aan de hand van drie dimensies, de cognitieve, de normatieve en de expressieve. Deze drie dimensies zijn ook verwerkt in de interviews met dierentuinbezoekers. De cognitieve vragen bestonden uit vragen over de kennis van en overtuigingen ten opzichte van de (doelen van) de dierentuin. De normatieve vragen omvatten vragen over de waarden en waardeoriëntaties met betrekking tot verschillende onderwerpen binnen een dierentuin. De expressieve vragen gingen over de gehechtheid van dierentuinbezoekers. In hoeverre waren zij gehecht aan de dierentuin (in Nederland)? De dertig interviews die zijn afgenomen in Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark vormen de belangrijkste informatiebron om tot een antwoord te komen op de hoofdvraag. De dierentuinbeelden zijn gebaseerd op de verschillende theorieën over natuurbeelden waar in het verleden onderzoek naar is verricht.

Omdat niet alle Nederlandse dierentuinen zijn gebruikt als onderzoeksgebied, is er sprake van een casestudy. Daarnaast zijn de antwoorden die door de twee groepen dierentuinbezoekers zijn gegeven met elkaar vergeleken. Dit onderzoek heeft dus ook een 'vergelijkend ontwerp' (comparative design). De resultaten van de interviews zijn geanalyseerd en gecodeerd en aan de hand daarvan zijn een aantal conclusies getrokken.

Uit het onderzoek komt naar voren dat iedere dimensie uit drie codes bestaat. Voor de cognitieve dimensie zijn dit de codes: recreatie, dierbescherming en natuurbescherming. Voor de normatieve 'de mens is het belangrijkste', 'mens en die zijn belangrijk' en 'dier is het belangrijkste' in een dierentuin. De laatste dimensie, de expressieve bevat de volgende codes: 'gehecht aan een specifieke dierentuin', 'gehecht aan de Nederlandse dierentuin' en 'niet gehecht aan een dierentuin'.

Elke code van één dimensie kan gecombineerd worden met een code van de andere twee. Er zijn dus in totaal zevenentwintig dierentuinbeelden mogelijk. De vijf meest voorkomende dierentuinbeelden in dit onderzoek zijn:

- ✓ Mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn
- ✓ Een recreatieve plek waar mens en dieren belangrijk zijn
- ✓ Mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn
- ✓ Mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn
- ✓ Een recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn

De belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat het merendeel van de dierentuinbezoekers de recreatie als belangrijkste functie zien. Het blijkt dat de recreatie zelfs overduidelijk aanwezig is voor veel respondenten. Maar dierentuinbezoekers *vinden* de bescherming (zowel in situ als ex situ) het belangrijkste. Een dierentuin zou hier meer aandacht aan mogen besteden. Als laatste kan gezegd worden dat een deel van de meest voorkomende dierentuinbeelden is gebaseerd op het feit dat bezoekers gehecht zijn aan een (specifieke) dierentuin, een ander deel is niet gehecht aan de dierentuin.

---

1. INTRODUCTIE

1.1 DIERENTUINEN IN DE 21^E EEUW: NIEUWE DOELEN

Dierentuinen bestaan al sinds de 18^e eeuw, maar de doelen van een dierentuin zijn in de loop van de tijd veranderd. In totaal kunnen drie perioden onderscheiden worden en elke periode kenmerkt zich door een ander uitgangspunt van de dierentuinen. De eerste periode begon eind 18^e eeuw en eindigde in de 19^e eeuw. In die tijd lag de nadruk op het tentoonstellen van dieren. Dierentuinen werden toen ook wel aangeduid met 'menagerieën'. Vooral de rijkere bevolking toonde aan elkaar welke exotische collectie zij bezaten en hoeveel diersoorten zij in eigendom hadden. Diversiteit van soorten was een kernbegrip. Dit beeld veranderde in de 20^e eeuw. Langzaam vormde de 'menagerie' zich om tot een 'zoologisch park'. Dit betekende dat het ecologische aspect steeds meer vorm kreeg en meer aandacht werd besteed aan het gedrag en het habitat van dieren. Ook de gezondheid en het welzijn van de dieren kwam steeds hoger in het vaandel te staan. Daardoor veranderde ook het uiterlijk van dierentuinen. De verblijven werden groter en de leefomgeving per soort werd nagebootst (IUDZG/CBSG, 1993).

Sinds enkele decennia zijn de doelen van de dierentuinen opnieuw veranderd. In totaal kunnen nu vijf doelen worden onderscheiden, namelijk:

- ✓ Ex situ bescherming
- ✓ In situ bescherming
- ✓ Onderwijs voor het publiek
- ✓ Onderzoek
- ✓ Recreatie (Anderson et al., 2003; EAZA, 2009; Reade & Waran, 1996).

Soms worden in situ bescherming en ex situ bescherming ook als één doel gezien, maar in dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen deze twee vormen van bescherming.

Met ex situ bescherming wordt de bescherming van diersoorten buiten hun natuurlijke omgeving bedoeld. De dierentuinen in Nederland beschermen diersoorten ex situ; er wordt veel om het welzijn van de dieren in de dierentuin gegeven en ook zijn (inter)nationale fokprogramma's opgezet om diersoorten in stand te houden of zelfs populaties uit te zetten. Deze trend is begin 20^e eeuw al ingezet, maar nu is ex situ bescherming nog steeds van groot belang en een belangrijk doel voor de dierentuinen (Lyles, 2001).

Naast ex situ bescherming is nu ook de andere vorm van natuurbescherming steeds belangrijker geworden. Met in situ bescherming wordt de bescherming van dieren in het wild bedoeld. Maar ook behoud, bescherming en herstel van ecosystemen en habitatten vallen onder in situ bescherming. Voor de huidige Nederlandse dierentuinen zijn al deze aspecten belangrijk. Om in situ bescherming te waarborgen, werken dierentuinen onder andere samen met natuurorganisaties (Mallinson, 2003). Ze geven geld en ook adviezen. Daarnaast ondersteunen de Nederlandse dierentuinen natuurbeschermingsprojecten door jaarlijks geld te doneren aan het NVD natuurbeschermingsfonds. Dit is het eigen fonds van de NVD en wordt ook wel aangeduid met NNBF (NVD, 2009).

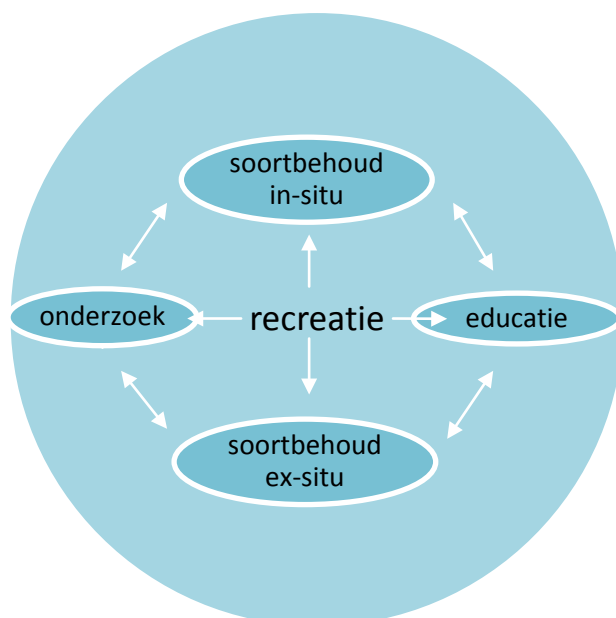

Het derde doel van de Nederlandse dierentuinen richt zich op het informeren en onderwijzen van de bezoekers. Educatie wordt door de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (NVD) namelijk gezien als een belangrijk middel om het natuurgedrag van mensen positief te veranderen, iets dat veel natuurorganisaties belangrijk vinden. Daarom is in 2003 een educatieve nota opgesteld. Daarin staat onder andere beschreven dat informatieborden alleen niet genoeg zijn. Daarom worden nu bijvoorbeeld tentoonstellingen gehouden in dierentuinen, worden informatieborden beter vorm gegeven, wordt gebruik gemaakt van verschillende media (tv, foto's etc.) en geven verzorgers uitleg over bepaalde diersoorten (afdeling Educatie Diergaarde Blijdorp, 2003).

Het volgende doel van de huidige dierentuin is openstaan voor wetenschappelijk onderzoek. Dierentuinen moeten wetenschappers toelaten die de dierentuindieren willen onderzoeken. Daarnaast moeten dierentuinen de mogelijkheid hebben om gegevens te verzamelen en eventueel te publiceren over hun dieren en de ontwikkelingen. Door onderzoek kan het dierwelzijn verhoogd worden en ook kan het onderzoek bijdragen aan betere overlevingskansen voor dieren in het wild (EAZA, 2009).

Zorg voor recreatie is het laatste doel van de dierentuinen. Bezoekers moeten zich kunnen vermaken in een dierentuin en geprikkeld worden om een dierentuin te bezoeken. Veel mensen zien de dierentuin nog steeds als een vorm van recreatie en wanneer de recreatieve mogelijkheden niet voldoende zijn, zullen er geen bezoekers worden getrokken. Omdat bezoekers zorgen voor een belangrijk deel van het inkomen van dierentuinen, is het van belang dat mensen blijven komen en dus is recreatie een belangrijk doel voor de dierentuinen (Reade & Waran, 1996; Dibb & Simkin, 1998).

De vijf bovengenoemde doelen hebben onderling nauwe verbanden met elkaar. Dat is te zien in de figuur hiernaast.

Recreatie is het doel dat in het midden staat, omdat recreatie zorgt voor inkomsten. De recreatiemogelijkheden trekken mensen naar een dierentuin, maar ook kan er geld verdiend worden door in een dierentuin eten, drinken en spullen te verkopen. Een dierentuin heeft zonder recreatie geen middelen om de andere doelen na te streven. Een dierentuin zal dus altijd op een manier geld moeten verdienen om de andere doelen te kunnen bekostigen en daarvoor zijn onder andere restaurants en winkeltjes een aantrekkelijke optie.

Figuur 1.1 Relaties tussen de doelen van de Nederlandse dierentuinen

Verder staat recreatie ook in verbinding met de educatie (naast dat het budget voor educatie wordt verkregen door recreatie-inkomsten), omdat voor dierentuinbezoekers educatie en recreatie nauw met elkaar samen kunnen hangen. Leren over een bepaald dier kan bijvoorbeeld als een vorm van recreatie worden gezien.

Behalve recreatie staan de andere doelen ook in verbinding met elkaar. Door bijvoorbeeld onderzoek te doen naar de dieren die in gevangenschap leven (de ex situ bescherming), kan een dierentuin kennis leveren over dieren die in het wild leven. De wilde dieren kunnen dan vervolgens beter beschermd worden, maar ook kunnen het welzijn en de verblijven van de dieren in gevangenschap verbeterd worden door hier onderzoek naar te verrichten. Verder wordt in de dierentuin educatie en informatie aangeboden over de dieren in de dierentuin en ook wordt uitleg gegeven over de natuurbeschermingswerkzaamheden. Daarom staat de educatie dus ook in verband met de twee beschermingsvormen.

De doelen zijn voor de Nederlandse dierentuinen duidelijk en er wordt dan ook naar gestreefd om deze doelen zo goed mogelijk te vervullen. Maar voor de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (een overkoepelende organisatie waar zestien dierentuinen in Nederland bij zijn aangesloten, ook wel afgekort tot NVD) is het al dan niet vervullen van de doelen niet het enige aandachtspunt. Voor deze organisatie is het ook belangrijk om de doelen kenbaar te maken aan het publiek. Zo wil de NVD bijvoorbeeld de dierentuin als natuurbescherming meer op de kaart zetten en hoopt de NVD dat bezoekers de dierentuin ook gaan zien als een plek om wat te leren. De NVD weet echter niet in hoeverre zij hierin slaagt en heeft geen idee hoe de bezoeker aankijkt tegen de doelen van de dierentuin (Marseille, 2009). Om op deze vragen een antwoord te kunnen geven, wordt in deze thesis onderzoek verricht naar de beelden die dierentuinbezoekers hebben van de Nederlandse dierentuin. Zien de bezoeker de dierentuin als een park waar dieren te zien zijn of wordt herkend dat dieren gehouden worden om mensen wat meer te leren over de soortgenoten in het wild? Vindt de bezoeker de dierentuin daarnaast wel geschikt om als natuurbescherming op te treden? En heeft de bezoeker wel behoefte om wat te leren in een dierentuin? Wanneer de NVD inzicht heeft in de beleving van de dierentuinbezoeker, kan het hierop inspelen en proberen de doelen van de dierentuin al dan niet beter of op een andere manier kenbaar te maken. Maar misschien wordt ook wel duidelijk dat de doelen van de Nederlandse dierentuin helemaal niet aansluiten bij de mening die bezoekers hebben over een dierentuin en moet overwogen worden om de doelen te herzien. Het is voor de NVD, maar ook voor de Nederlandse dierentuin, dus van belang om de visie van dierentuinbezoekers te achterhalen om zo in de toekomst de wens van zowel de Nederlandse dierentuin en de NVD, als van de bezoekers beter op elkaar aan te laten sluiten. Al zijn in het verleden verschillende onderzoeken verricht naar belevingen van bezoekers over dierentuinen (Falk et al., 2007; Davey, 2007; Mendes da Silva & Cardoso da Silva, 2006; Ings et al., 1997; Reade & Waran, 1996), nog niet eerder is onderzoek gedaan naar dit onderwerp in Nederland.

Het belangrijkste onderwerp in dit onderzoek is dus het beeld dat dierentuinbezoekers hebben van de moderne Nederlandse dierentuin. Hoe kijken de bezoekers aan tegen een dierentuin? Wat vinden zij belangrijk in een dierentuin en hoe staan ze tegenover de verschillende doelen die de dierentuin hanteert? De beelden worden in dit onderzoek bepaald aan de hand van drie aspecten. Ten eerste wordt geprobeerd om te achterhalen

welke kennis dierentuinbezoekers bezitten over de doelen van de dierentuin. Daarbij wordt ook gekeken naar de overtuigingen van de dierentuinbezoeker met betrekking tot de levensomstandigheden en de herkomst van dieren. Ten tweede wordt het dierentuinbeeld bepaald door de waarden die mensen toekennen aan de dierentuin. Wat vinden dierentuinbezoekers belangrijk als het gaat om dierentuin? Als laatste speelt ook de band die dierentuinbezoekers kunnen hebben met een dierentuin een rol bij het bepalen van een dierentuinbeeld. Zijn de bezoekers gehecht aan één of meerdere dierentuinen of hebben ze geen band met de dierentuin als plek om te bezoeken? In dit onderzoek zijn in twee dierentuinen interviews met dierentuinbezoekers afgenomen, namelijk Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark.

1.2 ONDERZOEKSVRAGEN EN DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek is om te achterhalen welke dierentuinbeelden er bestaan onder dierentuinbezoekers en in hoeverre deze beelden overeenkomen met de doelen van de moderne Nederlandse dierentuin. Aansluitend op dit doel is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat zijn de meest voorkomende dierentuinbeelden van dierentuinbezoekers van de Nederlandse dierentuin en hoe waarderen zij de doelen van de dierentuin?

De hoofdvraag kan onderverdeeld worden in verschillende deelvragen. Voor dit onderzoek moeten de volgende deelvragen worden beantwoord:

- ✓ Wat is een dierentuinbeeld en uit welke aspecten kan een dierentuinbeeld worden opgebouwd?
- ✓ Wat weten bezoekers van de doelen van de moderne Nederlandse dierentuin?
- ✓ Wat vinden dierentuinbezoekers belangrijk in een dierentuin?
- ✓ In hoeverre zijn dierentuinbezoekers gehecht aan de moderne Nederlandse dierentuin?
- ✓ In hoeverre verschillen de resultaten die in Ouwehands Dierenpark zijn verkregen met de resultaten uit Burgers' Zoo?

1.3 STRUCTUUR VAN DE THESIS

Om de vragen zoals die in paragraaf 1.2 staan beschreven te kunnen beantwoorden, zal een aantal stappen ondernomen moeten worden. Allereerst is het van belang om de theorieën die relateren aan dierentuinbeelden in dit onderzoek verder uit te diepen. De theorieën die relevant zijn voor dit onderzoek en daarom ook gebruikt zullen worden, de verschillende theorieën over natuurbeelden en de theorie over plaatsgehechtheid. In hoofdstuk 2 zullen deze theorieën behandeld worden.

In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet en welke methodes er zijn gebruikt. In dit onderzoek spelen interviews een centrale rol. Deze interviews zijn afgenomen in de dierentuinen Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo. Tijdens de diepte-interviews is geprobeerd een antwoord te krijgen op de hoofd- en deelvragen. De

antwoorden en resultaten van dit onderzoek staan beschreven in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 wordt vervolgens dit onderzoek geëvalueerd en wordt bediscussieerd in hoeverre de resultaten van dit onderzoek overeenkomen met resultaten uit andere wetenschappelijke onderzoeken. Het laatste inhoudelijke hoofdstuk, hoofdstuk 6, is de conclusie. Dit hoofdstuk bevat drie onderdelen. Allereerst wordt er een antwoord gegeven op de hoofd- en deelvragen en wordt het onderzoeksdoel geëvalueerd. Vervolgens wordt beschreven in hoeverre de uitkomsten van dit onderzoek relevant zijn voor de NVD. Ook wordt uitgelegd welke consequenties de resultaten hebben voor het beleid van de dierentuinen en de NVD. Als laatste worden in dit hoofdstuk ook mogelijkheden aangedragen voor toekomstig onderzoek.

---

2. NATUURBEELDEN EN PLAATSGEHECHTHEID

In dit hoofdstuk worden de theorieën behandeld die relevant zijn voor dit onderzoek. Omdat dit onderzoek geïnspireerd is op de natuurbeelden, zal in dit hoofdstuk nader worden ingegaan op de natuurbeelden. Er wordt aan de hand van een aantal onderzoekers, die zich bezig hebben gehouden met natuurbeelden, uitgelegd wat natuurbeelden precies inhouden en uit welke elementen een natuurbeeld wordt opgebouwd. Daarnaast speelt de theorie over plaatsgehechtheid een belangrijke rol in dit onderzoek en dus zal verderop in dit hoofdstuk deze theorie nader toegelicht worden.

2.1 ONDERZOEKEN NAAR NATUURBEELDEN

De dierentuinbeelden uit dit onderzoek zijn gebaseerd op de theorie over natuurbeelden. Aan de hand van de natuurbeelden is bepaald uit welke elementen een dierentuinbeeld bestaat. Natuurbeelden zijn beelden die mensen hebben over een bepaald stukje natuur. In het onderzoek naar natuurbeelden wordt gekeken naar wat mensen onder natuur verstaan en hoe mensen tegen deze natuur aankijken. Verschillende onderzoekers hebben de natuurbeelden onder de loep genomen en er onderzoek naar verricht (Keulartz et al., 2000; Born, van den, 2007, Groot, de & Born, van den, 2003, Buijs, 2009). In de komende paragrafen zal de theorie over natuurbeelden uitgelegd worden aan de hand van drie (groepen van) wetenschappers die allemaal de wijze waarop mensen over natuur denken, als onderzoeksobject hebben. Dit zijn:

- ✓ Riyan van den Born, met de theorie over natuurvisies
- ✓ Jozef Keulartz, Jaques Swart en Henny van der Windt, met de theorie over natuurarrangementen
- ✓ Arjen Buijs, met de theorie over natuurbeelden

Iedere onderzoeker heeft de natuurbeelden opgebouwd uit een aantal elementen of dimensies. De elementen verschillen echter per onderzoeker, ieder heeft zijn of haar eigen visie erop losgelaten. Daardoor verschillen de natuurbeelden qua inhoud. Dit zal duidelijk worden in de komende paragrafen.

2.1.1 Natuurvisies

Riyan van den Born is een Nederlandse onderzoekster die zich veelvuldig heeft bezig gehouden met de verschillende visies op natuur. De ideeën en visies van Van den Born zijn gebaseerd op de milieufilosofie. Deze filosofie is ontstaan als een reactie op de Verlichting en houdt zich bezig met de relatie tussen mens en natuur. Aanhangers van de milieufilosofie gaan van de gedachte uit dat de mens niet (altijd) boven de natuur wil staan, iets waar aanhangers van de Verlichting wel mee eens zijn. Van den Born heeft in haar onderzoek de natuurvisies van de milieufilosofie vergeleken met visies die de samenleving heeft van natuur. Haar onderzoek was kwalitatief en empirisch van aard. Door het veld in te gaan en mensen te vragen (aan de hand van interviews) naar de meningen over natuur en de relaties met natuur, heeft deze onderzoekster achterhaald welke visies op natuur er kunnen worden onderscheiden (Born, van den, 2008).

Van den Born onderscheidt drie verschillende elementen binnen de natuurvisies. Het zijn:

- ✓ de waarden van natuur
- ✓ de beelden van natuur
- ✓ de beelden van de relaties tussen mens en natuur

De waarden van de natuur worden omschreven aan de hand van de intrinsieke en de instrumentele waarde. Burgers kunnen waarde hechten aan de natuur, omdat de natuur hen producten zoals hout en voedsel levert. De natuur heeft in dit geval verschillende functies, het heeft voor de mens dan een instrumentele waarde. Daarnaast wordt met de intrinsieke waarde van de natuur bedoeld dat de natuur of elementen uit de natuur al waarde hebben zonder dat het een functie bevat. Mensen vinden de natuur bijvoorbeeld mooi of rustig en hechten er daarom waarde aan (Born, van den, 2007).

De beelden van de natuur geven aan hoe verschillende mensen de natuur anders typeren. Niet alle natuur wordt van eenzelfde kwaliteit gezien. Een weide wordt bijvoorbeeld door sommigen wel gezien als natuur (er broeden vogels en er komen verschillende soorten planten voor, terwijl anderen van mening zijn dat weides geen natuur zijn, omdat ze (intensief) onderhouden worden door de mens. Het wordt in dat opzicht dan niet gezien als natuur, maar meer als cultuur (Groot, de & Born, van den, 2003).

Met de relatie tussen mens en natuur wordt bedoeld hoe mensen omgaan met de natuur. De beelden van deze relatie bepalen hoe mensen zien dat de bevolking al dan niet zou moeten beslissen over de natuur. De verschillende beelden zijn verdeeld over een gradiënt waarop op het ene uiterste de ecocentrische en op het andere uiterste de antropocentrische uitgangspositie zich bevindt. Mensen met een duidelijke antropocentrische overtuiging zien de mens als een overtuigende heerser over de natuur, terwijl mensen met een sterk ecocentrisch gevoel de mens zien als een iemand die één is met de natuur. In het verleden hebben verschillende onderzoekers zich bezig gehouden met de relaties tussen mens en natuur en ieder heeft zijn eigen indeling gemaakt. De verschillende indelingen zijn weergegeven in tabel 2.1. De tabel laat zien dat de onderverdeling nogal verschilt per onderzoeker, de één onderscheidt bijvoorbeeld meer types dan de ander. Maar toch is ook de overlap duidelijk zichtbaar. Vrijwel iedereen erkent bijvoorbeeld het beeld 'rentmeester' (Born, van den, 2007). Van den Born heeft in haar onderzoek vooral gebruik gemaakt van de classificaties van Kockelkoren (1993) en Zweers (1995). De vier onderverdelingen zoals die in tabel 2.1 zijn weergegeven door Kockelkoren (1993) vormen voor Zweers en dus ook voor Van den Born de basis van visies van natuur. Uit het onderzoek van Van den Born blijkt dat mensen de meestersvisie niet aanhangen, de mens staat dus volgens de respondenten niet boven de natuur. Veel mensen hebben een meer ecocentrische visie. De mens wordt in dit geval gezien als onderdeel van de natuur (Born, van den, 2007).

Tabel 2.1 Verschillende classificaties van de visies op de relaties tussen mens en natuur (Born, van den, 2007, blz. 69).

	Passmore (1974)	Barbour (1980)	Zweers (1989)	De Groot (1992)	Kockelkoren (4 categorieën) (1993)	Kockelkoren (8 categorieën) (1993)
Antropo- centrisch ↓	Despoot	Despoot	Despoot	Technocraat- Avonturier	Meester	Despoot
	Coöperatie met natuur		Verlichte heerser	Manager- Ingenieur 'Huismeester'		Verlichte meester
↓ ↓	Rent- meester- schap	Rent- meester	Passieve rent- meester	Voogd		Rent- meester
			Actieve rent- meester		Progressieve rentmeester	
			Partner	Partner	Partner	Conservatieve partner
						Progressieve partner
Eco- centrisch			Participant	Participant	Partici- pant	Participant
	Natuur mystiek	Eenheid met natuur	Unio Mystica			Natuur mystiek

De natuurvisies zoals die door Van den Born omschreven zijn, gaan voornamelijk over de meningen die mensen hebben over natuur. Het gaat niet zozeer om de kennis die mensen hebben van natuur, maar om de aspecten waaraan veel waarde wordt gehecht wanneer gekeken wordt naar de relatie tussen mens en natuur (Born, van den, 2007).

De theorie over de visies van natuur van Van den Born (2007,2008) bevat elementen die worden meegenomen voor dit onderzoek (zie paragraaf 2.3), maar toch is deze theorie alleen niet voldoende om de diertuinbeelden te kunnen definiëren. Van den Born focust zich namelijk in haar onderzoek vooral op de waarden van mensen. Het is echter ook interessant om te kijken naar de kennis van mensen over de diertuin en de ervaringen die bezoekers hebben met een diertuin. Omdat de theorieën van Keulartz et al. (2000) en Buijs (2009) wel ingaan op deze twee aspecten, zullen deze theorieën ook worden gebruikt om een diertuinbeeld goed te kunnen formuleren.

2.1.2 Natuurarrangementen

Keulartz, Swart & Van der Windt hebben zich aan het begin van deze eeuw gericht op de beelden die mensen hebben van natuur. Door in kaart te brengen welke verschillende visies er zijn van natuur wilden en hoopten ze dat het natuurbeleid in Nederland beter afgestemd

zou worden op de wensen en eisen van verschillende groeperingen. De onderzoekers richtten zich daarbij voornamelijk op de verschillen tussen politieke partijen en groeperingen. Deze onderzoeksgroepen bezitten veel kennis over natuur en zijn op de hoogte van de ontwikkelingen in Nederland. De doelgroep van het onderzoek van Keulartz et al. bestond dus uit experts op het gebied van natuurbescherming en behoud. De data over de verschillende visies over natuur zijn niet verkregen door interviews of enquêtes, maar door overheidsdocumenten onder de loep te nemen. Het onderzoek is dan ook gebaseerd op een analyse van de literatuur (Keulartz et al., 2000).

De natuurarrangementen van Keulartz et al. zijn opgebouwd uit drie dimensies: de cognitieve, de normatieve en de expressieve dimensie. Deze drie dimensies worden door Keulartz et al. ook wel aangeduid met het ecologisch (cognitief), ethisch (normatief) en esthetisch perspectief. De cognitieve dimensie omvat de visies over wat natuur is, waaruit natuur bestaat en wat de functies zijn van natuur. Volgens Keulartz et al. bestaat de cognitieve dimensie of het ecologisch perspectief uit drie onderdelen: de systeemecologie, structuurecologie en productie-ecologie. De systeemecologie beschrijft dat mensen de natuur zien als één geheel. De natuur bestaat uit ecologische en biologische systemen die met elkaar samenhangen. De structuurecologie daarentegen gaat veel meer in op de structuur en elementen van de natuur, terwijl de productie-ecologie focust op de verschillende producten die de natuur de mens te bieden heeft. De visie dat alles in de natuur met elkaar samenhangt en dat de natuur als één geheel wordt gezien komt overeen met de holistische stroming. Het feit dat de natuur opgebouwd is uit allemaal kleine onderdelen wordt aangehangen door het reductionisme. Deze stroming staat tegenover het holisme en gaat er juist vanuit dat de natuur een optelsom is van allemaal verschillende onderdelen en individuen (Keulartz, 2000).

De normatieve dimensie of het ethisch perspectief relateert aan de waarden die mensen toekennen aan natuur. Wat is belangrijk wanneer gekeken wordt naar natuur en hoe wordt natuur gewaardeerd? Ook deze dimensie wordt door Keulartz et al. opgebouwd uit drie elementen: een ecocentrische, een zwak antropocentrische en een antropocentrische visie. Het ecocentrisme richt zich vooral op de intrinsieke waarde van de natuur. Volgens aanhangers van deze stroming heeft de natuur een waarde op zich en spelen de behoeftes en wensen van de mens geen rol. De natuur is iets dat op zichzelf staat en de niet-gebruikersfunctie staat hierin centraal. De antropocentrische stroming is daarentegen wel gericht op de behoeftes van de mens. Mensen binnen deze stroming zien de natuur als een hulpbron, de natuur heeft dus een gebruikersfunctie. De natuur wordt gezien als een goed. De natuur heeft de mens verschillende dingen te bieden, zoals bijvoorbeeld voedsel, hout en water en men moet of kan daar ook gebruik van maken. Daarnaast vinden aanhangers binnen deze stroming dat de mensen kunnen beslissen over natuur en organismen. De mens staat erboven. In dit opzicht is het dus ook mogelijk dat iemand beslissingen neemt over het al dan niet beschermen van een bepaald natuurgebied of specifieke organismen. De instrumentele waarde speelt dus een veel belangrijkere rol voor de antropocentrische aanhangers (Keulartz et al., 2000).

De expressieve dimensie of het esthetische perspectief beschrijft hoe mensen de natuur waarderen. Keulartz et al. maken daarbij onderscheid tussen een objectivistische visie, een subjectivistische en een formalistische visie. Objectivisten bepalen aan de hand van de

natuur als geheel of ze de natuur mooi vinden of niet. De uiterlijke kenmerken, zoals de geomorfologie en de ecologie, bepalen hoe mooi een gebied is. De voorwaarden die bepalen of een bepaalde plek al dan niet mooi is, zijn vastgelegd door wetenschappers die veel kennis hebben over het landschap en de natuur. Zij dragen dit over aan de burgers. Experts bepalen dus hoe mooi mensen een bepaald gebied vinden. Subjectivisten beschrijven dat zij juist bepaalde historische elementen in het landschap waarderen, zoals een houtwal. Ook gaat het subjectivisme er vanuit dat de esthetische waarde wordt bepaald door bepaalde eigenschappen van de mens. Door bijvoorbeeld sociale- en culturele ontwikkelingen beleeft iedereen een bepaald gebied anders en dus verschilt ook de esthetische waarde per persoon. Het objectivisme daarentegen is van mening dat de landschappen beoordeeld kunnen worden op basis van bepaalde kenmerken van het natuurgebied of landschap. Formalisten waarderen vooral de functie van de natuur. Zij kijken niet naar de geschiedenis en de ontwikkeling van het landschap. Wel spelen persoonlijke voorkeuren een rol (Keulartz, 2000; Buijs, 2009).

Aan de hand van deze drie dimensies of perspectieven worden door Keulartz et al. drie natuurarrangementen beschreven, namelijk het wildernis-, het arcadisch- en het functionele arrangement. Tabel 2.2 geeft de verschillende natuurarrangementen weer en laat ook zien uit welke elementen het beeld bestaat.

Tabel 2.2 Natuurarrangementen volgens Keulartz et al. (blz. 46)

	Cognitieve dimensie	Normatieve dimensie	Expressieve dimensie
Wildernis	Systeem ecologie	Ecocentrisch	Objectivistisch
Arcadisch	Structuurecologie	Zwak antropocentrisch	Subjectivistisch
Functioneel	Productie- ecologie	Sterk antropocentrisch	Formalistisch

Net als de theorie van Van den Born, bevat ook de theorie van Keulartz et al. elementen die gebruikt zullen worden in dit onderzoek. Met name de drie dimensies waaruit een natuurarrangement is opgebouwd zullen voor het onderzoek naar dierentuinbeelden ook worden gebruikt. In paragraaf 2.3 zal beschreven worden wat de theorie van Keulartz et al. bijdraagt aan het onderzoek naar dierentuinbeelden. Maar eerst wordt de theorie van Buijs besproken. Hij borduurt namelijk voort op de theorie van Keulartz et al. en omschrijft de drie dimensies uitgebreider. Daarom is ook de theorie van Buijs relevant voor dit onderzoek.

2.2.3 Natuurbeelden

Arjen Buijs heeft in 2009 een proefschrift gepubliceerd over natuurbeelden van burgers. Zijn onderzoek naar natuurbeelden is gebaseerd op de theorie over sociale representaties. Buijs heeft zich laten inspireren door deze manier van denken over de relaties tussen individu, samenleving en een bepaald onderwerp. Hieronder zal de theorie nader toegelicht worden.

Sociale representaties

De theorie over sociale representaties is een onderdeel van de sociale psychologische stroming en is ontwikkeld door Serge Moscovici. Hij introduceerde het concept aan het eind van de 20e eeuw (Quenza, 2005). Een sociale representatie is een gemeenschappelijk

standpunt van een bepaalde groep mensen en ontstaat door verschillende ontwikkelingen. De basis van sociale representaties werd echter gelegd door Wilhelm Wundt. Deze psycholoog erkende als één van de eersten dat niet individuele mentale processen aan de basis liggen van bepaalde sociale fenomenen, maar de collectieve meningen. Emile Durkheim borduurde voort op dit concept en ontwikkelde de theorie over collectieve representaties. De collectieve representaties zijn gebaseerd op culturele verschillen, maar nog steeds speelt het individu een belangrijke rol. Hierna is de sociale representatie theorie ontwikkeld door Moscovici. In tegenstelling tot de collectieve representaties, heeft in de sociale representatie theorie het individu een minder belangrijke rol. Deze theorie focust zich voornamelijk op het collectief, het gemeenschappelijke gevoel bepaalt de meningen en de kennis. Deze kennis ontstaat door sociale bedenkensels, door gemeenschappelijk overleg en door eenzelfde gemeenschappelijke achtergrond die een groep mensen heeft. Maar het collectief staat alleen niet los van het individu, een gemeenschap of samenleving is opgebouwd uit individuen, dus het is onmogelijk om de persoonlijke meningen en gedachtes buiten beschouwing te laten (Quenza, 2005). De interactie tussen de samenleving en het individu is dan ook wel degelijk van belang voor de theorie over sociale representaties. De theorie ziet het individu en de samenleving als twee concepten die onderling afhankelijk van elkaar zijn, ze kunnen dus niet gescheiden van elkaar worden gezien. Maar de samenleving voert de boventoon in deze theorie, zie ook figuur 2.1 (Raudsepp, 2005).

De functies van een sociale representatie verschilt per groepsniveau. Op het individuele niveau is een sociale representatie de inhoud van een subjectieve, persoonlijke gedachte. Deze gedachtes verschillen per persoon. Daarnaast is de functie van een sociale representatie op het inter-persoonlijke- en groepsniveau, dus tussen het individu en de samenleving, om de communicatie en interactie te verzorgen. Als laatste vervullen sociale representaties op het culturele, macrosociale en samenlevingsniveau de functie als zogenoemde culturele producten (Moscovici, 1998).

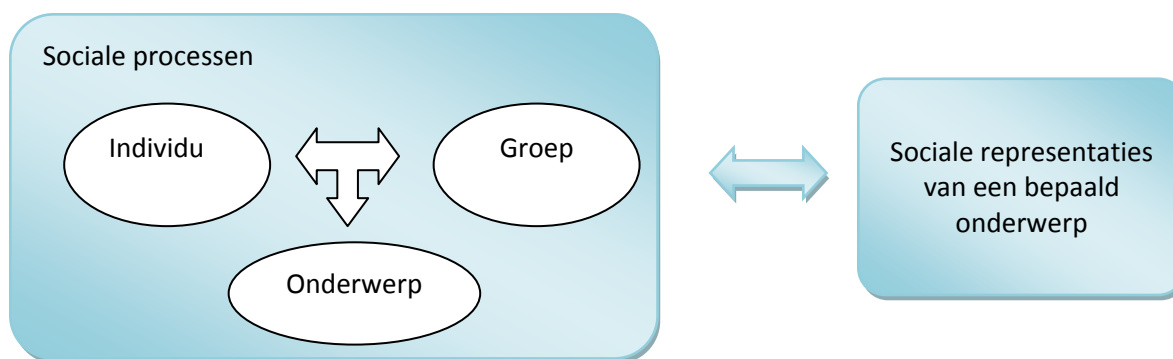
Wanneer de definities van een bepaald onderwerp niet duidelijk worden uitgelegd of geen eenduidige verklaring kennen, is het mogelijk dat het onderwerp door de mensen verschillend geïnterpreteerd wordt. Er zijn dan ook verschillende sociale representaties. De representaties kunnen vervolgens veranderen wanneer er nieuwe informatie wordt verstrekt, want de mening van een individu kan veranderen door deze extra informatie. De persoon kan dan tot nieuwe inzichten komen (Buijs, 2009). Naast een onduidelijke definitie van een bepaald onderwerp, kunnen ook meerdere representaties tot stand komen door de verschillende achtergronden van mensen. De samenleving is heterogeen en dus ook de ideeën die heersen over een kwestie (Moscovici, 1973). Het kan zijn dat de sociale representaties grote verschillen vertonen of zelfs tegenstrijdig zijn. Maar ook is het mogelijk dat de verschillen maar klein zijn en dat de sociale representaties grotendeels op elkaar lijken. En soms is het zelfs mogelijk dat de samenleving maar één sociale representaties kent tegenover een bepaald onderwerp (Liu & Hilton, 2005).

Er zijn twee processen die een belangrijke rol spelen binnen de sociale representaties. Het eerste proces is de verankering. Zodra een bepaalde overtuiging geaccepteerd wordt en daardoor ook als een algemene visie wordt beschouwd, wordt dit verankeren genoemd. Er ontstaat dan iets gemeenschappelijks. De interpretaties en acties zijn dan uniform en algemeen geaccepteerd door een bepaalde groep mensen (Quenza, 2005). De groep met

deze sociale representaties heeft dan ook een eigen identiteit gekregen. Daarnaast speelt verankering ook een rol bij de betekenissen en de associaties die aan een bepaald onderwerp worden toegekend wanneer er al een bestaande groep is. Een bepaalde groep mensen assimileert het onderwerp met verschillende definities. Zodra één definitie algemeen erkend wordt door de groep, is het onderwerp 'verankerd' in de groep met die definitie. De mensen uit de groep vinden dat deze definitie onlosmakelijk verbonden is met het onderwerp en de uitleg past ook binnen de al bestaande visies van de groep. In dit geval wordt het nieuwe onderwerp dus door een bestaande groep geïntegreerd en ontstaat er een nieuwe sociale representatie van het onderwerp die overeenkomt met de meningen en visies binnen de groep (Joffe, 2003; Moscovici, 2000).

Het tweede proces dat van belang is, is objectificatie. Hiermee wordt bedoeld dat geprobeerd wordt om van een abstract onderwerp iets concreets en specifiek te maken. Het ontwikkelen of het ontstaan van metaforen en iconen speelt hierbij een grote rol. De morele associaties die verbonden zijn aan een bepaald metafoor of icoon worden dan gegeneraliseerd en hierdoor ontstaan representaties van het onderwerp (Wagner, 1993). Objectificatie is van belang voor de groep, want zo kan op een snelle manier aan anderen duidelijk gemaakt worden hoe de groep aankijkt tegen het onderwerp en wat hun sociale representatie dus is (Castro & Gomes, 2005).

Buijs gaat in zijn onderzoek uit van een zwakke constructivistische benadering. Dit betekent dat sociale representaties cognities zijn die door een bepaalde groep gedefinieerd zijn, maar die door het individu eigen worden gemaakt. Iemand vormt er dus een eigen beeld over. Het onderwerp is in dit geval ook een onderdeel van het sociale proces (zie figuur 2.1). Het sociale proces speelt binnen de theorie over sociale representaties een belangrijke rol. De sociale processen zijn opgebouwd uit de interacties tussen een individu, een bepaalde groep en een onderwerp. Een individu heeft een bepaalde mening en visie over een bepaald onderwerp. Door persoonlijke ontwikkelingen ontstaan de meningen en overtuigingen van iemand. Ervaringen uit het verleden, maar ook recente ontwikkelingen dragen bij aan de ontwikkeling van de individu. De ideeën en overtuigingen hoeven niet altijd bewust geformuleerd te zijn door personen, het is mogelijk dat onbewuste aannames zorgen voor reacties en de vorming van een perceptie of mening (Moscovici, 1992). Vervolgens kunnen individuen in contact met elkaar komen door communicatie en communicatiemiddelen. De media speelt daarbij een belangrijke rol. Mensen met min of meer overeenkomstige mening en een eenduidige perceptie over een bepaald onderwerp kunnen dan ook een groep gaan vormen (Moscovici & Marková, 1998). Ron Harré (1998) voegt daar nog aan toe dat de groep mensen ook dezelfde onderliggende logica en rationaliteit bezitten. Verder vormen de gedeelde activiteiten van mensen waarbij ieder zijn kennis kan bijdragen, een voorwaarde voor sociale representaties net als de persoonlijke achtergronden. Een groep mensen met dezelfde uitgangspunten over een bepaald onderwerp hoeven zich echter niet bewust te zijn van het feit dat zij onderdeel vormen van een bepaalde groep (Buijs, 2009).

Figuur 2.1 Sociale representaties en de opbouw ervan vanuit een zwak constructivistische benadering (gebaseerd op figuur 3.1 van Buijs, 2009)

Opbouw van natuurbeelden

Zoals in het vorige gedeelte over sociale representaties al duidelijk is geworden, focust Buijs zich in tegenstelling tot Keulartz et al. op de natuurbeelden van burgers en niet op die van de experts. Verder borduurt Buijs wel voort op de drie dimensies zoals Keulartz et al. die hebben omschreven, maar hij heeft op een aantal vlakken zijn eigen invulling gegeven aan de theorie. Hieronder zal de natuurbeeldentheorie van Buijs toegelicht worden.

Keulartz et al. hebben de cognitieve dimensie beschreven door in te gaan op de kennis over natuur, maar volgens Buijs bevat deze dimensie behalve de kennis ook overtuigingen over het functioneren van de natuur. De definitie van een overtuiging zoals die door Buijs gehanteerd wordt, is ontleend aan Eagle & Chaiken (1998). Zij definiëren dit woord als: ‘de associaties die mensen hebben van het object waar naar verwezen wordt en de attributen die zij gebruiken om het object te omschrijven’. In het onderzoek van Buijs zijn drie verschillende attributen gebruikt. De eerste is de scheiding of relatie tussen natuur en cultuur. De tweede het verschil of verband tussen fragiel- en robuustheid, de derde de relatie tussen de balans en de dynamiek. Doordat de kennis die mensen hebben verschilt per bevolkingsgroep, kunnen ook de overtuigingen erg verschillen (Buijs, 2009).

Naast de cognitieve dimensie met de overtuigingen en de functies, worden de natuurbeelden door Buijs bepaald aan de hand van waarden en waardeoriëntaties. Deze twee componenten horen bij de normatieve dimensie. Net als Keulartz et al. erkent ook Buijs dat de waarden van natuur op een schaal te verdelen zijn met aan het ene eind de antropocentrische waarde en aan het andere de ecocentrische waarde. Buijs voegt er daarnaast aan toe dat de ecocentrische waarde twee kanten kent. Mensen kunnen veel waarde hechten aan de natuur, omdat ze de natuur in zijn geheel belangrijk vinden. Het ecosysteem en de kringlopen moeten in dit geval ook beschermd worden. Mensen die deze mening hebben, hebben een biocentrische waarde. Maar verder is het ook mogelijk dat mensen het ecocentrisme aanhangen omdat ze willen dat een bepaald soort beschermd wordt of omdat ze veel waarde hechten aan het soortbehoud. Wanneer de waarden van een bepaald iemand niet erg overtuigend zijn, maar een bepaalde waarde wel het beste bij de mening van diegene aansluit, wordt een waarde aangeduid met ‘zwak’. Personen met bijvoorbeeld een zwak antropocentrische waarde, vinden de mens dus wel het belangrijkste, maar ze brengen het niet heel sterk naar voren (Buijs, 2009).

De waardeoriëntaties zoals Buijs die beschrijft ontstaan door de waarden die mensen hanteren en de overtuigingen die men heeft. Het is een visie op natuurbeheer die bepaalt hoe natuur beheerd moet worden en welke doelen de beheerders of het management moet nastreven. Aan de hand van de waarden die iemand belangrijk vindt en de overtuigingen die iemand heeft, ontstaat een bepaalde visie op het beheer (Buijs, 2009).

De expressieve dimensie vormt het laatste onderdeel waaruit een natuurbeeld bestaat volgens Buijs. Hij beschrijft onder andere dat de diversiteit van een landschap bepaalt hoe mooi mensen een landschap vinden. Verder erkent hij ook dat een emotionele band en de gehechtheid met een plek bepalen hoe een bepaald gebied wordt ervaren (Stedman, 2002).

Uiteindelijk worden door Buijs vier dominante natuurbeelden onderscheiden. Deze natuurbeelden worden weergegeven in tabel 2.3.

Tabel 2.3 Dominante natuurbeelden van de Nederlandse bevolking volgens Buijs (Buijs, 2009, blz. 28)

	<u>Normatief</u> Waarden	Waardeoriëntatie	<u>Cognitief</u> Definitie van natuur	Overtuiging
Wildernis	Intrinsiek: ecocentrisch	Hands – off	Smal	Natuur is kwetsbaar en wetenschappelijk begrijpbaar
Breed	Intrinsiek: biocentrisch	Beperkt beheer (gericht op flora en fauna)	Breed	Natuur is kwetsbaar, dynamisch en onvoorspelbaar
Esthetisch	Zwak antropocentrisch	Beperkt beheer (landschaps-beheer)	Vrij breed	Natuur is kwetsbaar en in balans
Functioneel	Antropocentrisch	Actief beheer van hulpbronnen	Vrij breed	Natuur is robuust en dynamisch
Gedeelde elementen	<i>Een algemene waardering van de natuur en erkenning van het belang van natuurbescherming</i>		<i>De natuur als bron van schoonheid, gezondheid en als noodzakelijke basis voor het menselijk bestaan</i>	

2.2 PLAATSGEHECHTHEID

Het onderzoek naar de relatie tussen de omgeving en de mens is door verschillende stromingen onder de loep genomen. Niet alleen binnen de geografie, maar ook binnen de sociologie en de psychologie is geprobeerd om de plek - mens relatie meetbaar te maken. Ondanks dat alle drie de disciplines erkennen dat een bepaalde plek niet alleen de fysieke kenmerken omvat, maar ook samenhangt met de mening over en de gevoelens van personen voor een bepaalde plek, doen aanhangers van een discipline ieder op hun eigen manier studie naar de relaties tussen mens en natuur. Geografen richten zich bij dit type onderzoek voornamelijk op het individu. Daarbij wordt onderzocht hoe een persoon een bepaalde plek ervaart. Deze persoonlijke ervaringen bepalen uiteindelijk of de persoon al

dan niet waarde hecht aan die omgeving. De theorie die hierop gebaseerd is, is het plaatsgevoel. Sociologen kijken niet naar de persoonlijke ervaringen, maar naar de gemeenschappelijke mening. Deze gemeenschappelijke meningen en visies zijn gebaseerd op dezelfde waarden en uitgangspunten die een bepaalde groep mensen hanteert. Iedere groep heeft echter zijn eigen meningen en daarom verschilt ook de relatie tot een bepaalde plek per gemeenschap. Omgevingspsychologen redeneren net als geografen meer vanuit het individu. Alleen gaan zij niet uit van de ervaringen van een persoon, maar van de cognities. Aan de hand van de verkregen kennis ontwikkelt iemand een mening en een gevoel bij een bepaalde plek. De theorie die gebaseerd is op de visie van omgevingspsychologen, is de plaatsgehechtheid (Davenport & Anderson, 2005). Deze theorie is vrij nieuw. Pas sinds een aantal decennia is men zich meer gaan bezig houden met het onderzoek naar plekken en de relatie met mensen. In de beginjaren werd vooral gekeken naar de relaties tussen mens en geografische aspecten, pas later werd de theorie ook gebruikt binnen natuur- en omgevingsonderzoeksgebieden en de vrijetijdsrichting. Het gebruik van de theorie over plaatsgehechtheid is in de jaren '80 voor het eerst toegepast op het vrijetijdsgebied (Hwang et al., 2005). Omdat de theorie goed toepasbaar is om de relatie te meten tussen personen en natuur- en vrijetijdsplekken, zoals de dierentuin, wordt in dit onderzoek aan de hand van de plaatsgehechtheidstheorie de expressieve dimensie getoetst.

Irwin Altman en Setha Low, beide psychologen, hebben de theorie over plaatsgehechtheid veel onderzocht en besproken. Zij hebben plaatsgehechtheid gedefinieerd als een binding die mensen hebben met een bepaalde plek. Vaak is deze binding in positieve zin, mensen hebben een goed gevoel bij de plek (Low & Altman, 1992). Maar het is ook mogelijk dat de gehechtheid wordt bepaald door negatieve ervaringen die mensen hebben met een bepaalde plek. Juist door een verdrietige of slechte ervaring kan een bepaalde plek van grote betekenis zijn voor mensen en voelen mensen een binding met die plek (Guiliani & Feldman, 1993). De binding die mensen hebben met een plek, wordt door drie verschillende aspecten en eigenschappen van een persoon veroorzaakt. Dit zijn de cognitieve, affectieve en conatieve aspecten. Met de cognitieve aspecten wordt de kennis van de mens over de plek bedoeld. De affectieve relatie beschrijft de positieve emoties of gevoelens die een persoon heeft tegenover de plek en de conatieve relatie beschrijft de drang die iemand naar die plek toe heeft. Het zijn de gedragsneigingen van een bepaald persoon naar een plek toe (Jorgenson en Stedman (2001). Vooral de laatste twee componenten, de affectieve en conatieve relatie, spelen een belangrijke rol bij de vorming van plaatsgehechtheid (Riley, 1992). Het is echter niet zo dat plaatsgehechtheid altijd wordt bepaald door bewuste ervaringen. Ook onbewuste ervaringen kunnen bijdragen aan de binding met een bepaalde plek (Buttimer & Seamon, 1980).

De plaatsgehechtheid is opgebouwd uit twee begrippen, namelijk:

- ✓ Plaats afhankelijkheid
- ✓ Plaatsidentiteit

Plaatsafhankelijkheid wordt gedefinieerd als de mate waarin een plek voldoet aan de wensen van een persoon. Dit kan zowel in positieve als in negatieve zin zijn. De emoties van een persoon spelen een belangrijke rol. De plaatsafhankelijkheid is het grootst wanneer de plek het beste is vergeleken met alle andere plekken. Het hoeft echter niet zo te zijn dat de plek in zijn geheel voldoet aan de wensen van iemand. Soms zorgen kleine aspecten binnen

een bepaald gebied of een bepaalde plek ervoor dat de afhankelijkheid groot is. Dit is in tegenstelling met de theorie over plaatsgehechtheid, want dan gaat het voornamelijk om de plek in zijn geheel (Stokols & Shumaker, 1981). Op het gebied van recreatie en vrije tijd wordt de theorie van plaatsafhankelijkheid ook gebruikt. Dan wordt onder andere gekeken naar de faciliteiten die een bepaalde plek biedt en wordt achterhaald in hoeverre andere functionele aspecten voldoen aan de eisen en verwachtingen van bezoekers. Tevens wordt onderzocht hoe uniek de plek is volgens bezoekers (Williams et al., 1992).

De identiteit van een persoon speelt voor de theorie over plaatsidentiteit een grote rol. Wanneer een bepaalde plek deel is van iemand, is de plaatsidentiteit groot. Ook de emotionele band met die plaats is dan sterk. De plek draagt bij aan wie diegene is en andere herkennen dat die plek bij de persoon in kwestie hoort. Daarbij wordt gekeken naar verschillende eigenschappen van de persoon, dus bijvoorbeeld de meningen, de voorkeuren, de waarden en doelen van iemand (Proshansky, 1978). Daarnaast dient de plek als een voorbeeld voor de persoon, hij of zij identificeert zich ermee en zal er ook alles aan doen om zich te blijven identificeren met die plek. De persoon is vaak erg gefascineerd door een bepaalde plek en deze fascinatie wordt kenbaar gemaakt in het dagelijkse leven. Zo komen anderen ook in contact met de band die een persoon heeft van die plek en wordt de identiteit versterkt (Hwang et al., 2005). In het verleden werd bij plaatsidentiteit vooral gekeken naar woonomgevingen, maar in recenter onderzoek wordt plaatsidentiteit ook toegepast op recreatief- en vrijetijdsgebied (Proshansky et al., 1983).

Het is soms lastig om het proces te begrijpen over hoe mensen zich verbonden gaan voelen met een bepaalde plek, maar mensen raken wel degelijk gehecht aan sommige plekken (Smalles, 2006). In hoeverre er sprake is van plaatsgehechtheid kan afhangen van verschillende variabelen. De leeftijd van een persoon of de levenssituatie zijn twee voorbeelden van deze variabelen. Jongeren denken bijvoorbeeld anders over bepaalde plekken dan ouderen en ook zorgt het inkomen voor verschillen. Verder wordt de plaatsgehechtheid beïnvloed door hoe lang iemand de plek al kent en bezoekt. Mensen die de plek voor lange tijd kennen, raken vaak meer gehecht aan de plek dan mensen die er voor het eerst van horen. Daarnaast spelen de fysische eigenschappen en de houding tegenover de plek een rol bij de ontwikkeling van plaatsgehechtheid (Jorgensen & Stedman, 2005). De variabelen zorgen er ook voor dat de binding met een plek kan veranderen in de loop der tijd. Plaatsgehechtheid is dus een dynamisch begrip. De binding kan veranderen omdat de plek verandert, maar het kan ook zijn dat de persoon of de persoonlijke ervaringen ten opzichte van die plek veranderen. Zo is het mogelijk dat iemand eerst een hele sterke binding heeft met een bepaalde plek, maar dat de binding afzwakt naarmate men ouder wordt of doordat de plek een hele andere uitstraling krijgt (Brown & Perkins, 1992).

Uit onderzoek van Hwang et al. (2005) blijkt dat de theorie over plaatsgehechtheid goed gebruikt kan worden voor het beheer en opzet van natuurgebieden. De onderzoekers pleitten naar aanleiding van hun onderzoek dat eigenaren van nationale parken zich moeten richten op de plaatsgehechtheid van bezoekers. Wanneer bezoekers zich namelijk gehecht voelen aan een plek, zullen zij tevreden zijn met het gebied en willen ze dat die plek en ook soortgelijke plekken behouden blijft/blijven. Daarnaast zullen bezoekers zich dan ook meer gaan inzetten voor het behoud van die plaats. De plaatsgehechtheid van mensen kan vergroot worden door bezoekers intensief te betrekken bij projecten die samenhangen met

het gebied en door op verschillende manieren mensen van informatie te voorzien (bijvoorbeeld door audio, beeldmateriaal en exposities).

2.3 CONCEPTUEEL MODEL

Alle theorieën die hiervoor beschreven zijn, bevatten verschillende elementen waarop dit onderzoek naar dierentuinbeelden gebaseerd is. Allereerst is het onderzoek naar dierentuinbeelden gebaseerd op de theorie van Keulartz et al. (2000). Ik ben namelijk van mening dat het beeld dat iemand heeft van een dierentuin niet alleen gebaseerd is op waarden en meningen van dierentuinbezoekers, maar ook op de kennis die men bezit en op de binding die men heeft met een/de dierentuin. Omdat Keulartz et al. ook onderscheid hebben gemaakt in deze drie aspecten (evenals Buijs), vormen de normatieve, expressieve en cognitieve dimensies zoals die door Keulartz et al. benoemd zijn, de basis voor dit onderzoek. Een groot verschil met dit onderzoek en die van Keulartz et al. is echter dat Keulartz et al. het onderzoek hebben uitgevoerd door tekstdocumenten van experts te analyseren, terwijl dit onderzoek zal berusten op empirisch en kwalitatief onderzoek. De mening en visie van dierentuinbezoekers zal uiteindelijk bepalen welke dierentuinbeelden onderscheiden kunnen worden. De dierentuinbezoekers vormen de belangrijkste informatiebron. De data zullen verkregen worden door interviews af te nemen bij dierentuinbezoekers. In dit opzicht sluit het onderzoek van Van den Born (2001) meer aan op dit onderzoek. Het onderzoek van Van den Born is namelijk ook gebaseerd op empirisch onderzoek. De meningen van burgers over natuur waren belangrijk om conclusies te kunnen trekken en aan de hand van interviews zijn de meeste data over dit onderwerp verkregen.

Daarnaast is de theorie van Van den Born (2001) belangrijk voor dit onderzoek, omdat het uitvoerig de normatieve dimensie heeft beschreven door in te gaan op de waarden van mensen. De gradiënt antropocentrisch – ecocentrisch zoals die weergegeven is door Van den Born (zie tabel 2.1) zal ook toegepast worden binnen de normatieve dimensie van dit onderzoek. Blijkt aan de hand van de interviews bijvoorbeeld dat dierentuinbezoekers de recreatie en het vermaak erg belangrijk vinden, dan zal de antropocentrische waarde toegekend worden. Stellen mensen het dierwelzijn en de natuurbescherming echter voorop dan neigt de persoon meer naar een ecocentrische waarde. De classificaties zoals die gemaakt zijn door de verschillende onderzoekers, waaronder door Van den Born, zullen echter niet gebruikt worden. Hiervoor zijn twee redenen. Allereerst wordt de classificatie niet toegepast, omdat in dit onderzoek niet gekeken wordt naar de mens als beslisser. Een dierentuinbezoeker is iemand die een dierentuin *bezoekt*. Deze bezoekers zal dan ook niet gevraagd worden naar hun rol als beheerder van een dierentuin. Belangrijker is om te achterhalen wat bezoekers belangrijk vinden van de doelen van de dierentuin.

Ten tweede is de indeling van Van den Born en de anderen onderzoekers die geformuleerd zijn in tabel 2.1 teveel gericht op de natuur. Een dierentuin is geen natuurlijke omgeving en dus moet er ook anders gekeken worden naar de indeling van de eco- en antropocentrische waarden. Een 'participant' wordt bijvoorbeeld door de onderzoekers uit tabel 2.1 als iemand gezien die één is met de natuur. Aangezien de dierentuin niet puur natuur is, is het erg lastig om in dit onderzoek de 'participant' te gebruiken. Daarom zullen nieuwe categorieën worden gemaakt, maar daarbij wordt wel rekening gehouden met een antropocentrische of

een ecocentrische waarden zoals die in het onderzoek van Van den Born naar voren zijn gekomen (Born, van den, 2007).

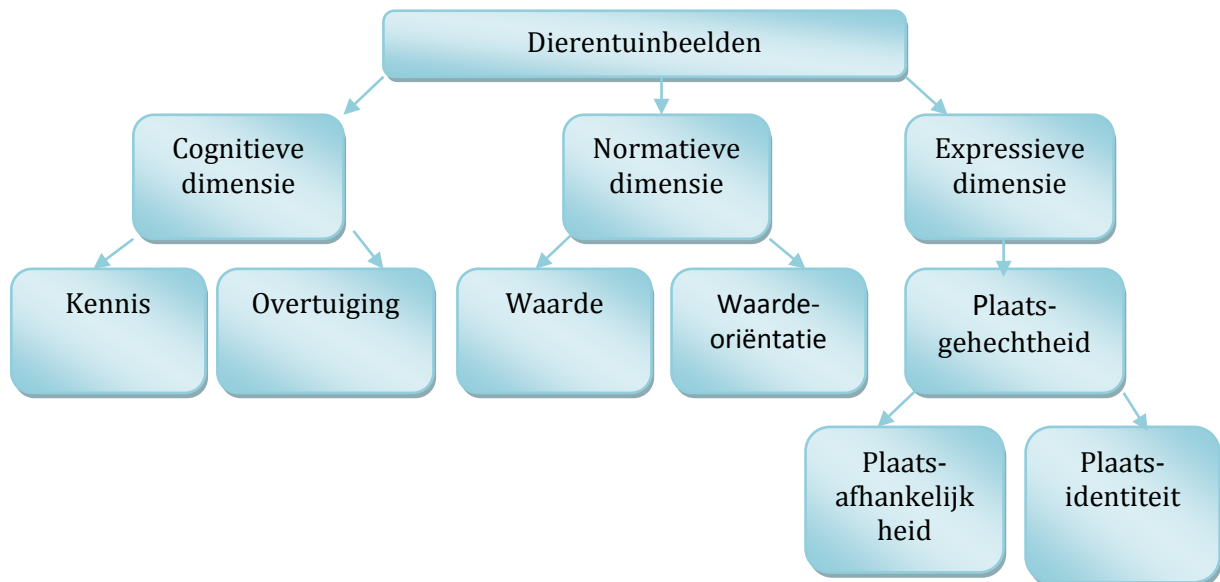
De gradiënt ecocentrisch – antropocentrisch is ook door Keulartz et al. (2000) en Buijs (2009) ook gebruikt, alleen heeft Buijs extra onderscheid gemaakt, hij heeft namelijk ook een biocentrische waarde toegekend. Deze waarde zal in dit onderzoek ook gebruikt worden, omdat hiermee onderscheid gemaakt kan worden tussen het belang van dieren beschermen (voornamelijk ex situ bescherming) en het belang van natuurbescherming (voornamelijk in situ bescherming).

Verder is de cognitieve dimensie in dit onderzoek gebaseerd op de theorie van Keulartz et al. (2000) en Buijs (2009). Er zal namelijk gevraagd worden naar de kennis van een bezoeker over de doelen en de functies van de dierentuin, maar ook zullen een aantal vragen gaan over overtuigingen die mensen hebben met betrekking tot de dierentuin. De functie van een dierentuin kan relateren aan het belang van de bezoeker (cultuur) of aan het belang van dier- of natuurbescherming (natuur). Ook wordt geprobeerd om te achterhalen wat de dierentuin precies inhoudt volgens de mensen. Hierbij gaat het dus om overtuigingen van dierentuinbezoekers. Belangrijk is ook om de zogenoemde attributen, dus de argumentatie en de voorbeelden die mensen gebruiken, naar boven te halen. Er zal onder andere gekeken worden of dieren het al dan niet beter hebben in de dierentuin dan in het wild en of bezoekers denken dat de dieren uit de dierentuin al dan niet uit gevangenschap of het wild komen.

Buijs (2009) heeft daarnaast in zijn onderzoek beschreven dat de plaatsgehechtheid een goede theorie is om de expressieve dimensie te meten. In dit onderzoek wordt hierop ingegaakt door ook daadwerkelijk deze theorie te gebruiken om te achterhalen of dierentuinbezoekers gehecht zijn aan één of meerdere dierentuinen. Er zullen een aantal vragen worden gesteld die samenhangen met de plaatsidentiteit en de plaatsafhankelijkheid, de elementen waaruit de plaatsgehechtheidstheorie is opgebouwd.

De theorie over sociale representaties zoals die door Buijs (2009) geïntroduceerd is, sluit in beperkte mate aan op dit onderzoek. Dit onderzoek richt zich voornamelijk op het individu (de dierentuinbezoeker) en niet op de sociale processen. Wel zullen de meningen en visies van dierentuinbezoekers (deels) gegeneraliseerd worden om zo uiteindelijk de dierentuinbeelden te kunnen achterhalen. Daarnaast wordt ook gevraagd naar bepaalde sociale achtergronden (bijvoorbeeld lid van natuurbeschermingsorganisatie en demografische aspecten) om uitspraken te kunnen doen over de visies en mening in relatie tot deze sociale achtergronden. Er is voor gekozen om naar het lidmaatschap van een natuurbeschermingsorganisatie te kijken, omdat blijkt dat er een positieve relatie bestaat tussen het bewustzijn van natuurbescherming en het lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie (Elands & Koppen, van, 2007). Mensen die zich bewust zijn van de noodzaak van natuur- en biodiversiteitbescherming zijn in verhouding vaker lid van een natuurbeschermingsorganisatie dan mensen die zich minder bewust zijn van het beschermen van natuur. Interessant is om te kijken of mensen die lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie zoals WNF of Greenpeace ook eenzelfde dierentuinbeeld hebben en of zij natuurbescherming ook als belangrijk zien.

Nu duidelijk is welke (aspecten) van de verschillende theorieën zullen worden gebruikt, kan een conceptueel model opgesteld worden voor dit onderzoek naar dierentuinbeelden. Figuur 2.2 toont dit model.

Figuur 2.2 Conceptueel model van de dierentuinbeelden

---

3. ONDERZOEKSMETHODE

Zoals in paragraaf 1.2 aan de orde is gekomen, is het doel van dit onderzoek om de dierentuinbeelden van dierentuinbezoekers in Nederland te achterhalen. Daarnaast zal worden onderzocht of er overeenkomsten zijn met de doelen van de dierentuin. Om tot een antwoord te kunnen komen, is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Allereerst is gebruik gemaakt van een literatuuronderzoek. In hoofdstuk twee is beschreven welke theorieën relevant zijn voor dit onderzoek; dit zijn de theorieën over de verschillende visies van natuurbeelden en de plaatsgehechtheid theorie. Het literatuuronderzoek naar deze onderwerpen heeft inzicht gegeven in de achtergronden van de dierentuinbeelden. Zo is duidelijk geworden hoe dierentuinbeelden tot stand kunnen komen en waarop ze gebaseerd zijn.

De informatie over de natuurbeelden van verschillende onderzoekers en de plaatsgehechtheid is vervolgens gebruikt voor het opstellen van de interviews. Aan de hand van deze interviews zijn uiteindelijk de dierentuinbeelden bepaald. In paragraaf 3.2 zal meer uitleg worden gegeven over de inhoud en de opzet van de interviews. Paragraaf 3.3 geeft meer uitleg over de analyse van de interviews. Eerst zal echter ingegaan worden op het onderzoeksontwerp. Hierover meer in paragraaf 3.1.

3.1 'CASE STUDY' EN 'COMPARATIVE DESIGN'

Voordat het onderzoek naar dierentuinbeelden uitgevoerd kon worden, was het van belang om helder te krijgen op welke manieren de data het beste verzameld konden worden. De verschillende kaders met manieren om data te verzamelen worden ook wel onderzoeksontwerpen genoemd. Bryman (2004) heeft een aantal onderzoeksontwerpen op een rijtje gezet en aan de hand van deze verschillende ontwerpen, bleek dat een 'case study' en een 'comparative design' het beste aansluiten bij dit onderzoek. Een 'case study' is gebaseerd op een gedetailleerde en uitgebreide analyse van een bepaalde casus. Dit onderzoek is een 'case study', omdat hier de dierentuinbeelden van dierentuinbezoekers uitgebreid zijn geanalyseerd. Daarnaast is vanwege tijdgebrek ervoor gekozen om in twee Nederlandse dierentuinen de interviews af te nemen, namelijk Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark. Om de dierentuinbeelden te kunnen achterhalen, zou het meest ideaal zijn geweest om alle mensen die al eens een NVD dierentuin bezocht hebben in de afgelopen tien jaar (zeker tot tien jaar terug is gewerkt aan de nieuwe doelen van de dierentuin) te interviewen. Zij kunnen namelijk een beeld vormen aan de hand van wat zij gezien en beleefd hebben in de dierentuin. Vanwege tijdgebrek kon het onderzoek in niet meer dan twee dierentuinen worden uitgevoerd.

Het onderzoek had echter ook afgenomen kunnen worden op een plek buiten de dierentuin, maar hier is niet voor gekozen. Buiten de dierentuin zou het namelijk veel lastiger zijn geweest om de juiste respondenten te vinden. In een dierentuin valt iedereen automatisch binnen de doelgroep, dus daarom zijn de interviews in Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark afgenomen. Bovendien is dit onderzoek uitgevoerd in de dierentuin, omdat op deze manier het beste de actuele beleving van de dierentuinbezoeker achterhaald kon worden. Daarnaast is besloten om mensen in een dierentuin te interviewen, omdat ook de

opdrachtgever geïnteresseerd was hoe mensen die de dierentuin bezoeken, de dierentuin beleven. Ingezien wordt dat daardoor de range van verschillende visies verkleind wordt. De mening van de persoon die juist niet naar een dierentuin gaat om bepaalde redenen wordt niet achterhaald.

Ten tweede is er sprake van een 'comparative design' in dit onderzoek. In dit type onderzoeksontwerp worden twee verschillende cases vergeleken met elkaar. De methode en de opzet van het onderzoek is in beide cases min of meer gelijk (Bryman, 2004). In dit onderzoek worden de resultaten die in de ene dierentuin verkregen zijn (deels) vergeleken met de resultaten die in de andere verkregen zijn en daarom is er sprake van een 'comparative design'. Het is interessant om de resultaten van elke dierentuin met elkaar te vergelijken, omdat verwacht wordt dat de dierentuin waarin de geïnterviewde zich bevindt de antwoorden van een dierentuinbezoeker kan beïnvloeden. Daarnaast wordt verwacht dat iedere dierentuin zijn eigen type bezoekers trekt. Daardoor zullen wellicht de antwoorden op de vragen verschillen per dierentuin.

De twee dierentuinen waarin de interviews zijn afgenomen, zijn, zoals eerder genoemd, Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark. Hieronder worden de redenen van deze keuze genoemd.

Keuze dierentuinen

De tijd die voor deze thesis ingepland stond, bedroeg een half jaar. Dit betekende dat keuzes gemaakt moesten worden om binnen de tijd een product af te leveren dat een antwoord gaf op de onderzoeksvragen uit paragraaf 1.2. Daarom is ervoor gekozen om in twee dierentuinen het interview af te nemen. Deze dierentuinen moesten aangesloten zijn bij de NVD, omdat het onderzoek in opdracht van de NVD is uitgevoerd. In totaal zijn er vijftien dierentuinen die aangesloten zijn bij de NVD (zie hiervoor ook www.nvddierentuinen.nl). Bekende dierentuinen die aangesloten zijn bij de NVD, zijn bijvoorbeeld Diergaarde Blijdorp, Dierenpark Emmen en Dierenpark Amersfoort. Ook minder bekende dierentuinen zoals Dierenpark Wissel en Gaiapark Kerkrade Zoo zijn echter aangesloten bij de NVD. Daarnaast zijn ook dierentuinen die zich specifiek richten op bepaalde diersoorten aangesloten bij deze overkoepelende organisatie. Voorbeelden hiervan zijn Vogelpark Avifauna en Dolfinarium. Voor het onderzoek zijn de volgende twee dierentuinen gebruikt om de interviews af te nemen:

- ✓ Ouwehands Dierenpark in Rhenen
- ✓ Burgers' Zoo in Arnhem

Er is voor deze twee dierentuinen gekozen, omdat ik het interessant vond om twee dierentuinen die veel verschillende diersoorten huisvesten als onderzoeksgebied te gebruiken. De dierentuinen met specifieke diersoorten zoals Dolfinarium en Avifauna vielen dus af. Daarnaast wilden de directeuren van Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo wel medewerking verlenen en daarom kon het onderzoek ook in deze twee dierentuinen uitgevoerd worden. Verder verschillen deze twee dierentuinen op een aantal vlakken van elkaar, omdat daardoor gekeken kan worden of er grote verschillen of overeenkomsten zijn tussen de antwoorden van dierentuinbezoekers in Ouwehands Dierenpark en van Burgers' Zoo. Hierdoor kan dan achterhaald worden of de dierentuin waar de bezoeker zich in bevindt, bijdraagt aan de mening en visie van een bezoeker over de Nederlandse dierentuin.

Maar voordat de verschillen per dierentuin op een rijtje worden gezet, zal allereerst wat meer informatie verstrekt worden over de twee dierentuinen. Vervolgens geeft tabel 3.1 aan wat de belangrijkste overeenkomsten en verschillen zijn.

Burgers' Zoo

Burgers' Zoo is tot stand gekomen in 1913, maar de dierentuin bevindt zich pas in Arnhem sinds 1923. De dierentuin ligt aan de rand van de stad Arnhem, midden in het bos en omvat 45 hectare. Het familiebedrijf heeft zich in de loop der jaren vooral laten kenmerken door ruime verblijven en zogenoemde ecodisplays. De ecodisplays zijn gebieden waar bepaalde leefgebieden zo natuurlijk mogelijk worden nagebouwd. Hier leven verschillende dieren bij elkaar in één ruimte. In Burgers' Zoo zijn er verschillende displays, namelijk de Bush (nabootsing van verschillende tropische regenwouden uit een aantal werelddelen), de Ocean (nabootsing van oceanen over de hele wereld), de Desert (nabootsing van een Noord-Amerikaanse woestijn), de Safari (nabootsing van de Afrikaanse savanne), de Mangrove (nabootsing van mangrovebossen langs tropische kusten) en de Rimba (een aantal dieren leeft hier apart, maar er is wel een natuurlijke leefomgeving nagebootst, namelijk het tropisch regenwoud van Zuid- Oost Azië). Door rond te lopen in deze dierentuin begeeft de bezoeker zich in verschillende werelden. Behalve het tonen van dieren werkt Burgers' ook mee aan het behoud en de bescherming van bepaalde diersoorten. Zij fokken met verschillende diersoorten en doen mee aan Europese fokprogramma's. Daarnaast is Burgers' Zoo ook beroemd om de onderzoeken naar de chimpanseekolonie die zich al een tijd hier bevindt. Voor de bezoeker biedt Burgers' Zoo verschillende dingen aan. Natuurlijk kunnen de mensen de dieren bekijken en rondwandelen in de verschillende Ecodisplays, maar ook zijn er mogelijkheden om wat te leren. Er zijn informatieborden, speurtochten (downloaden via internet), exposities en rondleidingen van onder andere het IVN. Om te ontspannen zijn er vijf verschillende restaurants en is er een buitenspeeltuin. Als laatste heeft Burgers' Zoo sinds 2007 een Safari Meeting Centre. Hier worden congressen gehouden en kunnen mensen dineren of feest vieren. Burgers' Zoo hecht verder veel waarde aan de duurzaamheid, ze steunen duurzame projecten, maar werken zelf ook aan een duurzaam park. Voorbeelden van duurzame projecten waar zij zich voor inzetten zijn de Green Key en het Forest Stewardship Council (FSC). Ook doen ze aan natuurbescherming, ze steunen verschillende projecten zoals de Stichting Future for Nature en het International Tropical Conservation Fund (ITCF). In Burgers' Zoo zijn ongeveer 200 zoogdier- en vogelsoorten te bezichtigen, maar daarnaast zijn er nog ruim 300 soorten reptielen, vissen, amfibieën en ongewervelden aanwezig (Burgers' Zoo, 2009).

Ouwehands Dierenpark

Ouwehands Dierenpark is een dierentuin die zich bevindt aan de rand van Rhenen, bovenop de Grebbeberg. Officieel is de dierentuin opgericht in 1932, bijna 20 jaar later dan Burgers' Zoo, maar al in 1919 werden door dhr. Ouwehand dieren tentoongesteld op zijn bedrijf. Nu zijn op de 22 hectare grond veel verschillende dieren te zien, maar ook wordt er veel aandacht besteed aan het vermaak van de bezoeker. Mens en dier moeten en kunnen samengaan volgens deze dierentuin en dat is te zien aan de indeling van het park. Ze besteden bijvoorbeeld veel aandacht aan het welzijn en de verblijven van de dieren, maar tegelijkertijd willen ze jong en oud wat leren en mag ook de ontspanning van de bezoeker niet vergeten worden. Daarom zijn er verschillende projecten in Ouwehands Dierenpark waar met beide elementen rekening wordt gehouden. Voorbeelden hiervan zijn 'Neus aan

neus' (groot, deels glazen verblijf van ijsberen met klimplaats voor kinderen), 'Apen op stelten' (buitenverblijf van orang-oetangs met speelelementen voor kinderen) en Umkhosi (een Safari gebied met veel speelmogelijkheden). Daarnaast is Ouwehands Dierenpark vooral bekend om het berenbos en Ravotapia. In het berenbos worden mishandelde dieren opgevangen en de bezoeker kan er via een loopbrug doorheen lopen. Ravotapia is een grote overdekte speeltuin waar een aantal dieren gehuisvest zijn, maar vooral kinderen kunnen zich hier uitleven. Doordat in Ouwehands Dierenpark veel aandacht wordt besteed aan het vermaak van vooral kinderen, profileert het zichzelf als een dierspeeltuin. Maar daarnaast richt Ouwehands Dierenpark zich net als Burgers' Zoo ook op diersoortenbescherming (door bepaalde soorten te fokken) en de educatie over natuurbescherming en natuurbehoud. Door de informatieborden, verschillende (dieren)shows, spelletjes, speurtochten en voorlichting van medewerkers wordt jong en oud wat geleerd over de dieren, maar ook over het belang van natuurbescherming. Want natuurbescherming speelt voor Ouwehands Dierenpark ook een belangrijke rol, ze dragen er bijvoorbeeld aan bij door de Ouwehands Zoo Foundation. Dit is een stichting van deze diertuin die wilde soortgenoten van de diersoorten die in Ouwehands Dierenpark voorkomen, beschermen door in het desbetreffende land mensen te leren over het belang van natuurbescherming en door geld te doneren aan lokale dierbeschermingsprojecten. Maar ook willen ze in Ouwehands Dierenpark de bezoekers bewust maken van het nut van natuurbescherming. Tevens kunnen bedrijven en particulieren dieren adopteren om zo bij te dragen aan een verbetering van het welzijn van een dier. Als laatste is het ook mogelijk om in Rhenen feest te geven of vergaderingen te houden (Ouwehands Dierenpark, 2009).

Belangrijke verschillen tussen Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark

Nu over beide diertuinen wat meer inzicht is verkregen, is het mogelijk om de belangrijkste verschillen op een rijtje te zetten. Zoals gezegd is het voor dit onderzoek belangrijk dat de diertuinen verschillen van elkaar om zo een goede representatie van de algemene diertuinbeelden te krijgen.

Tabel 3.1 Belangrijke verschillen tussen Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo

Ouwehands Dierenpark	Burgers' Zoo
Nadruk op dierspeeltuin	Nadruk op ecodisplays
Momenteel 22 ha. groot	Momenteel 45 ha. groot
Aanbod educatie door: projecten zoals 'neus aan neus' borden, shows, spelletjes, speurtochten en uitleg van medewerkers.	Aanbod educatie door: borden, speurtochten, exposities en rondleidingen (oa. Door IVN).
Aanwezigheid van berenbos (opvang voor verwaarloosde beren)	Grootschalig chimpanseeonderzoek verricht
Vlakbij kleinere stad (Rhenen)	Vlakbij grote stad (Arnhem)

3.2 INTERVIEWS

Behalve een literatuuronderzoek zijn de interviews die gehouden zijn in de twee diertuinen een zeer belangrijke bron van informatie geweest voor dit onderzoek. Aan de hand van deze interviews zijn de diertuinbeelden namelijk tot stand gekomen. In deze

paragraaf zal uitgelegd worden hoe het interview tot stand is gekomen, hoe geselecteerd is op plek, tijdstip en deelnemers en hoe het interviewen verlopen is.

Interviewopzet

Er is gekozen om diepte-interviews te houden voor dit onderzoek. De reden hiervan is dat op deze manier tijdens het afnemen van de interviews direct geanticipeerd kon worden op de antwoorden die iemand gaf. Zo kon doorgevraagd worden wanneer een antwoord niet genoeg werd toegelicht of kon naar meer uitleg worden gevraagd wanneer het gegeven antwoord niet duidelijk was voor de interviewer. Vooral de argumentatie, de voorbeelden en de uitleg van personen speelden een belangrijke rol in dit onderzoek. Het onderzoek is dus ook kwalitatief van aard en niet kwantitatief (Bryman, 2004). Het ging in dit onderzoek niet om de hoeveelheid antwoorden en interviews, maar om de kwaliteit en de diepgang van de antwoorden. Daarnaast was het interview semigestructureerd. Soms was het namelijk mogelijk dat iemand tijdens het beantwoorden van de ene vraag al direct verbanden legde met een andere vraag die elders op de lijst stond (overigens kreeg de geïnterviewde de lijst niet te zien). Zolang maar een antwoord werd gegeven op alle vragen, was dit geen probleem. Behalve de inhoudelijke vragen zijn ook een aantal achtergrondvragen gesteld zodat tijdens de analyse bekeken kon worden of er verbanden bestaan tussen bijvoorbeeld de leeftijd en het dierentuinbeeld dat iemand heeft. Het interviewschema met alle vragen is te vinden in bijlage I.

Selectie van de locatie

Toen duidelijk was in welke dierentuinen de interviews werden afgenomen, was de volgende taak om een geschikte locatie binnen de dierentuin te vinden. Vanwege verschillende redenen is ervoor gekozen om de interviews af te nemen in of in de buurt van een parkrestaurant. In dit geval betekende dat het Bushrestaurant in Burgers' Zoo en Ravotapia in Rhenen. Ten eerste is voor deze locaties gekozen, omdat het handig was om in de buurt van een restaurant de interviews af te nemen. Het gesprek kon dan aan tafel gevoerd worden en men hoefde niet staand een antwoord te geven. Daarnaast was het ook van belang om in de buurt van een restaurant de interviews af te nemen, omdat het dan gemakkelijker was om de mensen een kopje koffie of thee aan te bieden. Voor het Bushrestaurant is verder gekozen, omdat in de winterperiode maar twee restaurants open waren, waaronder het Bushrestaurant. Daarnaast maakt dit restaurant onderdeel uit van de Bush, dat overdekt is en ook nog eens grenst aan de Ocean, de Desert (via de onderaardse gang) en de safaristallen. Er was dus een grote kans dat de bezoekers in de Bush en langs het restaurant zouden komen. Daarom heb ik ook in de Bush, bij de stallen en bij het restaurant mensen aangesproken. Zo werden niet alleen mensen benaderd die in het restaurant wilden zitten, maar ook mensen die er anders niet zouden komen. In Rhenen is gekozen voor het restaurant bij Ravotapia, omdat ook dit één van de weinige restaurants was die open was. Verder was het mogelijk om hier (groot)ouders met kinderen te interviewen, omdat de kinderen zich vaak wel vermaakten met het spelen in de 'speeltuin'. Om te voorkomen dat niet alleen de mensen die naar Ravotapia gingen, werden geïnterviewd, is er ook buiten Ravotapia aan mensen gevraagd om mee te werken.

Selectie van de interviewdagen

De interviews zijn afgenomen in en rond de kerstvakantie van 2009, omdat rond die tijd alle voorbereiding afgerond was. Bovendien is (gedeeltelijk) voor een vakantieperiode gekozen,

omdat er dan vaak meer bezoekers naar de dierentuin komen. Dat zou de kans op positieve reactie (op deelname van het interview) vergroten. Daarnaast is ervoor gekozen om op zowel vakantiedagen als reguliere dagen interviews af te nemen, omdat dat daardoor de reden van bezoek wellicht meer verschilde.

Op 16, 18, 22 en 24 december heb ik Burgers' Zoo bezocht, op 15, 23 en 28 december Ouwehands Dierenpark. Op de meeste dagen was het relatief rustig. Zoals de directeur van Burgers' Zoo verklaarde: *“Het waren zeker niet de drukste dagen van het jaar. De aantallen zaten tussen de 500 en 800 bezoekers. Ook aan Ouwehands Dierenpark is nagevraagd hoeveel bezoekers men telde op de interviewdagen. Op 15 december waren het er rond de 800, op 23 en 28 december (dagen die in de kerstvakantie vielen) was het een stuk drukker en bezochten tussen de 2400 en 3800 bezoekers de dierentuin.*

Het weer tijdens de interviewperiode speelde een prominente rol. Hierdoor was het op de dagen dat geïnterviewd werd relatief rustig (naast het feit dat het winter was). Maar ook kon er tijdens twee geplande interviewdagen geen interviews afgenomen worden, omdat er teveel sneeuw was gevallen waardoor er vrijwel geen gebruik kon worden gemaakt van het openbaar vervoer. Echter, door een reservedag en een aantal relatief drukke dagen waardoor meer mensen geïnterviewd konden worden, konden de interviews toch nog binnen het tijdsbestek afgerond worden. De dagen dat er geïnterviewd werd, was het rond het vriespunt, viel er nauwelijks neerslag, maar lag er wel sneeuw op de grond.

Selectie van de respondenten

Nadat locatie en tijdstip bekend waren, begon het daadwerkelijke afnemen van de interviews. De deelnemers werden op verschillende manieren geselecteerd. Op de dagen dat het niet druk was, werd degene gevraagd die ik op dat moment als eerste tegenkwam. Wilde diegene niet meewerken, dan liep ik naar de volgende tafel of werden de personen aangesproken die als eerste voorbijliep. Wilde de persoon wel meewerken, dan werd afloop de eerstvolgende persoon weer aangesproken. Soms werd even gepauzeerd en kon daarna weer op dezelfde manier begonnen worden met het benaderen van bezoekers. Op de dagen dat het drukker was, werd iedere vijfde nieuwe bezoeker aangesproken. Omdat in Ravotapia vaak de stoelen op dat moment bezet waren, werden ook mensen benaderd aan die al een plek hadden. Wanneer deze methode werd toegepast, probeerde ik mensen van verschillende leeftijden te benaderen. Dit om een zo gevarieerd mogelijk publiek te krijgen waardoor hopelijk zoveel mogelijk verschillende antwoorden werden verkregen.

Verloop van dataverzameling

Om het voor de dierentuinbezoeker wat aantrekkelijker te maken om deel te nemen aan het interview, werd koffie of thee aangeboden en kon men na afloop een poster en/of een projectenboekje van de NVD mee naar huis nemen. Door deze aanbiedingen verliep de dataverzameling waarschijnlijk beter dan wanneer er geen vergoeding tegenover zou staan. Gaf de persoon, of gaven de personen aan dat ze wel mee wilden werken, dan werd na een korte introductie begonnen met het interview. De interviews duurden tussen de 18 en 45 minuten. Het grote verschil in tijd werd onder andere veroorzaakt doordat het interview grotendeels uit open vragen bestond. Sommige respondenten waren kort van stof, anderen hadden meer tijd nodig om hun mening duidelijk te maken. Gedurende het interview werd

het gesprek opgenomen met een voicerecorder. Zo kon na afloop het gesprek worden uitgetypt en was het zeker dat er geen stof verloren ging.

Tijdens de interviewperiode hebben zich geen grote problemen voorgedaan. Zoals eerder vermeld is het gelukt om dertig interviews af te nemen binnen de daarvoor bestemde tijd. Ook maakte niemand bezwaar tegen het opnemen van het gesprek en wilde iedereen alle vragen beantwoorden. Wel gaf men soms aan dat de vragen onduidelijk waren of dat men het idee had al eens antwoord te hebben gegeven op die specifieke vraag. Het was lastig om hiermee om te gaan, vooral omdat toch een antwoord op de vraag verkregen diende te worden. Ook was het nadeel van een semigestructureerd interview dat het lastiger was om in de gaten te houden of alle vragen al behandeld waren. Daardoor bevatten sommige afgenomen interview geen antwoord op alle vragen. Tevens was het wat lastiger om in Ouwehands Dierenpark een gevarieerde groep van deelnemers te krijgen, omdat voornamelijk (groot)ouders met kinderen zich in deze dierentuin bevonden.

3.3 ANALYSE

In dit onderzoek zijn de interviews geanalyseerd aan de hand van het toekennen van codes en het vergelijken van de resultaten. Het toekennen van codes, ook wel coderen genoemd, is het proces waarbij gegevens worden omgezet in korte omschrijvingen (Baarda et al., 1997; 2005 & Boeije, 2006). In dit geval bestonden de gegevens uit de antwoorden van de deelnemers. De codes zijn benoemd door antwoorden op verschillende vragen te groeperen en aan de hand daarvan een korte omschrijving toe te kennen.

Om te kunnen analyseren was het allereerst belangrijk om de gesproken teksten die op de tape stonden, uit te typen. Vervolgens zijn de vragen per dimensie apart gezet in een Excel document. Zo ontstond er voor elke geïnterviewde een groep van antwoorden die binnen de cognitieve dimensie viel, binnen de normatieve en ook binnen de expressieve dimensie. Daarnaast zijn ook de achtergrondvragen, de reden van het bezoek en de gesloten vragen over de doelen van de dierentuin in een apart document geplaatst.

Analyse dimensievragen

De relevante vragen (een aantal vragen bleken tijdens de analyse niet relevant te zijn voor de totstandkoming van een code, verderop in deze paragraaf wordt hier meer op ingegaan) van het interview die binnen één van de drie dimensies (cognitief, normatief of expressief) vielen, zijn geanalyseerd door allereerst de relevante tekst te selecteren. Vervolgens zijn deze samengevatte en relevante antwoorden gelabeld en gecodeerd (Baarda et al., 1997; 2005 & Boeije, 2006). Het labelen gebeurde in de eerste fase. Deze fase bestond uit het groeperen van antwoorden op een bepaalde vraag en het geven van verschillende omschrijvingen. De tweede fase bestond uit het coderen. De labels van verschillende vragen werden samengevoegd en aan de hand daarvan werden een aantal codes toegekend aan een bepaalde dimensie. Zo bevatte iedere dimensie, de cognitieve, de normatieve en de expressieve, een aantal codes. Uiteindelijk hebben de codes van de drie dimensies bijgedragen aan de totstandkoming van dierentuinbeelden. Per deelnemer is namelijk bekeken welke set van codes bij hem of haar hoorde (gebaseerd op de cognitieve, normatieve en expressieve codes) en welk dierentuinbeeld dus aan hem of haar toegekend

kon worden. Daarbij was het noodzakelijk om de cognitieve en normatieve codes iets meer te globaliseren, omdat anders teveel verschillende dierentuinbeelden zouden ontstaan. Uiteindelijk zijn er vijf dierentuinbeelden die het meeste voorkwamen in dit onderzoek. Deze zullen worden gepresenteerd in hoofdstuk 4. Naast een weergave (van de ontwikkeling) van de codes per dimensie zullen ook in het volgende hoofdstuk alle vragen apart behandeld worden. De verschillende labels die toegekend zijn of de belangrijkste uitkomsten van elke vraag zullen worden beschreven.

Het volgende overzicht geeft weer welke vragen zijn meegenomen om de dierentuinbeelden te bepalen. Ook kan afgelezen worden onder welke dimensie de vragen vallen.

Tabel 3.2 Vragen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van dierentuinbeelden

Dimensie	Onderdeel	Vraag
Cognitief	Kennis	<ul style="list-style-type: none"> Hoe zou u een dierentuin omschrijven? Wat is volgens u de functie van de dierentuin? Waarom toont een dierentuin dieren volgens u?
	Overtuiging	<ul style="list-style-type: none"> Vindt u dat dieren het in het wild beter hebben dan in de dierentuin? Waar komen volgens u de meeste dieren in de dierentuin vandaan?
Normatief	Waarden/ waardeoriëntaties (management)	<ul style="list-style-type: none"> Vindt u dat de dierentuin moet blijven bestaan? Vindt u dat een dierentuin dieren mag houden? Vindt u dat een dierentuin aan natuurbescherming moet doen? Vindt u dat een dierentuin recreatiemogelijkheden aan moet bieden? Vindt u dat een dierentuin aan educatie moet doen? Vindt u dat een dierentuin moet investeren in het welzijn en de verblijven van de dieren? Meer dan nu? Mag een groter verblijf ten koste gaan van de recreatie? Mag de natuurbescherming ten koste gaan voor het budget voor recreatie?
Expressief adv plaatsgehechtheid	Plaatsafhankelijkheid	<ul style="list-style-type: none"> Is de dierentuin de meest geschikte plek om wat te leren over de dieren en de natuur? Is de dierentuin de meest geschikte plek om dieren te zien? Is de dierentuin de meest geschikte plek voor een dagje uit? Wat boeit u in de dierentuin? Wat fascineert u?
	Plaatsidentiteit	<ul style="list-style-type: none"> Vindt u de dierentuin een bijzondere plek? Zou u het jammer vinden als de dierentuin zou verdwijnen? Bent u gehecht aan de(ze) dierentuin?

Analyse overige vragen

De achtergrondvragen, de reden van bezoekvraag en de vragen over de doelen van de dierentuin zijn op verschillende manieren geanalyseerd. De vraag 'waarom bent u vandaag naar de dierentuin toegekomen?' is ook geanalyseerd door te coderen. Antwoorden die min of meer overeenkwamen hebben een label gekregen. Overeenkomende labels zijn vervolgens samengevoegd tot een code. Deze codes met omschrijvingen geven de belangrijkste redenen weer voor bezoekers om de dierentuin te bezoeken. De achtergrondvragen zijn per vraag kort besproken. De vragen zijn niet belangrijk voor het onderzoek zelf, maar dragen wel bij om een beter beeld te krijgen van de diversiteit van bezoekers. Daarnaast zijn in de paragraaf over de dierentuinbeelden (paragraaf 4.5), de verschillende beelden afgezet tegen een aantal achtergrondvragen. De gesloten vragen over de doelen van de dierentuin zijn verwerkt in tabellen en grafieken. Zo is een overzicht verkregen van de meningen van bezoekers over deze doelen. Daarnaast zijn ook de gemiddelden per doel uitgerekend. De gegevens zijn verwerkt en berekend in Excel.

Problemen tijdens het analyseren

Tijdens het analyseren kwamen een aantal problemen naar voren. Allereerst bleek dat de vraag: 'vindt u dat de dierentuin moet blijven bestaan?' niet thuishoorde bij de cognitieve dimensie. De antwoorden bevatten namelijk teveel een mening van de dierentuinbezoeker. Het ging dan ook niet meer om een overtuiging, maar om een visie van een dierentuinbezoeker. Daarom is besloten om deze vraag te plaatsen onder de normatieve dimensie.

Verder bleek tijdens de analyse dat een aantal vragen niet paste bij een dimensie terwijl ze in eerste instantie wel waren gesteld om bij te dragen. Deze vragen zijn verkeerd gesteld of bleken achteraf niets te zeggen over de desbetreffende dimensie. Ze konden dan ook niet bijdragen aan de totstandkoming van de codes en de dierentuinbeelden. De vragen worden wel kort besproken, maar ze zeggen niets over een dierentuinbeeld. Een tweetal andere vragen zijn tijdens het interviewen niet altijd gesteld, dit omdat bleek dat de vraag teveel overeenkwam met een eerder gestelde vraag. Deze vragen worden niet besproken, omdat ze te weinig resultaat hebben opgeleverd. Het betrof de vragen: 'wat is volgens u het doel van de dierentuin?' en 'sluit de dierentuin aan bij uw interesses?'

Een ander probleem dat tijdens het analyseren naar voren kwam, was dat er vrij veel dierentuinbeelden ontstonden die maar één keer voorkwamen. Maar zoals hierboven aangegeven is, zijn in dit onderzoek alleen de vijf meest voorkomende beelden benoemd. Deze vijf dierentuinbeelden zijn volgens dit onderzoek de overheersende dierentuinbeelden.

Daarnaast is een aantal interviews afgenomen met twee personen tegelijk. Daardoor zijn een aantal achtergrondvragen ook door twee personen beantwoord en komt bij deze vragen het totaal niet op dertig uit. Echter, alle overige vragen zijn door één persoon beantwoord of men was het eens met elkaar en gaf alleen maar aanvullende antwoorden. Het kwam eigenlijk niet voor dat twee personen een totaal verschillende mening hadden en daarom wordt bij alle overige vragen wel uitgegaan van dertig deelnemers (gelijk aan het aantal interviews).

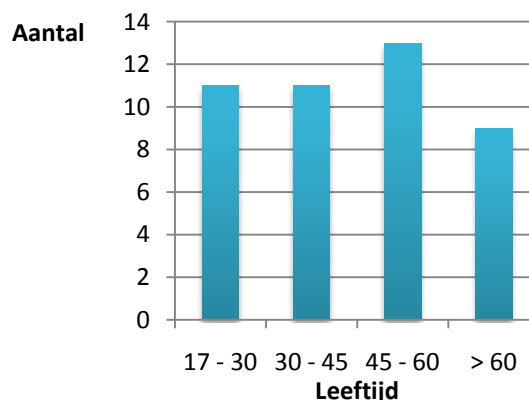
4. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten van de dertig interviews die zijn afgenomen bij dierentuinbezoekers besproken. Allereerst worden de resultaten over de achtergrondvragen besproken in paragraaf 4.1. Daarna volgt een paragraaf (4.2) over de redenen waarom mensen naar de dierentuin zijn gekomen. Vervolgens gaat paragraaf 4.3 verder in op de resultaten van de cognitieve, normatieve en expressieve dimensie. In paragraaf 4.4 worden de dierentuinbeelden die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen gepresenteerd. Paragraaf 4.5 gaat in op de verbanden tussen de dierentuinbeelden en verschillende achtergrondvragen. Paragraaf 4.6 toont de belangrijkste resultaten van de gesloten vragen over de doelen van de dierentuin. Als laatste worden in paragraaf 4.7 verschillen en/of overeenkomsten tussen de antwoorden van de Burgers' Zoo deelnemers en de Ouwehands Dierenpark deelnemers besproken. In alle overige hoofdstukken zullen resultaten van Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark dan ook niet apart behandeld worden.

4.1 ACHTERGRONDVRAGEN

Aan de hand van de achtergrondvragen is meer inzicht verkregen in de karakteristieken van de geïnterviewden. Zoals al eerder genoemd is, zijn in totaal dertig interviews afgenomen. Aan sommige interviews deden twee personen mee, maar het merendeel werd individueel afgenomen. De geïnterviewden kwamen alleen met hun partner (7x), met (klein)kinderen (18x), met vriend(en) (4x) of alleen (1x). Op de vraag met wie zij meestal naar de dierentuin gaan, gaf vrijwel iedereen aan met familie te gaan. Daarmee bedoelden zijn hun partner en/of de (klein)kinderen. Een aantal geïnterviewden noemde ook vrienden als belangrijk gezelschap. Eén persoon merkte op dat hij ook wel eens alleen naar de dierentuin ging. Deze persoon was in het bezit van een abonnement.

De leeftijd van de geïnterviewden varieerde tussen de 16 en 75 jaar, maar tweederde van de personen was tussen de 30 en 60 jaar oud. In figuur 4.1 is de leeftijdsverdeling weergegeven. Zoals af te lezen valt, is het totaal hoger dan dertig (het aantal geïnterviewden). Dit komt omdat aan een aantal interviews twee personen meewerkten. Zoals in paragraaf 3.3 al naar voren kwam, is alleen in deze paragraaf een aantal keer sprake van een hoger aantal dan dertig.

Figuur 4.1 Leeftijdsverdeling van geïnterviewden

Verder beschikten negen van de vierenvestig geïnterviewde dierentuinbezoekers over een abonnement. Daarnaast gaven zeven deelnemers te kennen dat ze wel een abonnement hadden gehad, maar nu niet meer in het bezit waren van een abonnement. Twee geïnterviewden konden via het werk met korting of gratis naar binnen en één persoon gaf aan dat ze er wel over zat te denken om een abonnement te nemen. De overige

geïnterviewden antwoorden allen ‘nee’ op de vraag: “heeft u een abonnement van deze dierentuin?”. Opvallend was dat niemand van de deelnemers een abonnement had van een andere dierentuin. Slechts zes mensen hadden ooit wel een ander abonnement gehad.

Ook is aan de dierentuinbezoeker gevraagd hoe vaak ze een dierentuin bezoeken. Deze vragen zijn gezamenlijk beantwoord en dus komt hier het totaal op precies dertig uit. Tabel 4.1 geeft deze frequenties weer. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen het bezoek in de dierentuin waar het interview is afgenomen en de overige dierentuinen in Nederland. Ook wordt weergegeven hoeveel mensen tijdens vakantie naar een dierentuin gaan. Omdat een aantal deelnemers aangaf wel naar wildparken te gaan, is dit ook meegerekend, want hier worden ook dieren in gevangenschap gehouden. Daarnaast wordt in de tabel ook vermeld hoeveel personen binnen een bepaalde categorie in het bezit zijn van een abonnement. Zo valt bijvoorbeeld af te lezen dat drie personen die een aantal keer per jaar naar de dierentuin van het interview gaan een abonnement hebben.

Tabel 4.1 Frequentie van dierentuinbezoeken

	Frequentie deze dierentuin/ aantal abonnementsen		Frequentie andere dierentuinen/ aantal abonnementsen		Bezoek dierentuin tijdens vakantie/ aantal abonnementsen
Elke maand	3/3	Minstens 1 keer per 2 jaar	18/2	Ja, mits in de buurt	14/0
Aantal keer per jaar	9/3	Af en toe	4/1	Zelden	3/1
Maximaal 1 keer per jaar	18/0	Zelden	6/2	Nooit	13/5
		Nooit	2/1		

Wat duidelijk naar voren komt is dat alle drie de personen die aangeven elke maand wel naar de dierentuin te gaan (Burgers’ Zoo of Ouwehands Dierenpark) ook in het bezit zijn van een abonnement. Meer dan de helft van de geïnterviewden geeft aan minstens één keer per twee jaar naar een dierentuin te gaan, slechts twee personen gaan nooit naar een andere dierentuin. Eén daarvan is in het bezit van een abonnement. Als laatste kan uit de tabel opgemaakt worden dat de meningen erg verschillen wat betreft het bezoeken van een dierentuin tijdens vakantie. Bijna de helft zegt het wel te doen, dertien personen hebben aangegeven nooit een dierentuin te bezoeken tijdens vakantie.

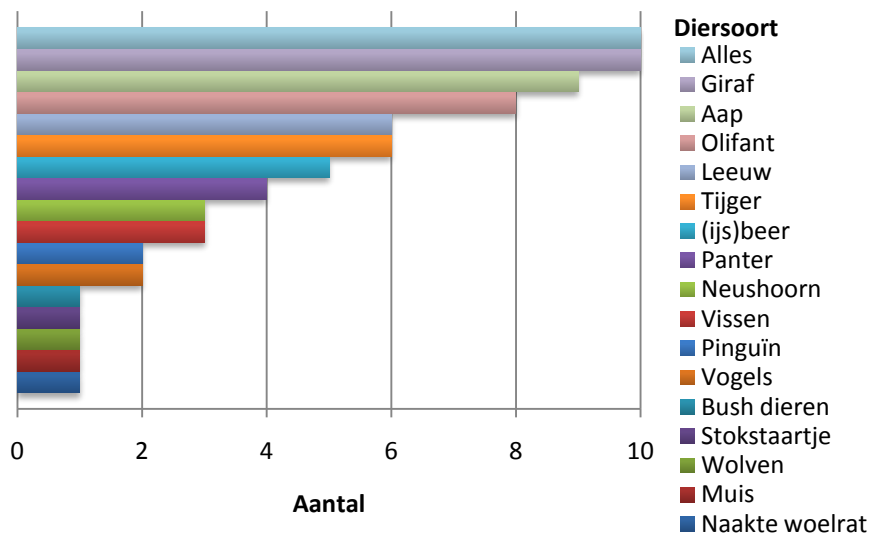
Een andere achtergrondvraag die gesteld is, was: “hoeveel kilometer woont u van de dierentuin vandaan?”. De personen met een abonnement gaven allen aan vrij dicht in de buurt van de dierentuin wonen. De maximale afstand is 40 kilometer, drie van de negen wonen in de plaats zelf. Ook de mensen die een abonnement hebben gehad of erover zitten te denken, wonen allemaal binnen 25 kilometer afstand van de dierentuin. Van de bezoekers die geen abonnement hebben, woont het merendeel op een afstand tussen de 20 en 80

kilometer. Eén iemand woont op een afstand van 5 kilometer van de dierentuin en zeven personen van de vierenveertig wonen verder dan 80 kilometer van de dierentuin vandaan.

Van degenen die een abonnement heeft, of erover zit te denken, woont bijna iedereen in een appartement of rijtjeshuis, acht van de negen. Het totaal eindigt hier weer hoger dan dertig, omdat niet iedereen bij elkaar woonde. De woonsituatie kon dus in één interview twee verschillende antwoorden bevatten. Overigens woont meer dan de helft van de geïnterviewden in een rijtjeshuis (vierentwintig van de vierenveertig). Dertien wonen in een vrijstaand huis of boerderij en de overigen wonen twee onder één kap.

De laatste achtergrondvraag ging over het al dan niet lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie. Na het uitwerken van de interviews viel op dat de dierentuinbezoekers. Twaalf mensen zijn wel lid, twee niet meer en zestien geven aan geen lid te zijn van een natuurbeschermingsorganisatie. 40 % van de geïnterviewde dierentuinbezoekers is dus wel lid, 60 % niet.

Een vraag die in eerste instantie niet behoorde tot de achtergrondvragen, maar tot de expressieve dimensie was: “zijn er een aantal dieren die u graag ziet in de dierentuin, heeft u voorkeur aan bepaalde diersoorten?”. Tijdens de analyse bleek echter dat de vraag niet bijdroeg aan de gehechtheid aan een dierentuin en daarom wordt het beschouwd als een achtergrondvraag. De deelnemers hebben uiteenlopende antwoorden gegeven op de vraag naar favoriete diersoorten. Een aantal noemde specifiek één diersoort. Anderen noemden meerdere dieren op en sommige mensen gaven aan dat alle dieren in de dierentuin even bijzonder waren. Zij hadden geen voorkeur. Figuur 4.2 geeft weer welke dieren genoemd zijn en ook hoe vaak ze genoemd zijn.

Figuur 4.2 Favoriete diersoorten

4.2 REDEN BEZOEK

De eerste vraag die aan de deelnemers werd gesteld wanneer een interview werd afgenomen, was: 'waarom bent u vandaag naar deze dierentuin toegekomen?'. De geïnterviewden gaven hierop verschillende antwoorden. Alle redenen zijn op een rijtje gezet en iedere reden is vervolgens gelabeld. De labels zijn daarna gegroepeerd en zo zijn vijf verschillende codes tot stand gekomen. In tabel 4.2 (volgende bladzijde) zijn de codenamen en de bijbehorende labels weergegeven. Tevens kan hier afgelezen worden hoe vaak elke reden is genoemd. Dat het totaal hoger is dan dertig wordt verklaard doordat deelnemers vaak meerdere redenen hebben genoemd.

Antwoorden die relateren aan de externe omstandigheden zijn door de bezoekers het vaakst genoemd (in totaal eenentwintig keer). Hiermee wordt bedoeld dat invloeden van buiten de dierentuin hebben bepaald dat mensen naar de dierentuin kwamen. Het weer en een vrije dag van bezoekers zijn hier voorbeelden van. Alle andere codes zijn tien tot zestien keer toegekend. Wat verder duidelijk naar voren komt in de tabel is dat de helft van het aantal geïnterviewden heeft aangegeven dat zij naar de dierentuin gingen, omdat ze op één of andere manier korting hadden voor een dagje dierentuin. Deze deelnemers hadden vrijkaartjes gewonnen of hadden bijvoorbeeld aan een spaaractie van een winkel meegedaan. Ook had een zorgverzekeringsmaatschappij een kortingsactie voor haar klanten. Daarnaast scoort ook 'leuk voor kinderen' hoog. Voor negen geïnterviewden speelde dus het plezier van een kind een grote rol om naar de dierentuin toe te komen. Een aantal labels is maar één keer toegekend aan een bepaald antwoord. Er is in dat geval dus maar één persoon die deze reden heeft genoemd, maar deze reden paste niet binnen één van de andere labels.

Tabel 4.2 Redenen van dierentuinbezoek

Code	Omschrijving	Aantal keer genoemd	Labels	Aantal keer genoemd
A	Vanwege kinderen	10	<ul style="list-style-type: none"> • Leuk voor kinderen • Kinderen moeten het een keer meemaken 	<ul style="list-style-type: none"> • 9 • 1
B	Externe omstandigheden	21	<ul style="list-style-type: none"> • Mooi weer voor foto's • Dichtbij • Rustig • Winterse weer • Vrij/ vakantie 	<ul style="list-style-type: none"> • 3 • 5 • 2 • 3 • 8
C	Specifieke dierentuin-eigenschappen	12	<ul style="list-style-type: none"> • Overdekt en open lucht • Dieren • De dieren en de aanleg is mooi • Leuk 	<ul style="list-style-type: none"> • 4 • 3 • 1 • 4
D	Persoonlijke redenen	10	<ul style="list-style-type: none"> • Dagje uit • Vroeger gewerkt • Eerste keer • Was streven, doel 	<ul style="list-style-type: none"> • 6 • 1 • 2 • 1
E	Promotie dierentuin	16	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijkaartje/ korting/ gratis • Door tv programma 	<ul style="list-style-type: none"> • 15 • 1

Om een antwoord te kunnen vinden op de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek, zijn tijdens het interview vragen gesteld die relateren aan de normatieve, cognitieve en expressieve dimensie. In deze paragraaf zullen per dimensie de belangrijkste resultaten besproken worden in aparte paragrafen.

4.3.1 Cognitieve dimensie

De cognitieve dimensie omvat in dit onderzoek twee aspecten. Zoals in hoofdstuk 2 besproken is, dragen de kennis van een persoon over een bepaald onderwerp en de overtuigingen die een persoon heeft met betrekking tot dat onderwerp bij aan de cognitieve dimensie. Tijdens de interviews zijn daarom zowel vragen gesteld ten aanzien van de kennis en de overtuigingen met betrekking tot (de doelen van) de dierentuin. In totaal zijn er drie vragen geweest die de kennis van de persoon achterhaalden en werden twee overtuigingsvragen gesteld (zie tabel 3.2). Drie vragen die in eerste instantie tot de cognitieve dimensie behoorden bleken tijdens de analyse niet relevant te zijn om de cognitieve opvattingen te achterhalen. Deze vragen waren:

- ✓ Wat is volgens u het doel van de dierentuin?
- ✓ Als u een dier ziet in de dierentuin, legt u dan een link met de dieren in het wild?
- ✓ Moeten dierentuinen volgens u blijven bestaan?

In de methode is besproken waarom deze vragen niet mee zijn genomen. Deze drie vragen worden wel besproken in deze of de volgende paragraaf.

Hieronder zullen allereerst de vragen apart worden besproken. Vervolgens wordt ingegaan op de cognitieve codes.

Kennisvragen

De eerste vraag die onder de cognitieve dimensie viel, was: ‘hoe zou u de dierentuin omschrijven?’. Negentien deelnemers hebben bij het beantwoorden van deze vraag gezegd dat een dierentuin een plek is om dieren te zien of er kennis mee te maken. Tien geïnterviewden noemden daarbij ook dat de dierentuin een plek is met een educatieve waarde, bijvoorbeeld:

“een dierentuin is een gebied waar je dieren kunt zien die zeldzaam zijn of die in de natuur moeilijk kunt zien omdat ze van de hele wereld komen. Ze leven in kleine, naja moet toch zeggen hokken. En bij het hokje staat dan vaak een bordje waarop staat wat voor een dier erin zit en waar die vandaan komt en wat de bijzonderheden zijn van een dier”(B1)

Andere omschrijvingen die gegeven zijn, verwezen naar de beschermingsfunctie van de dierentuin of naar een omgeving met dieren. Voorbeelden van argumenten die genoemd zijn, zijn:

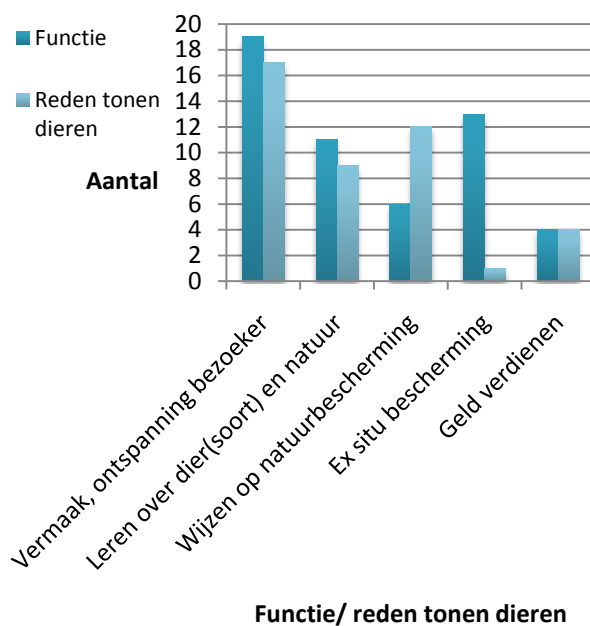
“als een opvang voor wilde dieren”(B7)

“een tuin met dieren, verschillende dieren, groot, klein, verschillende werelddieren”(O5)

Direct volgend op de omschrijvingvraag werd de vraag gesteld wat volgens de deelnemer de functie was van de dierentuin. In de figuur op de volgende bladzijde is weergegeven welke aspecten genoemd zijn en welke labels dus zijn toegekend. Veel geïnterviewden noemden meerdere functies in hun antwoord, daarom komt het totaal hoger uit dan dertig. De linkse kolommen, met de donderblauwe kleur, geven aan hoe vaak elke functie genoemd is. De rechter kolommen, de lichtblauwe, tonen de aantallen van de redenen waarom een dierentuin dieren toont. Hierover wordt later in deze paragraaf meer uitgelegd.

Het vermaak en de ontspanning van de bezoeker wordt als een belangrijke functie genoemd. Onder deze noemer valt ook het kennismaken met en zien van de dieren. Het leren over de dieren en de natuur valt niet onder deze functie en is apart vermeld. Educatie is namelijk een ander doel van de dierentuin dan recreatie. Dertien geïnterviewden haalden ook de ex situ bescherming aan. Zij noemden functies zoals dieren beschermen in de dierentuin en in stand houden van diersoorten door fokprogramma's. Een aantal noemde dat bezoekers wijzen op het belang van natuurbescherming een functie van de dierentuin is. Met wijzen op natuurbescherming wordt bedoeld dat de dierentuin bezoekers informatie verstrekt over natuurbehoud en bescherming van soorten in het wild. Vier geïnterviewden hebben aangegeven dat de dierentuin als een bedrijf moet worden gezien dat geld wil verdienen.

Op de vraag: ‘waarom toont een dierentuin dieren aan u als bezoeker?’ werden soortgelijke antwoorden gegeven als bij de functie vraag. Daarom zijn in figuur 4.3 ook de labels met bijbehorende aantallen van deze vraag weergegeven. Zoals af te lezen valt, scoort het vermaak ook hier hoog, zestien deelnemers hebben dit als reden genoemd. Het wijzen op natuurbehoud en soortenbescherming is vergeleken met de functie vraag veel vaker genoemd. De ex situ bescherming scoort niet hoog, slechts één deelnemer noemt dat een dierentuin dieren toont om dieren te fokken, naast dat een dierentuin

Figuur 4.3 Functies van de dierentuin en redenen waarom een dierentuin dieren toont.

ook hier de geïnterviewden vaak meerdere redenen. Voorbeelden van gegeven antwoorden zijn:

“ik denk ook zeker wel een stuk vermaak, dat ook wel, maar daarbij ook bewustmaken wat er allemaal is. Welke dieren er allemaal zijn, welke plantensoorten die er dan ook zijn. En ook een stukje behoud daarvan, want je kan wel reclame op tv

zien met redt de tijger of ik noem maar wat. Maar een plaatje is toch anders. Als je het in het echt ziet dan denk je goh dat is toch ook wel een leuk dier bijvoorbeeld”(B3)

“zodat mensen zich realiseren, vooral stadsmensen, wat er allemaal op de wereld is en hoe een dier zich gedraagt. En zoals hier met de Bush, dus een dier in zijn ecologische setting, dat mensen gewoon ervaren hoe ze daar onderdeel van zijn. Het is voor een deel amusement natuurlijk voor mensen, het is spannend, mensen vinden het leuk om door al die paadjes te kruipen, dieren te ontdekken. Het is een veilige omgeving waarmee ze dan kennis kan maken”(B6)

Overtuigingsvragen

Behalve de kennisvragen zijn er, zoals eerder naar voren kwam, twee overtuigingsvragen gesteld. De eerste was: ‘bent u er van overtuigd dat dieren het in het wild beter hebben dan in de dierentuin?’. Twee deelnemers gaven aan dat de dieren in de dierentuin het beter hebben, de dieren hebben beschutting en hoeven ook niet zelf voor voedsel te zorgen. Achttien andere geïnterviewden trokken de vraag in twijfel. Ze gaven aan dat beide plekken (wild en dierentuin) voor- en nadelen hebben voor de dieren. Zo gaf een aantal ook aan dat de dieren in de dierentuin goed verzorgd worden, maar ze zijn wel beperkt in hun ruimte. Dus qua leefgebied hebben ze het misschien wel beter. De volgende twee uitspraken illustreren welke argumenten geïnterviewden hebben aangedragen:

“qua ruimte wel natuurlijk (beter in wild), minder hekwerken. Maar qua voedsel is het denk ik hier(dierentuin). Hier is het altijd voorradig, hier hoeven ze nooit te zoeken”(B10)

“dat is heel verschillend denk ik. Ik denk dat er wel dieren zijn, zeker dieren die heel veel ruimte nodig hebben, dat je iets hebt van, ja die zitten hier op een te klein oppervlak. Maar er zijn denk ik ook dieren die bijvoorbeeld in het wild heel moeilijk kunnen overleven en die hebben nu eigenlijk een veel makkelijker leven. Dus ik denk dat dat per diersoort verschillend is”(O10)

Een derde van de deelnemers is er van overtuigd dat de dieren het in het wild beter hebben. Ze noemden als redenen dat de natuur veel ruimte en vrijheid biedt, maar ook dat de natuur hun natuurlijke leefomgeving is en dat is het best. Zo legt een deelnemer uit:

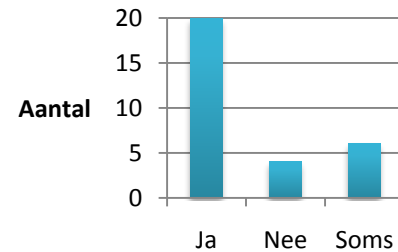
“ja (het wild is beter) hier worden ze toch wel een beetje beperkt in hun doen en laten. We kunnen heel veel als mens, maar we kunnen het nooit zo goed maken als in de natuur. Het is toch een circle of life zeggen ze he. Elk dier heeft toch elkaar weer nodig om te kunnen overleven en dat kunnen ze hier niet”(O4)

De andere overtuigingsvraag die gesteld werd was: ‘waar komen volgens u de meeste dieren uit de dierentuin vandaan?’. Drieëntwintig deelnemers waren er van overtuigd dat de meest dieren uit andere dierentuinen kwamen en/ of gefokt werden in de dierentuin. Ook uitwisselingsprogramma’s dragen bij aan de groei of instandhouding van een populatie. Daarnaast noemt een aantal ook dat een sommige dieren uit de dierentuin opgevangen zijn doordat ze in slechte omstandigheden leefden, zoals de beren uit het berenbos van Ouwehands Dierenpark. Maar opvang wordt dan niet als belangrijkste herkomst genoemd. Van de overige zeven deelnemers hebben twee de vraag niet beantwoord, gaven twee aan

dat de dieren zowel uit het wild als uit de dierentuin komen, gaven nog eens twee aan geen idee te hebben en gaf één persoon aan dat de meeste dieren uit het wild komen.

Overige vragen

De vraag die niet meegenomen is om de verschillende cognitieve codes te achterhalen, was: 'als u een dier ziet in de dierentuin, legt u dan ook een link met zijn soortgenoten in het wild?'. In figuur 4.4 is weergegeven welke antwoorden de deelnemers hebben gegeven. Duidelijk komt hier naar voren dat het merendeel inderdaad een link legt met de dieren in het wild wanneer zij een dier in de dierentuin zien. De redenen lopen uiteen. De volgende redenen zijn bijvoorbeeld genoemd:

Figuur 4.4 Link met dieren in het wild

“ja dat wordt hier ook wel min of meer gemakkelijk gemaakt, omdat ze hier die omgevingen proberen na te maken. Dan denk je wel aan het wild”(B2)

“ja zoals net bij de giraffen dan zie je die dieren in een klein hok zitten dan denk je van ja, die kunnen echt geen kant op. Dan denk ik van ja... in Afrika hebben ze de vrijheid en kunnen ze hun eigen dingen doen”(O7)

“ja, laatst hebben we ook een stuk over ijsberen gezien en afgelopen jaar, we komen terug uit Nieuw – Zeeland, afgelopen jaar rond deze tijd zaten we daar, toen hebben we de pinguïns gezien. Dus we vonden het ook heel leuk om de pinguïns hier weer te ontmoeten. En de beren hebben we in Canada gezien, de zwarte beren. Dus ja, ik denk dat we wel heel erg naar het wild kijken”(O5)

Zes mensen antwoordden dat ze niet altijd een link leggen. De link wordt wel gelegd als een natuurlijke leefomgeving wordt nagebootst. Zo legt iemand uit:

“ja het heeft wel met de omgeving denk ik te maken... dierentuinen gaan wel steeds meer op het wild lijken”(B15)

Ook wordt een link gelegd wanneer men de dieren in het wild heeft gezien. Vier deelnemers leggen geen link met de dieren in het wild als ze een dier zien in de dierentuin.

Cognitieve codes

Voor de cognitieve dimensie zijn in totaal negen codes onderscheiden. In tabel 4.3 zijn alle codes met omschrijvingen weergegeven. Ook staat er vermeld hoe vaak een code is toegekend en wordt de overkoepelende term weergegeven. Zoals te zien is behoren zes codes tot de recreatie. Meer dan tweederde van de geïnterviewden hebben aangegeven dat de voornaamste functie van de dierentuin het vermaak of het leren over dieren en natuur is. Eén deelnemer heeft op de kennisvragen voornamelijk geantwoord dat een dierentuin een dierbeschermingsfunctie heeft, vier anderen antwoordden op deze vragen het vaakst dat een dierentuin een natuurbeschermingsfunctie heeft.

Tabel 4.3 Cognitieve codes

Overkoepelende term	Code	Omschrijving	Aantal keer genoemd
Recreatie	C1	Vermaak bezoeker met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het beter hebben in het wild	2
	C2	Vermaak bezoeker met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed (kunnen) hebben	8
	C3	Vermaak bezoeker met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het in de dierentuin beter hebben	2
	C4	Vermaak bezoeker met overtuiging dat dieren zowel uit het wild als uit gevangenschap komen en dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed (kunnen) hebben	2
	C5	Educatie over dieren en natuur met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed (kunnen) hebben	3
	C6	Educatie over dieren en natuur met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het beter hebben in het wild	4
Dier- bescherming	C7	Dierbescherming met overtuiging dat dieren uit het wild komen en dieren het in het wild beter hebben	1
Natuur- bescherming	C8	Natuurbescherming door educatie met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed (kunnen) hebben	3
	C9	Natuurbescherming door educatie met overtuiging dat dieren uit gevangenschap komen en dieren het beter hebben in het wild	1

Wanneer alle getallen bij elkaar opgeteld worden, wordt duidelijk dat het totaal minder dan dertig is. Aan een aantal personen is geen cognitieve code toegekend. De reden hiervan is dat vier geïnterviewden een overtuigingsvraag (waar komen volgens u de meeste dieren in de dierentuin vandaan?) niet hebben beantwoord. Drie van deze deelnemers hebben op de kennisvragen het meest geantwoord dat een dierentuin een plek is om bezoekers te vermaken. Twee personen daarvan zijn van mening dat de dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed hebben, één persoon vindt dat dieren het in het wild beter hebben. Deze personen behoren dus tot code C2 of C4 en de laatstgenoemde persoon behoort waarschijnlijk tot code C1. Eén deelnemer noemde dat de dierentuin een plek is om mensen wat te leren over de dieren en de natuur en hij was er van overtuigd dat dieren het in het

wild beter hebben, dus waarschijnlijk zal aan deze persoon code C6 toegekend kunnen worden. Alle vier geïnterviewden bevinden zich op het gradiënt bij de recreatie. Op basis van de informatie die wel beschikbaar is over deze vier personen, worden de antwoorden van deze dierentuinbezoekers wel gebruikt bij de totstandkoming van de dierentuinbeelden (zie paragraaf 4.4).

4.3.2 Normatieve dimensie

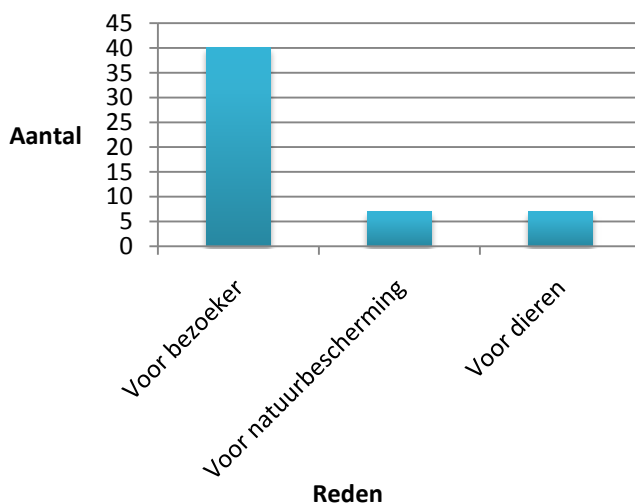
De normatieve dimensie is in dit onderzoek opgebouwd acht vragen die gingen over de waarden en waardeoriëntaties (zie tabel 3.2). Omdat alle vragen zowel gaan over de waarden die een dierentuinbezoeker heeft met betrekking tot een dierentuin (waarden) als over de visie over het beheer van de dierentuin (waardeoriëntatie), wordt er in dit hoofdstuk geen onderscheid gemaakt tussen de waarden en waardeoriëntaties. Hieronder worden de vragen individueel besproken. Daarna komen de normatieve codes aan bod.

Waarde en waardeoriëntatievragen

Op de vraag: ‘vindt u dat de dierentuin moet blijven bestaan?’ hebben negenentwintig geïnterviewden met een ja geantwoord. Slechts één persoon beantwoordde de vraag met ‘nee’:

“Eigenlijk niet... om ze (de dieren) hun eigen territorium te laten behouden. Anderzijds kunnen kinderen dan nooit meer dieren zien die dreigen uit te sterven. Maar eigenlijk vind ik het nog steeds egoïstisch (van de mens)”(O6)

De andere deelnemers noemden verschillende redenen waarom een dierentuin moet blijven bestaan. Meestal werden door één deelnemer meerdere redenen genoemd. De redenen die veel overeenkwamen zijn gelabeld. In figuur 4.5 is te zien welke labels zijn toegekend. Ook is aangegeven hoe vaak een label is toegekend.

Figuur 4.5 Redenen waarom een dierentuin moet blijven bestaan

Het is duidelijk dat het merendeel van de bezoekers een argument heeft genoemd dat relateert aan het belang van de bezoeker. Argumenten die hieronder vallen zijn:

- ✓ het is leuk en ontspannend om naar de dierentuin te gaan
- ✓ het is leuk en leerzaam voor kinderen
- ✓ je kunt er leren over de dieren
- ✓ nageslacht moet ook nog naar dierentuin kunnen gaan.

Zeven geïnterviewden hebben verder ook als reden genoemd dat een dierentuin moet blijven

bestaan om mensen bewust te maken van het belang van natuurbescherming. Nog eens zeven deelnemers noemden dat een dierentuin moet blijven bestaan voor de dieren. Zij zeiden dat de dieren worden beschermd in een dierentuin, maar ook dat in een dierentuin een bepaald soort in stand wordt gehouden. Als laatste één persoon dat de dierentuin moet blijven bestaan, omdat in een dierentuin onderzoek wordt verricht naar bepaalde diersoorten waardoor zij betere overlevingskansen hebben in het wild.

Een vraag die sterk samenhang met de vorige, was 'mag een dierentuin dieren houden in een dierentuin?'. Ook hier antwoordde de persoon die 'nee' had geantwoord op de vraag of dierentuinen moeten blijven bestaan dat een dierentuin eigenlijk geen dieren mag houden in de dierentuin. Een andere deelnemer beantwoordde deze vraag ook met een nee, maar alle overige deelnemers gaven aan dat het voor hen geen probleem is. Voorwaarde voor negentien geïnterviewden is wel dat een dier goed verzorgd dient te worden en dat ze niet al te klein moeten leven. Maar de geïnterviewden vinden dat de dieren bijvoorbeeld in de dierentuin horen, omdat een dierentuin mensen de mogelijkheid biedt om dieren in het echt te zien. Ook gaven ze aan dat een dierentuin dieren mag houden, omdat zo een diersoort beschermd wordt. Zoals een geïnterviewde omschrijft:

"Het is een noodzakelijk kwaad, ja, voor sommige dieren misschien ook omdat ze dan behouden blijven, de chimpansee ofzo... Die anders dan uitgestorven zou raken"(B15)

Een andere normatieve vraag ging over het al dan niet doen aan natuurbescherming. Drieëntwintig geïnterviewden hebben aangegeven dat zij vinden dat een dierentuin aan natuurbescherming moet doen. Daarvoor gaven ze verschillende argumenten, bijvoorbeeld:

"Ik denk ook wel dat het een taak is van de dierentuin om te doen, omdat ik vind dat als ze zelf dieren hebben in de dierentuin, ze zich dan wel in mogen zetten voor diezelfde dieren op een andere plek. Dus dat ze diezelfde dieren ook moeten beschermen"(B14)

"Ik denk dat het zo belangrijk is om de dieren nog te laten zijn wie ze zijn. Dat ze nog in hun eigen wereld kunnen leven"(O5)

Van de drieëntwintig deelnemers die voor natuurbescherming zijn, vonden zes mensen dat een dierentuin aan natuurbescherming mag doen, maar het moet geen primaire taak worden. Het is een bijzaak. De overige deelnemers gaven aan dat natuurbescherming geen taak is voor de dierentuin (*"er zijn al genoeg instanties"*), één iemand had geen mening erover.

Dat een dierentuin recreatie aanbiedt is voor elke geïnterviewde belangrijk, bleek uit antwoorden op de vraag: 'vindt u dat een dierentuin (meer) recreatiemogelijkheden aan moet bieden?'. Negen deelnemers noemden daarbij expliciet dat het belangrijk is voor het kind, om te 'ontspannen' van alle indrukken die zijn opgedaan. Een derde deel van de geïnterviewden vindt dat er recreatie moet worden aangeboden, maar het moet niet de overhand krijgen. Een geïnterviewde beargumenteerde:

"als je kinderen wilt trekken zul je ook dit soort dingen moeten hebben (Ravotapia), maar de naam zegt het al: dierentuin. Het accent moet liggen op de dieren, vind ik"(O3)

Andere argumenten die gegeven werden om wel recreatie aan te bieden in een dierentuin waren bijvoorbeeld dat recreatie belangrijk is om inkomsten te genereren en omdat het bij een dierentuin hoort. Zo vertelde iemand:

“ja een kop koffie ofzo moet je wel lekker kunnen halen, dat hoort bij een stukje ontspanning voor een dagje uit”(O5)

Ook over educatie in de dierentuin zijn de meningen eensgezind. Iedereen antwoordde dat een dierentuin educatie aan moet bieden op de vraag; ‘vindt u dat een dierentuin educatie moet aanbieden?’. Het educatiemateriaal kan gaan over de dieren, maar ook over de natuur en het natuurbehoud. Daarnaast gaven een aantal deelnemers aan dat er wel verschillende educatievormen moeten worden aangeboden om het aantrekkelijk te maken voor jong en oud, een optie is bijvoorbeeld om dierentuinmedewerkers rond te laten lopen. Drie geïnterviewden hebben daarnaast te kennen gegeven dat het voor een dierentuin eigenlijk een plicht is. Een voorbeeld van een antwoord dat gegeven is, is:

“ik denk dat het moet, in die zin dat, en ik denk dat iedere dierentuin zich dat ook wel realiseert, dat je niet zomaar dieren in gevangenschap kunt laten zien”(O12).

Op de vraag: ‘moet een dierentuin meer in het welzijn en de verblijven van de dieren investeren?’ hebben tweeëntwintig mensen geantwoord met een ‘ja’. Voorbeelden van genoemde antwoorden zijn:

“Het is al heel beknopt voor die beesten. Ja het is dan wel belangrijk om er alles op te zetten om het enigszins zo te maken dat de dieren het ook goed hebben”(O7)

“wij willen ook zo riant mogelijk wonen, dus ook zo’n dier moet de ruimte hebben”(O13)

De overige acht deelnemers gaven aan dat ze het belangrijk vinden, maar zoals het nu eruit ziet, is het goed. Een voorbeeld is:

“ik denk dat ze wat dat betreft wel een goed onderkomen hebben hier (Burgers’ Zoo)”(B4)

De laatste twee vragen die behoren tot de normatieve dimensie bestonden uit tegenstellingen. De geïnterviewde moest een keuze maken tussen een groter verblijf of niet minder recreatie en meer natuurbescherming of een gelijk budget voor recreatie. Niemand vindt dat het welzijn van een dier mag leiden onder de recreatie, maar zeven deelnemers geven wel aan dat recreatie en een groot verblijf samen moeten gaan. Eén persoon gaf bijvoorbeeld aan:

“je moet er een soort reëel evenwicht in vinden”(O8)

Alle overige personen die meegewerkt hebben aan het interview vinden dat het verblijf voorgegaat, al zeiden vier deelnemers dat er altijd wel iets aan recreatie moet worden aangeboden. De voorstanders van een groter verblijf noemden bijvoorbeeld:

“de dieren moeten de hoofdzaak wezen, want het is geen recreatiepark”(B8)

“ja, in principe denk ik van ja het welzijn van de dieren gaat voor de coca cola en de koffie enzo”(B11)

Over de keuze tussen recreatie en natuurbescherming zijn de meningen meer verdeeld. Tien deelnemers vinden dat natuurbescherming belangrijker is. Zij gaven bijvoorbeeld als antwoord:

“dan zou ik voor natuurbescherming gaan, want recreatie is een luxe en geen behoefte voor mij”(O15)

Vier geïnterviewden vinden daarnaast dat de recreatie voorgaat. Ze legden uit:

“ik denk eigenlijk dat dat niet eens bij elkaar past”(O2)

“er zijn al zoveel projecten in Nederland... ja laat ze dan de prijzen maar een beetje naar beneden halen”(B8)

Alle overige deelnemers hebben niet direct een keuze gemaakt. Ze gaven aan dat beide doelen belangrijk zijn, maar ook noemde een aantal dat een dierentuin best aan natuurbescherming mag doen, maar dat het alleen kan als er geld voor is.

Normatieve codes

Na het analyseren van de relevante normatieve vragen zijn er zeven verschillende codes onderscheiden. Deze codes representeren een mening over de prioriteiten van de dierentuin. Zes codes bevinden zich op de gradiënt antropocentrisch – ecocentrisch. Hiermee wordt bedoeld dat sommige mensen veel waarde hechten aan de belangen van de mens (antropocentrisch), terwijl anderen het belang van dier en natuur voorop stellen (ecocentrisch). Ook zijn er veel mensen die zich qua mening tussen de twee uitersten bevinden. De gradiënt is reeds besproken in de theorie over natuurbeelden in paragraaf 2.2. De laatste code die is toegekend kan niet worden geplaatst binnen dit gradiënt, omdat het gaat over het feit dat een dierentuin wordt gezien als een bedrijf dat probeert niet failliet te gaan. Pas wanneer er genoeg winst wordt gemaakt kan worden gekeken naar de behoeften van bezoeker en dier. In tabel 4.4 worden de verschillende codes weergegeven. Ook is te zien hoe vaak de code is toegekend.

Uit de tabel komt naar voren dat vooral de ecocentrische waarde belangrijk is voor de dierentuinbezoekers. Voor bijna de helft van het aantal deelnemers (elf personen) geldt dat zij vinden dat niet alleen de dieren in de dierentuin beschermd dienen te worden, maar ze geven tegelijkertijd aan dat een dierentuin ook aan natuurbescherming moet doen. Voor deze groep mensen staat de recreatie niet op de eerste plaats, het dier(welzijn) gaat voor. Zes deelnemers hechten de meeste waarde aan de bescherming van dieren en diersoorten in de dierentuin. De dierentuin moet zich echter niet bemoeien met natuurbescherming en daarom is de biocentrische waarde, zoals die door Buijs (2009) is beschreven, voor hen belangrijk. Het gaat deze personen meer om de bescherming van een bepaald soort of bepaalde soorten, dan om de bescherming van een heel gebied. Slechts twee geïnterviewden hebben een (sterk) antropocentrische overtuiging, zij hechten de meeste waarde aan het vermaak van de bezoeker in de dierentuin. Alle overige deelnemers bevinden zich op deze gradiënt tussen een sterk antropocentrische en ecocentrische waarde. Zij vinden dat een dierentuin rekening moet houden met zowel mens als dier en of natuurbescherming.

Tabel 4.4 Normatieve codes

Gradiënt	Code	Omschrijving	Aantal keer genoemd
Sterk antropocentrisch	N1	Bezoeker voorop	2
Antropocentrisch	N2	Bezoeker voorop, wel natuurbescherming	2
Zwak antropocentrisch en zwak biocentrisch	N3	Samenhang tussen mens en dier, zonder natuurbescherming	2
Zwak antropocentrisch en zwak ecocentrisch	N4	Samenhang tussen mens en dier, ook natuurbescherming	7 (waarvan 1 keer met N7)
Biocentrisch	N5	Dieren voorop	6
Ecocentrisch	N6	Dieren voorop en natuurbescherming	11 (waarvan 3 keer met N7)
	N7	Dierentuin is een bedrijf, dus visie hangt af van mogelijkheden	4 (waarvan 1 keer met N4 en 3 keer met N6)

4.3.3 Expressieve dimensie

De laatste dimensie die bijdraagt aan de uiteindelijke dierentuinbeelden is de expressieve dimensie. De expressieve dimensie is onderzocht aan de hand van de plaatsgehechtheid die onderverdeeld wordt in de plaatsidentiteit en de plaatsafhankelijkheid. De vragen voor dit deel van het interview zijn daarom ook gebaseerd op de identiteit en de afhankelijkheid. Tijdens het analyseren van de vragen is onderscheid gemaakt tussen de dierentuin waarin de bezoeker zich bevond en de gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin in het algemeen. Zo kon achterhaald worden of de persoon gehecht is aan de specifieke dierentuin of aan de dierentuin in Nederland.

In eerste instantie behoorden negen vragen tot de expressieve dimensie, maar tijdens het analyseren bleek dat een tweetal vragen niet bijdroeg aan de totstandkoming van expressieve codes. De vragen: 'sluit een dierentuin aan bij uw interesses?' en 'heeft u een voorkeur voor bepaalde dieren?' zijn niet meegenomen voor dit deel van het onderzoek. De eerste vraag werd niet altijd gesteld aan de geïnterviewden en leverde dus te weinig resultaat op. De tweede bleek niks met gehechtheid te maken te hebben. Deze vraag is reeds besproken in paragraaf 41.

Plaatsafhankelijkheidsvragen

Van de zeven vragen die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van expressieve codes, gingen drie vragen over de plaatsafhankelijkheid. De eerste vraag die hiertoe behoorde was: 'vindt u de dierentuin de meest geschikte plek om te leren over de dieren en de natuur?'. Voor acht deelnemers is de dierentuin inderdaad de meest geschikte plek. Een aantal beargumenteerd:

"In de dierentuin kun je natuurlijk veel van de dieren leren. In de eerste plaats hebben ze hier altijd van die fraaie borden bij ieder beest"(B11)

“ik denk dat als je dieren in levende lijve ziet dat dan meer overkomt dan als je gewoon naar tv zit te kijken”(O3)

De andere geïnterviewden zijn van mening dat de dierentuin niet bij uitstek de beste plek is. Voor sommigen is de tv beter, omdat daar specifiekere informatie wordt gegeven over een bepaald dier. Voor anderen is juist de ervaring van dieren in het wild tegenkomen geschikter, omdat je dan een dier in zijn echte, natuurlijke omgeving ziet. Eén iemand gaf aan dat de dierentuin geen geschikte plek is om te leren, omdat je in een dierentuin ontspant en niet wilt leren. Daarnaast gaven zes personen aan dat een dierentuin wel informatie biedt, maar dat deze informatie beknopt is. Zo vertelde iemand:

“je leert hier natuurlijk van de bordjes die erbij staan, dan leer je een heel klein gedeelte over een bepaald dier. En als je een documentaire ziet ja dan gaat dat anderhalf uur over een ijsbeer bijvoorbeeld”(O5)

De tweede plaatsafhankelijkheidsvraag ging over de dierentuin als meest geschikte plek om dieren te zien (‘vindt u de dierentuin de meest geschikte plek om dieren te zien?’) Voor meer dan de helft van de geïnterviewden is de dierentuin inderdaad de meest geschikte plek. Iemand noemde bijvoorbeeld verschillende redenen waarom een dierentuin geschikt is, namelijk:

“ja, er zijn zoveel dieren hier en als je in het wild dieren ziet dan zie je maar vaak één soort. En op tv is het minder echt”(B9)

De rest is van mening dat de tv of juist het wild, de natuur, een betere manier is om dieren te zien. Redenen die werden genoemd zijn bijvoorbeeld:

“Hier ben jij de baas die naar het dier kijkt dat is opgesloten. Als je aan het reizen bent en je krijgt contact met dieren dan ben je gewoon uniek als mensen, dan ben je onderdeel van het totale systeem en dat vind ik een heel prettig gevoel”(B6)

“dit is natuurlijk een hele kunstmatige situatie... Meestal zie je daar een beest, dat loopt een beetje en dat ligt en dat is it. Maar een tv programma, daar wordt in ieder geval de suggestie gewekt dat een dier in zijn natuurlijke omgeving is gefilmd en natuurlijk gedrag laat zien”(O12)

Een andere vraag die de plaatsafhankelijkheid van een dierentuin in kaart bracht, was: ‘vindt u de dierentuin de meest geschikte plek voor een dagje uit?’. Zeven deelnemers hebben volmondig ‘ja’ gezegd. De volgende uitspraak van een geïnterviewde legt duidelijk uit waarom een dierentuin het meest geschikt is volgens hem:

“ik vind de dierentuin echt wel het beste voor een dagje of een halve dag, omdat je hier veel kunt, veel plek hebt. En je kan het hier rustig bekijken. Rustig lopen en je hoeft niet met de auto weg, niet te fietsen, het is een verzamelpunt van alles bij elkaar. Het maakt niet uit waar je hier loopt, alles is anders. Het is nooit hetzelfde anders wordt het eentonig”(B8)

Negen deelnemers beschreven dat de dierentuin de meest geschikte plek is voor een dag uit wanneer je met het gezin en/ of kinderen op stap wilt. De dierentuin is volgens hen voor jong en oud, maar ook is het multifunctioneel, je kunt er leren, zien en spelen. Meer dan de

helft van de geïnterviewden vindt echter de dierentuin niet het meest ideaal. Er is bijvoorbeeld genoemd:

“Dat hangt er vanaf wat het doel is”(B4)

“nee, de variatie vind ik heel leuk”(B1)

Identiteitsvragen

Drie vragen die niet zozeer aan de afhankelijkheid relateerden, maar wel aan de identiteit zijn: ‘vindt u deze dierentuin een bijzondere plek?’, ‘bent u gehecht aan de dierentuin?’ en ‘zou u het jammer vinden als de dierentuin zou verdwijnen?’. Vrijwel iedereen zou het jammer vinden als de dierentuin zou verdwijnen, maar zes personen geven aan dat het geen ramp zou zijn. Zij legden bijvoorbeeld uit:

“als het weg is, is het gewoon weg”(B10)

“als ze er helemaal niet meer zouden zijn, dan zou het wel jammer zijn”. Maar dan zou ik er ook niet wakker van liggen ’s nachts zeg maar”(O13)

Een aantal deelnemers gaf aan dat vooral de dierentuin waar het interview is afgenomen niet zou mogen verdwijnen. Deze personen vinden de dierentuin ook een bijzondere plek. Andere argumenten die genoemd zijn om aan te duiden waarom het jammer zou zijn als de dierentuin zou verdwijnen zijn: het is jammer voor de kinderen, je kunt er veel leren over de dieren en je ziet geen exotische dieren meer.

Vier geïnterviewden gaven tijdens het interview aan dat zij gehecht zijn aan de dierentuin waar het interview plaatsvond. Zo verklaarde iemand:

“ja, ik vind van wel, als we vrienden overkrijgen, zeker mensen uit het buitenland, ja die nemen we graag hier mee naartoe” (B10)

Zes geïnterviewden waren niet zozeer gehecht aan de specifieke dierentuin, maar wel aan de Nederlandse dierentuin in het algemeen. Eenentwintig deelnemers konden niet beamen dat ze gehecht waren aan de dierentuin, al geeft een aantal wel een genuanceerd antwoord, bijvoorbeeld:

“we vinden het gewoon heel leuk om er inderdaad heen te gaan...maar wij hechten ons sowieso niet zo veel”(O8)

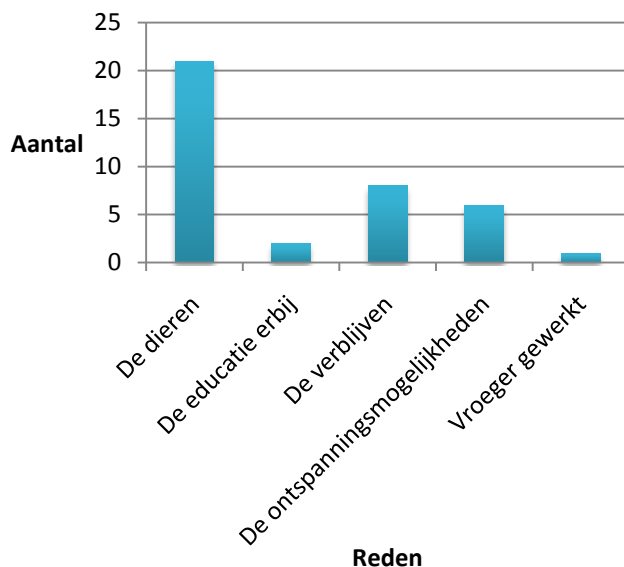
“gehecht vind ik een groot woord, maar ik vind het wel belangrijk”(O6)

Op de laatste vraag die meetelde voor het definiëren van de expressieve code, antwoordden achtentwintig mensen dat de dierentuin voor hen een bijzondere plek is. De vraag ‘wat boeit u in de dierentuin of wat fascineert u’ is hier met de vraag ‘is de dierentuin voor u een bijzondere plek?’ gecombineerd, omdat de ‘wat boeit u’ vraag ook belangrijke redenen noemt waarom een dierentuin bijzonder is voor de geïnterviewden. Niet alle deelnemers hebben namelijk niet in eerste instantie uitgelegd waarom een dierentuin voor hen bijzonder is. Daarom is direct erop volgend de ‘wat boeit u’ vraag gesteld.

Negen deelnemers van deze achtentwintig benoemden de dierentuin waarin zij zich op dat moment bevonden als een bijzondere plek. Een deelnemer uit Burgers' Zoo gaf precies aan waarom voor hem deze dierentuin zo bijzonder is:

“doordat je hier een setje natuur nagebootst krijgt die wij nooit zullen zien, tenzij we een keer naar Bali gaan ofzo. Anders gaan we dat niet meemaken. En alle dieren die je ziet die lopen allemaal, die vliegen allemaal vrij rond. En hier de combinatie met de Ocean en de Desert, vind ik prachtig. Want je kunt hier, dat vind ik ook wel leuk, je kunt hier op een dag komen, je neemt een boek mee, je gaat hier zitten, doordeweeks is het lekker rustig, en dan de vogels... dat is prachtig”(B5)

De nabootsing van verschillende natuurlijk omgevingen is voor deze persoon dus een belangrijke reden geweest waarom Burgers' Zoo een bijzondere plek is, het fascineert hem ook in deze dierentuin. Twee anderen hebben deze redenen ook genoemd. Twee geïnterviewden noemden verder specifiek de Ocean, één vond het fascinerend dat de dieren het erg goed hebben in Burgers' Zoo. Twee deelnemers uit Ouwehands Dierenpark gaven aan dat het berenbos hen boeide. De laatste persoon die de dierentuin waarin hij zich bevond (Ouwehands Dierenpark) een bijzondere plek noemde, gaf aan dat het voor hem zo boeiend was omdat hij er ooit gewerkt had.

Figuur 4.6 Wat maakt de dierentuin bijzonder?

Om een beter overzicht te krijgen van de redenen die zijn genoemd op de vraag: ‘wat boeit u in de dierentuin?’, is een figuur gemaakt. In figuur 4.6 is te zien welke antwoorden mensen hebben gegeven op de vraag waarom een dierentuin een boeiende plek is. In deze figuur is geen onderscheid gemaakt tussen Ouwehands Dierenpark en Burgers' Zoo. Soms noemde een geïnterviewde meerdere argumenten, daarom is het totaal ook meer dan dertig. Vooral de dieren en de verblijven (bijvoorbeeld het berenbos of de Ocean) spreken mensen aan in de dierentuin. Ook wordt de dierentuin gezien als een plek om te ontspannen en te recreëren en dat maakt een dierentuin interessant.

Daarnaast gaf één deelnemer aan dat hij vroeger had gewerkt in de dierentuin en dat daarom de dierentuin bijzonder voor hem was:

“Het is een plek dat erbij hoort, die je geregeld opzoekt. Dat is gerelateerd aan het verleden, omdat we hier gewerkt hebben”(O2).

Expressieve codes

Aan de hand van de antwoorden op de zeven relevante vragen is achterhaald of dierentuin waar het interview is afgenomen belangrijk is voor de geïnterviewde. Ook is onderzocht of de deelnemers gehecht zijn aan de Nederlandse dierentuin. In tabel 4.5 is te zien dat zeven deelnemers ook daadwerkelijk gehecht zijn aan de dierentuin waarin men zich bevond. Daarnaast vindt een aantal personen met deze mening ook dat de dierentuin de meest geschikte plek is voor een dagje uit. Iets minder dan de helft is gehecht aan de Nederlandse dierentuin. Zij hebben aangegeven dat alle dierentuinen in Nederland bijzonder zijn. Dertien deelnemers zijn niet erg gehecht aan de dierentuin, twee daarvan zijn totaal niet gehecht.

Uit tabel 4.5 kan ook afgelezen worden waarom deelnemers gehecht zijn aan een specifieke dierentuin of juist aan de Nederlandse dierentuin in het algemeen. Tevens wordt aangeduid hoeveel personen het argument genoemd hebben. Omdat veel deelnemers meerdere argumenten noemden waarom zij gehecht waren aan één of meerdere dierentuinen, komt het totaal in dit geval hoger uit dan het aantal deelnemers waaraan code E1 of E2 is toegekend. Aan code E3 zijn geen argumenten toegekend, omdat niet is gevraagd waarom een dierentuin *niet* boeit/bijzonder is. Ook is niet gevraagd waarom men *niet* gehecht is aan een dierentuin. Het gaat erom waarom men *wel* gehecht is.

Het valt op dat de redenen waarom men gehecht is aan de dierentuin van het interview heel anders zijn dan de redenen waarom men gehecht is aan de Nederlandse dierentuin (zie tabel 4.5). Dit komt omdat bij de antwoorden van deelnemers die aan code E1 zijn toegekend voornamelijk is gekeken waarom specifiek die dierentuin uniek is. Het is dus mogelijk dat ook deelnemers van mening zijn dat een dierentuin een goede plek is om dieren te zien, maar in dit geval zegt het niets over de dierentuin waar het interview is afgenomen.

Tabel 4.5 Expressieve codes

Overkoepelende term	Code	Omschrijving	Aantal keer genoemd	Argument	Aantal keer genoemd
Sterk gehecht aan één plek	E1	Gehecht aan de dierentuin van interview	7	<ul style="list-style-type: none"> Natuurlijke omgeving Het is zo dichtbij Vroeger gewerkt Binnen en buiten	<ul style="list-style-type: none"> 4 3 2 2
Gehecht aan meerdere plekken	E2	Gehecht aan Nederlandse dierentuin	10	<ul style="list-style-type: none"> Dieren zien Leren over dieren Goede optie voor dagje uit Goede omstandigheden voor dieren Hoort bij ons leven	<ul style="list-style-type: none"> 10 7 5 2 1
Niet gehecht aan een plek	E3	Niet (erg) gehecht aan Nederlandse dierentuin	13	-	-

Bij de gehechtheid aan de dierentuin waar het interview is afgenomen, scoort het argument natuurlijke leefomgeving het hoogst. Geïnterviewden noemden bijvoorbeeld dat de displays in Burgers' Zoo erg uniek zijn. Bij gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin scoort dieren zien het hoogst. De dierentuin is voor een aantal geïnterviewden namelijk een ideale plek om dieren van over de hele wereld te zien. Daarnaast worden nog vier andere argumenten genoemd waarom de Nederlandse dierentuin het meest geschikt zou zijn (zie tabel 4.5)

Volgens Jorgensen en Stedman hangt de mate van plaatsgehechtheid af van de leeftijd van de respondent. De leeftijd kan bijvoorbeeld verschillen bepalen (Jorgensen & Stedman, 2005). In dit onderzoek is naar voren gekomen dat iedereen die gehecht was aan een specifieke dierentuin, minstens 45 jaar is (zie bijlage III). De leeftijd blijkt in dit geval dus inderdaad invloed te hebben op de plaatsgehechtheid.

4.4 DIERENTUINBEELDEN

Dierentuinbeelden

Nu alle dimensie apart zijn besproken, kunnen de cognitieve, normatieve en expressieve codes samengevoegd worden om zo de dierentuinbeelden te kunnen bepalen. Een aantal codes zijn samengevoegd, omdat een dierentuinbeeld anders uit teveel elementen zou worden opgebouwd waardoor het overzicht verloren zou gaan. Zo zijn de cognitieve codes gereduceerd tot drie, namelijk recreatie (C1 tot en met C6), dierbescherming (C7) en natuurbescherming (C8 en C9). De normatieve codes zijn ook gereduceerd tot drie: antropocentrisch (N1 en N2), zowel antropocentrisch als ecocentrisch (N3 en N4) en ecocentrisch (N5 en N6). N7 is hier onveranderd gebleven, maar deze code speelt geen rol bij de totstandkoming van dierentuinbeelden. N7 omschrijft namelijk dat een dierentuin moet worden gezien als een bedrijf, het omschrijft geen eigen beeld dat een dierentuinbezoeker heeft. In dit geval is het geen eigen mening meer van de geïnterviewde. De expressieve codes zijn hetzelfde gebleven.

Tabel 4.6 geeft de verschillende dimensies weer, met de drie uiteindelijke codes van iedere dimensie.

Tabel 4.6 Codes waaruit een dierentuinbeeld kan worden opgebouwd

Cognitief	Normatief	Expressief
Recreatie	De mens is het belangrijkste in een dierentuin	Gehecht aan een specifieke dierentuin
Dierbescherming	Zowel mens als dier zijn belangrijk in een dierentuin	Gehecht aan de Nederlandse dierentuin
Natuurbescherming	Het dier en/of de natuur is het belangrijkste in een dierentuin	Niet (echt) gehecht aan een dierentuin

Een dierentuinbeeld bestaat in dit onderzoek uit een cognitieve, normatieve en expressieve code. Alle codes van de drie dimensies kunnen in principe met elkaar gecombineerd worden. De codes van de drie verschillende dimensies sluiten elkaar namelijk niet uit. Zo kunnen dus zevenentwintig verschillende beelden worden onderscheiden. In dit onderzoek zijn in totaal

dertien verschillende codes of dierentuinbeelden onderscheiden, veel komen één of twee keer voor. In bijlage III is per geïnterviewde te zien welke cognitieve, normatieve en expressieve code aan hem of haar is toegekend. Ook valt af te lezen hoe vaak een beeld is toegekend.

Er zijn vijf dierentuinbeelden die drie keer of vaker zijn toegekend. Volgens dit onderzoek zijn dit dus de dierentuinbeelden die het meest voorkomen. In tabel 4.7 staan de vijf dierentuinbeelden weergegeven. Ook staat vermeld hoe vaak een dierentuinbeeld is toegekend. In totaal is aan twintig geïnterviewden één van de vijf dierentuinbeelden toegekend. De overige tien deelnemers hadden een ander dierentuinbeeld dat maar één of twee keer is toegekend.

Tabel 4.7 Meest voorkomende dierentuinbeelden van de Nederlandse dierentuinbezoekers

Dierentuinbeeld	Cognitieve code	Normatieve code	Expressieve code	Aantal keer toegekend
Mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn	Recreatie	Mens en dier zijn belangrijk	Gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin is groot	4
Een recreatieve plek waar mens en dieren even belangrijk zijn	Recreatie	Mens en dier zijn belangrijk	Geen gehechtheid aan een dierentuin	3
Mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	Recreatie	Dier is belangrijkste	Gehechtheid aan een specifieke dierentuin is groot	3
Mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	Recreatie	Dier is belangrijkste	Gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin is groot	3
Een recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	Recreatie	Dier is belangrijkste	Geen gehechtheid aan een dierentuin	7

Wat af te leiden valt uit de tabel is dat de vijf dierentuinbeelden allemaal dezelfde cognitieve codes bevatten. Een dierentuinbeeld waar dier- en of natuurbescherming als belangrijkste functie wordt gezien komt wel voor, maar het beeld waar dit dan onderdeel van zou moeten zijn komt minder dan drie keer voor. De normatieve en expressieve codes verschillen wel wanneer gekeken wordt naar de meest voorkomende dierentuinbeelden. Het dierentuinbeeld: 'een recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn', is in dit onderzoek het vaakst toegekend, namelijk zeven keer.

4.5 DIERENTUINBEELDEN NADER BEGREPEN

Nu de verschillende dierentuinbeelden onderscheiden zijn, kan bekeken worden of er verbanden bestaan tussen dierentuinbeelden die dierentuinbezoekers hebben en een aantal achtergronden van de geïnterviewden. In bijlage III zijn naast het dierentuinbeeld (aangeduid met Romeinse getallen) per geïnterviewde, ook een aantal achtergrondvragen

per deelnemer tegen elkaar afgezet. Allereerst is gekeken of dierentuinbezoekers die een abonnement hebben, ook een overeenkomstig dierentuinbeeld kennen. Het blijkt dat de abonneementhouders geen overeenkomstig beeld hebben, van de zes deelnemers die in het bezit zijn van een abonnement (gekeken is naar een bezitter van een abonnement per afgenomen gesprek), zijn er ook zes verschillende dierentuinbeelden toegekend.

In paragraaf 4.1 zijn vier verschillende leeftijdsgroepen onderscheiden. Het totaal kwam hier hoger uit dan dertig, omdat soms meerdere mensen hebben deelgenomen aan één interview. Kijken we echter naar het verband tussen de leeftijd en het dierentuinbeeld, dan wordt de gemiddelde leeftijd van de twee personen genomen, omdat er wel één beeld is toegekend per interview. Het valt op dat er vrijwel geen overeenkomsten zijn tussen de leeftijdscategorieën en de dierentuinbeelden. Elke leeftijdscategorie kent verschillende dierentuinbeelden. Wel is het dierentuinbeeld: 'mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn' alleen toegekend aan geïnterviewden uit de twee 'jongere' leeftijdscategorieën (17-30 en 30-45 jaar oud) en is het dierentuinbeeld: 'Een recreatieve plek waar mens en dieren belangrijk zijn' alleen toegekend aan de twee 'oudere' leeftijdscategorieën (45-60 jaar en 60 jaar en ouder).

Twaalf deelnemers (van de dertig afgenomen gesprekken) hebben aangegeven dat zij lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie. Uit bijlage III blijkt dat de geïnterviewden die lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie veel verschillende dierentuinbeelden hebben, namelijk negen. Het dierentuinbeeld dat echter het meest voorkomt is: mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn. Dit beeld is drie keer toegekend. Mensen die lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie blijken dus volgens dit onderzoek niet dier of natuurbescherming voorop te stellen. Dit komt niet overeen met eerder onderzoek naar het al dan niet lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie en het bewustzijn van natuurbescherming (Elands & Koppen, van, 2007). Het dierentuinbeeld dat wel tot de top vijf behoort van dit onderzoek, maar niet is toegekend aan geïnterviewden die lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie, is: mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn.

Verder is ook gekeken naar verbanden tussen het aantal keer dat een geïnterviewde een dierentuin bezoekt en het dierentuinbeeld dat men heeft. Het blijkt dat vijf van de zeven geïnterviewden die het dierentuinbeeld: 'een recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn' hebben, minstens één keer per twee jaar in een dierentuin komen. Daarnaast komen twee deelnemers met het beeld: 'mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn' een aantal keer per jaar in de dierentuin waar men zich bevond (totaal hebben negen deelnemers aangegeven dat zij een aantal keer per jaar in de desbetreffende dierentuin komen) en minstens één keer per twee jaar in een andere dierentuin. Ook hebben twee geïnterviewden waar het dierentuinbeeld: 'een recreatieve plek waar mens en dieren belangrijk zijn' aan is toegekend aangegeven dat zij minstens één keer per twee jaar in een dierentuin komen. Echter, meer dan de helft van het aantal geïnterviewden (totaal achttien personen) hebben aangegeven dat zij minstens één keer per jaar naar een dierentuin gaan. Dus de kans was ook kleiner dat zij minder vaak naar een dierentuin gaan. Eén deelnemer (van de twee) die aangaf nooit naar een andere dierentuin te gaan heeft het beeld: 'mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn'. Zij heeft dus weinig met andere dierentuinen, maar is wel gehecht aan de dierentuin waar het interview plaatsvond.

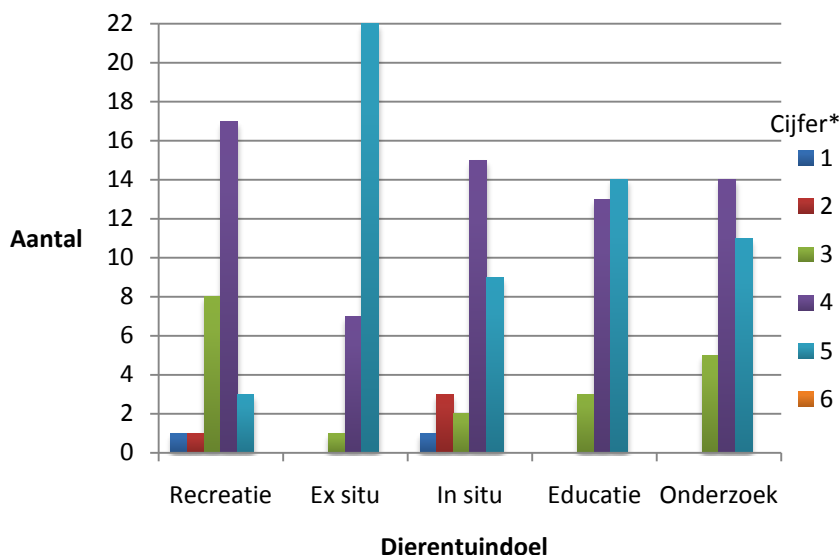

De laatste achtergrondvraag die afgezet is tegen het hebben van een bepaald dierentuinbeeld is de woonsituatie. Alle vier de geïnterviewden waaraan het dierentuinbeeld ‘mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn’ is toegekend wonen in een rijtjeshuis of eengezinswoning. Twee van de drie deelnemers met het dierentuinbeeld: ‘mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn’ wonen ook in een rijtjeshuis, evenals de geïnterviewden die het dierentuinbeeld: ‘een recreatieve plek waar mens en dieren belangrijk zijn’. Maar zoals eerder vermeld, woont meer dan de helft van de geïnterviewden in een rijtjeshuis, dus de kans was ook al vrij groot dat dit type woning vaak terug zou komen. Verder verschilt de woonsituatie erg bij de overige dierentuinbeelden.

4.6 DOELEN VAN DE DIERENTUIN

Tijdens het gesprek met de geïnterviewden is gevraagd wat de dierentuinbezoeker van de verschillende doelen van de dierentuin vindt. Zoals in de inleiding al besproken is, kent de Nederlandse dierentuin vijf verschillende doelen, namelijk: recreatie, in situ bescherming, ex situ bescherming, educatie en onderzoek.

Aan de bezoeker zijn twee gesloten vragen over de doelen gesteld. Allereerst is aan de bezoeker gevraagd of hij of zij aan kon geven hoe belangrijk het doel werd gevonden. Daarnaast werd gevraagd of men aan kon geven hoe duidelijk het doel volgens hen naar voren kwam in de dierentuin. Beide vragen waren gesloten vragen, met cijfers diende men een antwoord te geven. Daarbij varieerde de schaal van 1 tot 6, waarbij 1 totaal niet duidelijk of belangrijk was en 5 heel erg duidelijk/ belangrijk. Het cijfer 6 kon worden gegeven wanneer men geen antwoord wist. In figuur 4.7 en figuur 4.8 zijn de uitkomsten per vraag weergegeven.

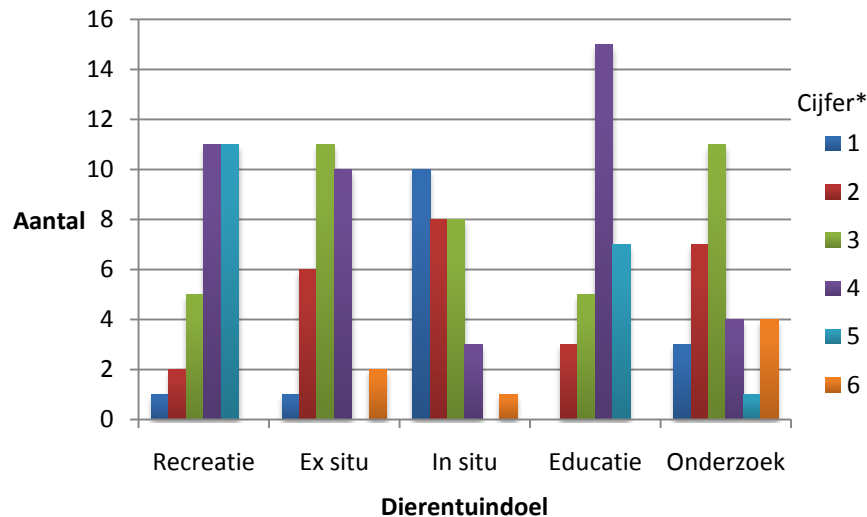

Uit figuur 4.7 valt af te lezen dat vrijwel alle doelen belangrijk tot zeer belangrijk worden gevonden. Daarnaast is slechts twee keer gezegd dat een doel totaal niet belangrijk is (een keer bij recreatie en een keer bij in situ bescherming) en ook niet belangrijk is maar weinig genoemd (totaal vier keer). Niemand gaf aan geen idee te hebben wat betreft de belangrijkheid. Over recreatie en in situ bescherming zijn de meningen het meest

*1 = totaal niet belangrijk, 2 = niet belangrijk, 3 = niet belangrijk/niet onbelangrijk, 4 = belangrijk, 5 = heel belangrijk, 6 = weet niet

Figuur 4.7 Belangrijkheid van het dierentuindoel

verdeeld. Sommige deelnemers hebben over deze twee doelen gezegd dat ze totaal niet belangrijk zijn, terwijl andere ze juist heel belangrijk vinden. De drie andere doelen (ex situ, educatie en onderzoek) worden niet belangrijk/niet onbelangrijk tot heel belangrijk gevonden. Ex situ bescherming wordt het belangrijkste gevonden. Maar liefst tweeëntwintig mensen hebben aangegeven dat zij dit doel heel belangrijk vinden.

In figuur 4.8 is weergegeven hoe gedacht wordt over de duidelijkheid van de verschillende doelen. Zoals te zien is in de grafiek, verschillen de meningen per doel. Alleen over de doelen recreatie en educatie zegt de meerderheid dat ze duidelijk tot zeer duidelijk naar voren komen. Veel deelnemers vinden daarnaast dat in situ bescherming totaal niet duidelijk of niet duidelijk naar voren komt als doel (samen

*1 = totaal niet duidelijk, 2 = niet duidelijk, 3 = niet duidelijk/ niet onduidelijk, 4 = duidelijk, 5 = heel duidelijk, 6 = weet niet

Figuur 4.8 Duidelijkheid van het dierentuindoel

achtien geïnterviewden). Slechts drie personen hebben genoemd dat het voor hen wel duidelijk is, heel duidelijk werd niet genoemd. Ook onderzoek scoort niet hoog qua duidelijkheid. Zeven mensen vinden het niet duidelijk, elf vinden het niet duidelijk, maar ook niet onduidelijk. Over ex situ bescherming zijn de meningen verdeeld wat betreft de duidelijkheid. Ook hier hebben elf mensen gezegd dat ze het doel niet duidelijk naar voren vinden komen, maar ook niet onduidelijk. Tien personen zeggen dat het voor hen wel duidelijk is. Zes deelnemers hebben aangegeven dat ex situ niet duidelijk naar voren komt in de dierentuin.

Om een beter overzicht te krijgen van de gemiddelde score per doel zijn in tabel 4.8 deze gemiddelden weergegeven. Daarbij zijn alle 'ik weet niet' (cijfer 6) antwoorden niet meegerekend. Dit zegt namelijk niets over de duidelijkheid en belangrijkheid. De tabel laat zien dat ex situ bescherming voor de geïnterviewden het meest belangrijke doel is. Gemiddeld is hier een 4,7 aan gegeven. Na ex situ bescherming heeft educatie het hoogste gemiddelde. Met een punt verschil met ex situ bescherming, is recreatie het minst belangrijke doel voor de geïnterviewden. Alle doelen scoren echter wel hoger dan een 3, dus dit betekent dat alle doelen meer belangrijk dan niet belangrijk zijn voor de deelnemers. Bij de duidelijkheid is dit niet het geval. Vooral in situ bescherming en onderzoek scoren laag. Dat betekent dat deze doelen niet duidelijk naar voren komen. Ook zijn de verschillen tussen de doelen groter dan bij de vraag naar hoe belangrijk het doel is, tussen het hoogste en het laagste gemiddelde zit 1,9 punt verschil. Recreatie scoort qua duidelijkheid het hoogst met

een 4,0. De laatste kolom van tabel 4.8 geeft het verschil tussen de belangrijkheid en de duidelijkheid per doel weer. Hieruit kan afgelezen worden dat de recreatie in de min eindigt. Uitgedrukt in woorden betekent dit dat de recreatie in de dierentuin overduidelijk is; de geïnterviewden vinden het doel wel belangrijk, maar het is nog duidelijker aanwezig. Voor de in situ bescherming geldt het omgekeerde. Hier is een positief verschil van 1,8. Dit betekent dat de deelnemers het doel belangrijk vinden, maar dat het nog niet duidelijk genoeg kenbaar wordt gemaakt in de dierentuin.

Tabel 4.8 Gemiddelde cijfers per vraag en dierentuindoel

Dierentuindoel	Gemiddelde cijfer belangrijkheid	Gemiddelde cijfer duidelijkheid	Belangrijkheid – duidelijkheid
Recreatie	3,7	4,0	- 0,3
Ex situ bescherming	4,7	3,1	1,6
In situ bescherming	3,9	2,1	1,8
Educatie	4,4	3,9	0,5
Onderzoek	4,2	2,7	1,5

Behalve de twee gesloten vragen over de doelen van de dierentuin is er ook een vraag gesteld of de dierentuin voldoende communiceert over natuurbescherming. Hier is specifiek naar gevraagd, omdat de dierentuinen steeds meer meewerken aan in situ bescherming en ook willen ze zich hier meer mee profileren. Het is voor de dierentuinen en ook voor de NVD belangrijk om een beeld te krijgen of de bezoeker merkt dat de dierentuinen hier meer mee bezig zijn, want daardoor komen ze erachter of ze meer moeten investeren in de communicatie over in situ bescherming.

Elf deelnemers aan het interview waren zich bewust van het feit dat een dierentuin aan natuurbescherming doet, alle andere geïnterviewden wisten het niet. Van de elf deelnemers die zich er wel bewust van waren, vinden vijf personen dat de dierentuin er op dit moment ook voldoende over communiceert. Voor vier geïnterviewden mag het nog wel meer naar buiten gebracht worden. Zo gaf iemand aan:

“je hoort er niet zo veel van heb ik het idee. Ik denk dat als ze domweg bijvoorbeeld het achter op het entreekaartje zouden zetten dat het dan zou gaan leven bij de mensen. En dan kun je bijvoorbeeld, als je dat aspect onder de aandacht brengt, mede aangeven waarom een entreekaartje kost wat het kost. Dat er veel meer achter zit dan tig hectare grond en hokken en dat soort dingen” (O8).

Zes van de negentien deelnemers die niet wisten dat een dierentuin aan in situ bescherming doet, gaf duidelijk aan dat de dierentuin er wel meer over mag communiceren. Een deelnemster legde het volgende uit:

“Nee. Dat bedoel ik, dat wist ik helemaal niet. Daar mag absoluut meer aan worden gedaan. Breng het maar naar buiten bij de mensen en vertel het maar eens wat een dierentuin allemaal doet” (O9)

Drie deelnemers verklaarden dat ze niets wisten over dit doel van de dierentuinen, maar ze vonden het wel logisch. Iemand zie bijvoorbeeld:

“ik wist het niet, maar nu ik erover nadenk kan ik me wel voorstellen dat ze het doen. Maar ik heb er nog nooit wat van meegekregen”(B12).

De rest wist niet dat een dierentuin meewerkt aan natuurbescherming, maar zij hebben geen mening over het feit of ze er al dan niet meer over moeten communiceren. Een aantal van hen geeft wel aan dat ze er ook niet op gelet hebben.

4.7 BURGERS' ZOO EN OUWEHANDS DIERPARK RESULTATEN VERGELEKEN

Nu alle resultaten van de interviews besproken zijn en ook de dierentuinbeelden zijn onderscheiden, is het interessant om te kijken naar overeenkomsten en verschillen tussen de interviews die in Ouwehands Dierentuin zijn afgenomen en de interviews die plaats hebben gevonden in Burgers' Zoo. Zoals in 3.1.2 en 3.1.3 naar voren is gekomen verschilt de focus van de dierentuinen op een aantal punten van elkaar. Burgers' Zoo richt zich bijvoorbeeld meer op het nabootsen van natuurlijke leefgebieden, terwijl in Ouwehands Dierentuin educatie en recreatie als belangrijk worden gezien. Omdat de twee dierentuinen qua opzet en inrichting van elkaar verschillen, worden de dierentuinbeelden van de Burgers' Zoo bezoekers vergeleken met de Ouwehands Dierentuin bezoekers. Daarnaast worden ook de uitkomsten van de twee vragen over de doelen per dierentuin vergeleken met elkaar. Zo kan achterhaald worden of dierentuinbezoekers in Burgers' Zoo heel anders denken of een andere visie hebben dan de bezoekers in Ouwehands Dierentuin.

Vergelijking met dierentuinbeelden

Allereerst is gekeken naar de verschillen en overeenkomsten tussen de dierentuinbeelden. Tabel 4.9 toont hoe vaak een dierentuinbeeld is genoemd door Burgers' Zoo bezoekers en Ouwehands Dierentuin bezoekers.

De tabel laat zien dat er weinig grote verschillen zijn tussen de twee dierentuinen. Vaak komt een dierentuinbeeld in Burgers' Zoo slecht maximaal één keer vaker of minder vaak voor.

Tabel 4.9 Dierentuinbeelden van Burgers' Zoo en Ouwehands Dierentuin bezoekers

Dierentuinbeeld	Aantal in Burgers' Zoo	Aantal in Ouwehands Dierentuin
Mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn	2	2
Een recreatieve plek waar mens en dieren belangrijk zijn	1	2
Mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	2	1
Mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	1	2
Een recreatieve plek waar dieren het belangrijkste zijn	3	4

Vergelijking van antwoorden op doelenvragen

Vervolgens is het ook interessant om de twee vragen over de doelen van de dierentuin met elkaar te vergelijken. Zo kan duidelijk worden gemaakt of de doelen in de ene dierentuin duidelijker zijn dan in de andere en of de bezoekers in Ouwehands Dierenpark een andere mening hebben over de belangrijkheid van de doelen dan de Burgers' Zoo bezoekers. De tabel hieronder geeft een overzicht van de gemiddelden per doel, per dierentuin. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de twee vragen ('hoe belangrijk is het doel?' en 'hoe duidelijk komt het doel naar voren in de dierentuin?'). Tevens is het verschil tussen de belangrijkheid en duidelijkheid uitgerekend. De gemiddelden zijn uitgerekend aan de hand van de tabel in bijlage II. Tabel 4.10 geeft per doel aan hoe vaak een cijfer (1 t/m 6) is toegekend.

Tabel 4.10 Gemiddelde cijfers van bezoekers van Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark per vraag en dierentuindoel

Burgers' Zoo	Doel	Gemiddelde Burgers' Zoo	Gemiddelde Ouwehands Dierenpark	Burgers' Zoo – Ouwehands Dierenpark
Belangrijkheid	Recreatie	3,7	3,6	0,1
	Ex situ	4,6	4,8	-0,2
	In situ	3,7	4,1	-0,4
	Educatie	4,3	4,4	-0,1
	Onderzoek	4,4	4,0	0,4
Duidelijkheid	Recreatie	3,9	4,1	-0,2
	Ex situ	3,1	3,1	0
	In situ	1,8	2,5	-0,7
	Educatie	3,7	4,0	-0,3
	Onderzoek	2,7	2,8	-0,1
Belangrijkheid - duidelijkheid	Recreatie	-0,2	-0,5	0,3
	Ex situ	1,5	1,7	-0,2
	In situ	1,9	1,6	0,3
	Educatie	0,6	0,4	0,2
	Onderzoek	1,7	1,2	0,5

Uit de tabel kan afgeleid worden dat de bezoekers in beide dierentuinen de ex situ bescherming het belangrijkste vinden. In Burgers' Zoo is gemiddeld een 4,6 gegeven, in Ouwehands Dierenpark een 4,8. Ook vinden de deelnemers uit beide dierentuinen dat de recreatie als doel het duidelijkst naar voren komt (gemiddeld een 3,9 en 4,1). Wanneer gekeken wordt naar de vraag over de duidelijkheid, valt op dat het gemiddelde van in situ bescherming en onderzoek met 0,4 punt verschilt. De deelnemers uit Ouwehands Dierenpark vinden in situ bescherming gemiddeld belangrijker dan de geïnterviewden uit Burgers' Zoo, terwijl dat bij het onderzoek precies andersom is. De redenen van deze verschillen kan liggen aan de activiteiten van de dierentuin waar de bezoekers zich op het moment van het interview bevonden. De reden waarom dierentuinbezoekers in Ouwehands Dierenpark in situ bescherming belangrijk vinden, kan namelijk liggen aan het feit dat in Ouwehands Dierenpark veel aandacht wordt besteed aan de opvang van beren. Wellicht dat

de bezoekers dit zien als een vorm van in situ bescherming (is het niet, maar misschien verwarren ze het begrip met ex situ bescherming) en omdat ze zien dat het een goed initiatief is, vinden ze het ook belangrijk. Een verklaring waarom onderzoek door Burgers' Zoo bezoekers belangrijker wordt gevonden dan bezoeker van Ouwehands Dierentuin, kan liggen aan het feit dat in Burgers' Zoo in het verleden grootschalig onderzoek is gedaan naar chimpansees. De geïnterviewden leggen misschien een link met dit onderzoek. Omdat ze weten dat het een belangrijk onderzoek is geweest, vinden ze onderzoek als doel ook belangrijker dan de bezoekers van Ouwehands Dierentuin. Zij zullen niet zo snel aan dit onderzoek denken, omdat zij zich op dat moment niet in Burgers' Zoo bevonden.

Bij de duidelijkheidsvraag zit er vooral een groot verschil bij de in situ bescherming. Deelnemers uit Burgers' Zoo vinden dat dit doel nog minder duidelijk is dan de mensen die deel hebben genomen in Ouwehands Dierentuin. Ook dit verschil kan dus te maken hebben met het berenbos in Ouwehands Dierentuin. Ex situ bescherming scoort gemiddeld in beide dierentuinen even hoog. Kijken we naar het verschil tussen belangrijkheid en duidelijkheid, dan is te zien dat in beide dierentuinen de recreatie overduidelijk aanwezig is (de scores zijn voor beide dierentuinen negatief). Het onderzoek toont het grootste verschil. Dat komt omdat de geïnterviewden in Burgers' Zoo dit doel belangrijker vinden dan de deelnemers uit Ouwehands Dierentuin, qua duidelijkheid verschilt het gemiddelde van beide dierentuinen maar met één tiende. Van de vier overige doelen is het verschil tussen beide dierentuinen niet groter dan 0,3 wanneer gekeken wordt naar de belangrijkheid – de duidelijkheid.

---

5. DISCUSSIE

Nu alle resultaten van dit onderzoek besproken zijn, kan bekeken worden in hoeverre de resultaten van dit onderzoek overeenkomen met resultaten uit eerdere, soortgelijke onderzoeken. Daarom zal paragraaf 5.1 verder ingaan op dit aspect. Vervolgens worden in paragraaf 5.2 het theoretisch kader vergeleken met de totstandkoming van de dierentuinbeelden. Paragraaf 5.3 gaat verder in op de gekozen methode en de uitvoering van dit onderzoek. Hier zullen de valkuilen en tekortkomingen besproken worden.

5.1 RESULTATEN VERGELEKEN

Er zijn in het verleden verschillende onderzoekers geweest die zich gericht hebben op de dierentuinbezoekers (Reade & Waran, 1996; Davey, 2007; Clayton, 2008; Smith et al., 2008). Zij hebben onder andere interviews en enquêtes afgenomen om beter inzicht te krijgen in de visies en meningen over verschillende aspecten omtrent de dierentuinen. In een aantal onderzoeken zijn soortgelijke vragen gesteld als in dit onderzoek. Hieronder worden de verschillen en overeenkomsten gepresenteerd tussen dit onderzoek en andere, soortgelijke onderzoeken.

Andere studies naar belang van doelen

In het verleden zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de mening van bezoekers over de dierentuin. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd in dierentuinen over de hele wereld. Reade & Waran (1996) hebben in Engeland een onderzoek gedaan naar de percepties van dierentuinbezoekers. Zij hebben onder andere ook de vraag gesteld hoe belangrijk de dierentuinbezoeker de doelen van de dierentuin vindt. Ex situ en in situ bescherming zijn in dit geval onder de noemer 'bescherming' gestopt. Vergelijken we de resultaten van Reade & Waran en dit onderzoek, dan valt op dat hetzelfde percentage van de bezoekers de bescherming belangrijk tot heel belangrijk vindt, namelijk 88 %. De bescherming wordt in dit onderzoek gevolgd door educatie (90% vindt het belangrijk tot zeer belangrijk) en onderzoek (83%), maar ook in de studie van Reade & Waran komt educatie op de tweede (79%) en onderzoek op de derde plaats (76%). Vanzelfsprekend wordt in beide onderzoeken de recreatie het minst belangrijk gevonden. Over het algemeen worden alle doelen in dit onderzoek belangrijker gevonden dan in het onderzoek van Reade & Waran (1996).

Daarnaast heeft Davey onderzoek verricht naar percepties van Chinese dierentuinbezoekers. Ook hij heeft de bezoekers een cijfer laten geven (van 1 tot 5) aan de vier doelen (ex en in situ bescherming zijn hier samengenomen). De gemiddelde score van de bescherming scoorde het hoogst, een 3,3. Net als in het onderzoek van Reade & Waran en dit onderzoek, wordt de bescherming gevolgd door educatie (3,2) en onderzoek (3,0). Ook hier scoort recreatie het laagst (2,8). De gemiddelde cijfers van het onderzoek van Davey liggen echter bijna een punt lager dan de gemiddelde cijfers van dit onderzoek. Dit betekent dat de dierentuinbezoekers van dit onderzoek de doelen belangrijker vinden dan de dierentuinbezoekers die aan het onderzoek van Davey hebben meegewerkt (Davey, 2007).

Andere studies naar reden van bezoek

Reade & Waran hebben in hun onderzoek ook de bezoeker gevraagd naar de reden van het bezoek aan de dierentuin. Wat opvalt, is dat de meest genoemde redenen alles te maken hebben met het plezier van de bezoeker; de bezoeker gaat naar de dierentuin om te ontspannen, om een dagje uit te gaan met vrienden of om te recreëren. Niemand gaat naar een dierentuin om dier- en natuurbescherming te steunen en slechts een paar geven aan dat een belangrijke reden is om dat je wat kunt leren in de dierentuin (Reade & Waran, 1996). Reade & Waran benoemen verder ook dat Kellert en Dunlap (1989) in hun studie hebben aangetoond dat de meeste dierentuinbezoekers naar de dierentuin gaan om met familie een leuk en plezierig dagje te hebben (Reade & Waran, 1996). Daarnaast toont het onderzoek van Smith et al. uit 2008 aan dat bezoekers van Australische dierentuinen ook de recreatie als belangrijkste reden noemen. Bovenaan staat namelijk 'om dieren te zien', gevolgd door 'om kinderen dieren te laten zien' (Smith et al., 2008).

Behalve in Engeland en Australië zijn ook onderzoeken naar redenen van een dierentuinbezoek verricht in de Verenigde Staten en China. Net als in de andere landen, scoort ook hier de recreatie erg hoog en worden redenen die te maken hebben met de recreatie van bezoekers als voornaamste argumenten genoemd. In het onderzoek van Clayton et al. (2008), dat uitgevoerd is in Ohio, wordt bijvoorbeeld door meer dan de helft van de respondenten 'een dagje uit met familie of vrienden' genoemd. 12 % Omschrijft dat men naar de dierentuin gaat om wat te leren over de dieren (Clayton, 2008). De overige argumenten gaan echter weer allemaal over het vermaak van de bezoeker. Davey (2007) heeft een gesloten vraag gesteld over de motivatie aan de bezoekers van een Chinese dierentuin (mate van belangrijkheid aangeven op een schaal van 1 tot 5). Het zien van zeldzame dieren kreeg hier de hoogste score en werd dus als meest belangrijke reden gezien. Het leren in een dierentuin stond op een tweede plek. In dit onderzoek zijn geen opties genoemd die iets te maken hebben met de bescherming van dieren en natuur en het onderzoek dat in een dierentuin verricht wordt.

Kijken we naar de motivaties van de dertig dierentuinbezoekers uit dit onderzoek (tabel 4.2), dan staat er ook geen enkele reden in die iets te maken heeft met de dierbescherming, natuurbescherming, het onderzoek of de educatie. De meeste redenen hebben te maken met de recreatie van de bezoeker; het is bijvoorbeeld een leuk dagje uit en ook leuk voor de kinderen. De resultaten van dit onderzoek sluiten dus aan bij de resultaten van eerdere onderzoeken.

5.2 DIERENTUINBEELDEN VS. NATUURBEELDEN

De dierentuinbeelden zoals die in dit onderzoek omschreven zijn, zijn gebaseerd op de theorie over natuurbeelden. Verschillende visies van meerdere onderzoekers zijn gebruikt om uiteindelijk te bepalen hoe een dierentuinbeeld omschreven kan worden en waaruit een dierentuinbeeld is opgebouwd (Keulartz et al., 2000; Born, van den, 2007, Groot, de & Born, van den, 2003, Buijs, 2009). Tijdens de analyse kwam naar voren dat de dierentuinbeelden en de natuurbeelden op een aantal inhoudelijke vlakken van elkaar verschillen. In vervolgonderzoek zou meer rekening gehouden moeten worden met deze verschillen, want daardoor kunnen de dierentuinbeelden nog beter gedefinieerd worden en kunnen de

dimensies beter worden vorm gegeven. Hieronder worden de belangrijkste knelpunten besproken.

Een belangrijk discussiepunt met betrekking tot het verschil tussen natuur- en dierentuinbeelden gaat over het onderscheid van de cognitieve dimensie. Buijs maakt in zijn onderzoek onderscheid tussen mensen die de natuur als een omgeving zien dat niet samengaat met cultuur en mensen die de natuur zien als een omgeving dat sterk samenhangt met de cultuur (Buijs, 2009). De dierentuin is echter een plek dat al veel culturele invloeden heeft. Mensen hebben de dierentuinen gecreëerd en dus is deze pek nooit puur natuur. De dierentuin zal dan ook nooit worden gezien als een omgeving die niets met cultuur te maken heeft.

Om toch de cognitieve dimensie te kunnen bepalen, is gekeken naar de doelen van de dierentuin. Er is achterhaald wat dierentuinbezoekers zien als de functie van de dierentuinen. Hierdoor was echter het onderscheid tussen de cognitieve en de normatieve dimensie moeilijker te onderscheiden. De codes die aan beide dimensies werden toegekend leken erg veel op elkaar. De cognitieve en normatieve dimensie verschillen qua inhoud echter wel degelijk van elkaar; de cognitieve dimensie ging, zoals eerder vermeld, over de kennis (wat *zijn* de functies van de dierentuin), terwijl de normatieve dimensie de mening omvat (welke functies *vindt* de bezoeker belangrijk).

Verder is het aspect overtuigingen voor verbetering vatbaar. Het bleek achteraf dat de twee overtuigingsvragen niet aansloten op de andere vragen van het onderzoek. Daardoor konden de antwoorden ook niet bijdragen aan de dierentuinbeelden. In het onderzoek van Buijs komt het overtuigingsaspect wel tot zijn recht, het draagt dan ook bij aan de natuurbeelden (Buijs, 2009). Dat de overtuigingen geen onderdeel hebben uitgemaakt van de dierentuinbeelden heeft ook te maken met het feit dat twijfel ontstond over de formulering van dit concept. Een overtuiging over een bepaald onderwerp ligt heel dichtbij een mening van een persoon over hetzelfde onderwerp. Wanneer iemand bijvoorbeeld er van overtuigd is dat dierentuinen moeten blijven bestaan, dan vindt diegene vaak ook dat een dierentuin belangrijk is. Daarom is besloten om binnen de cognitieve dimensie te focussen op de kennis en niet op de overtuigingen.

Een ander probleem dat naar voren kwam tijdens de analyse, was het vormen van dierentuinbeelden. Buijs (2009) beschrijft in zijn onderzoek dat aan alle mensen met een bepaalde normatieve waarde, eenzelfde cognitieve code is toegekend. Bijvoorbeeld: iemand die vindt dat een bepaald ecosysteem beschermd moet worden, is ook van mening dat de natuur niet beheer moet worden door de mens, ziet dat natuur en cultuur tegenover elkaar staan en is er van overtuigd dat de natuur in balans is, maar wel kwetsbaar. Bij de dierentuinbeelden betekent het echter niet dat bijvoorbeeld personen waaraan de ecocentrische waarde is toegekend, ook allemaal dezelfde kennis hebben over de dierentuinen. Doordat er veel meer combinaties mogelijk zijn, zijn er ook meer dierentuinbeelden dan natuurbeelden tot stand gekomen. De vraag is echter of de geïnterviewden die mee hebben gewerkt aan het onderzoek naar natuurbeelden ook daadwerkelijk allemaal zo rechtlijnig hebben gedacht. Wellicht dat personen met een bepaalde cognitieve visie wel verschillende waarden en waardeoriëntaties kunnen hebben. In dat geval zouden er ook meer natuurbeelden zijn dan nu wordt beschreven.

Gedurende het onderzoek kwam naar voren dat de methode op een aantal punten (mogelijk) invloed heeft gehad op de resultaten van het onderzoek. Door de tekortkomingen en valkuilen te noemen, kan in vervolgonderzoek rekening worden gehouden met deze aspecten waardoor de kwaliteit van het onderzoek hopelijk verbetert. Hieronder zullen deze punten besproken worden.

Keuze van respondenten

De interviews voor dit onderzoek zijn afgenomen in de winter. In deze periode van het jaar zijn niet alle dieren zichtbaar (bv in winterslaap), zijn er geen jongen, is het koud en zijn er vrijwel geen bloemen die bloeien of bomen die blad dragen. Zoals in paragraaf 3.2 al besproken is waren er in deze periode ook weinig bezoekers. In de zomer en lente ligt het bezoekersaantal al veel hoger. Daarnaast is het goed voor te stellen dat in andere seizoenen andere type mensen naar de dierentuin toe komen. Zij gaan bijvoorbeeld, omdat er veel meer (jonge) dieren te zien zijn of omdat er meer te doen is (meer shows diervoedertijden bijvoorbeeld). De meest voorkomende dierentuinbeelden zijn in dit onderzoek gebaseerd op de antwoorden van bezoekers die in de winter de dierentuin bezocht hebben. Het is echter de vraag of deze dierentuinbeelden de meest voorkomende beelden representeren van de algemene dierentuinbezoeker. Om hierachter te komen, zou het onderzoek ook op andere tijdstippen van het jaar plaats moeten vinden.

Verder zijn het onderzoek en de dierentuinbeelden gebaseerd op een kwalitatieve dataverzameling. Hierdoor is veel inzicht verkregen in de mening en visies van de dierentuinbezoekers. De dierentuinbeelden van dit onderzoek zijn dan ook op veel informatie en argumentatie van dierentuinbezoekers gebaseerd. Echter doordat dit onderzoek kwalitatief van aard was, is het aantal bezoekers dat heeft meegewerkt kleiner dan wanneer bijvoorbeeld gekozen zou zijn voor een kwantitatief onderzoek. Dit onderzoek is zeer nuttig geweest om de dierentuinbeelden in kaart te brengen, maar wil je de meest voorkomende dierentuinbeelden meten, dan is kwantitatief onderzoek noodzakelijk.

Interviewvragen

Na afloop van het afnemen van de interviews, kwam een aantal knelpunten naar voren. Allereerst bleek dat sommige vragen niet goed uit de verf kwamen of teveel herhaling bevatten met eerdere vragen. Deze vragen waren dus voor het eigenlijke doel van dit onderzoek niet relevant meer. Ook bleek dat de overtuigingsvragen niet voldoende konden bijdragen aan de cognitieve dimensie. Hoewel hier in dit onderzoek wel naar gestreefd is, zal voor toekomstig onderzoek dus nog beter in kaart moeten worden gebracht welke aspecten elke dimensie omvat. Wanneer dit duidelijk is kunnen de bijpassende vragen worden opgesteld.

Daarnaast is een probleem met kwalitatief onderzoek waarbij de geïnterviewden geen invloed op elkaar hebben, dat de inhoud van de antwoorden kan verschillen. Sommige respondenten interpreteren de vragen namelijk anders dan anderen. Hierdoor is het bijvoorbeeld mogelijk dat twee deelnemers eenzelfde visie hebben, maar door een andere interpretatie van de vraag kunnen ze een totaal ander antwoord geven. Door naar uitleg en

argumentaties te vragen is geprobeerd om toch geprobeerd om van iedere deelnemer een goed beeld te krijgen.

Ook heeft iedere persoon een ander woordgebruik. Door kwalitatief onderzoek te doen wordt toegestaan dat iedereen op zijn eigen manier antwoord geeft op een vraag. Hierdoor kan een woord van één geïnterviewde een heel andere betekenis hebben dan van een andere geïnterviewde. Een voorbeeld hiervan is het woord kennismaken. Voor sommigen is in dit onderzoek kennismaken beschouwd als 'het zien van dieren' terwijl anderen wellicht hiermee bedoelden dat ze tegelijkertijd ook wat leerden over het dier. Tijdens het analyseren is echter één lijn getrokken en is de eigen interpretatie van het woord toegepast. Er kan dus een verschil zitten in de visie van de respondent en de interpretatie van de geïnterviewde.

Interviewafname

Het afnemen van de interviews was voor mij iets nieuws. Niet eerder had ik bij zoveel onbekende mensen een interview afgenomen dat langer dan twintig minuten duurde. Uiteindelijk verliepen alle interviews vrij goed en heb ik leuke en interessante gesprekken kunnen voeren. Maar doordat alles nieuw voor me was, verschilde het verloop van het eerste interview redelijk met die van de laatste. Doordat ik gedurende de tijd me steeds meer op mijn gemak voelde en steeds beter kon reageren op antwoorden van respondenten, verliepen de gesprekken in het begin anders dan op het eind. Dit kan invloed hebben gehad op de antwoorden die deelnemers hebben gegeven.

Verder bepaalt ook de volgorde van de vragen de antwoorden van de respondenten. Aan het begin van het gesprek weten bezoekers nog niet welke kant het interview op gaat. Het is logisch dat dan een ander antwoord wordt gegeven dan wanneer dezelfde vraag aan het eind werd gesteld. Doordat het interview semigestructureerd was, heeft niet iedereen op hetzelfde moment een bepaalde vraag beantwoord waardoor het mogelijk is dat de antwoorden die gegeven zijn op andere gegevens zijn gebaseerd.

Daarnaast is door deze structuur van het interview soms vergeten om een vraag te stellen. Hierdoor konden niet alle vragen bijdragen aan de totstandkoming van dierentuinbeelden en de drie dimensies. Dit heeft de kwaliteit van dit onderzoek beïnvloed. Toch zijn er genoeg vragen gesteld die wel hebben kunnen bijdragen aan de dierentuinbeelden.

Ten vierde zijn sommige interviews afgenomen met twee personen. De één kon daardoor het antwoord van een ander beïnvloeden waardoor ze gezamenlijk één mening vormden. In dit geval was het eigenlijk niet meer de visie en mening van één bezoeker, maar van twee samen. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten had eigenlijk aan ieder interview maar één iemand deel mogen nemen. Het voordeel was wel dat de twee personen vaak wel op één lijn zaten en elkaar dus alleen maar aanvulden.

Als laatste is het van belang om te noemen dat de dierentuinbeelden zijn gebaseerd op *dierentuinbezoekers*. Mensen die dus (uit principe) nooit een dierentuin bezoeken hebben niet bijgedragen aan de totstandkoming van dierentuinbeelden. Het is goed mogelijk dat personen die niet naar de dierentuin gaan een totaal ander beeld hebben van de dierentuin dan de dierentuinbezoekers. In toekomstig onderzoek kan hierop ingegaan worden.

Hoeveelheid informatie

Omdat dit onderzoek gebaseerd is op kwalitatieve dataverzameling, zijn er in iedere dierentuin vijftien respondenten geweest die hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Bij het vergelijken van de antwoorden van de deelnemers uit Ouwehands Dierenpark met de antwoorden van de deelnemers uit Burgers' Zoo bleek het aantal te klein om veel te kunnen zeggen over eventuele overeenkomsten en verschillen. Dit probleem speelde vooral op toen gekeken werd naar de meest voorkomende dierentuinbeelden. Om een beter beeld te krijgen van de overeenkomsten en verschillen van de dierentuinbeelden van verschillende dierentuinbezoekers, had dit onderzoek op grotere schaal uitgevoerd moeten worden.

---

6. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste conclusies besproken worden. Allereerst zal een antwoord worden gegeven op de hoofd- en deelvragen. Tegelijkertijd wordt verder ingegaan op het doel van dit onderzoek. Paragraaf 6.2 beschrijft wat er in de toekomst anders moet en wat er nog meer kan worden gedaan op het gebied van dierentuinbeelden. Als laatste komt in paragraaf 6.3 aan de orde in hoeverre dit onderzoek heeft bijgedragen aan de toepassingen in de praktijk.

6.1 CONCLUSIES OVER DE HOOFD- EN DEELVRAGEN

Het doel van dit onderzoek was om de verschillende dierentuinbeelden te achterhalen en om deze beelden te vergelijken met de doelen van de Nederlandse dierentuinen. De hoofdvraag sloot aan op dit doel en werd als volgt geformuleerd:

Wat zijn de meest voorkomende dierentuinbeelden van dierentuinbezoekers van de Nederlandse dierentuin en hoe waarderen zij de doelen van de dierentuin?

Voordat echter de hoofdvraag wordt beantwoord, zal eerst worden ingegaan op de deelvragen van dit onderzoek.

Definitie dierentuinbeeld

In dit onderzoek is een dierentuinbeeld omschreven als een beeld dat dierentuinbezoekers hebben van de dierentuin. Het beeld omschrijft welke doelen belangrijk zijn voor de Nederlandse dierentuin volgens een bezoeker van de dierentuin. Om dit te kunnen bepalen is het dierentuinbeeld opgebouwd uit drie aspecten, voor een belangrijk deel gebaseerd op de theorie van natuurbeelden zoals Buijs die omschreven heeft (Buijs, 2009). Het eerste aspect omvatte de cognitieve dimensie. Deze dimensie gaat in op de kennis over de functies en doelen van de dierentuin en de overtuigingen met betrekking tot de dierentuinen van de dierentuinbezoeker. Het tweede aspect waaruit een dierentuinbeeld is opgebouwd, is de normatieve dimensie. Hiermee zijn de waarden (welke doelen vindt de dierentuinbezoeker belangrijk) en de waardeoriëntaties (hoe moet een dierentuin beheerd worden?) achterhaald. Het laatste aspect waaruit een dierentuinbeeld is opgebouwd, is de expressieve dimensie. De expressieve dimensie is in dit onderzoek gemeten aan de hand van de plaatsgehechtheidstheorie. Deze theorie is omschreven als de mate waarin dierentuinbezoekers gehecht zijn aan de (Nederlandse) dierentuin en is bepaald aan de hand van plaatsafhankelijkheid vragen en plaatsidentiteit vragen.

Kennis en overtuigingen met betrekking tot de dierentuinen

De dierentuinbezoekers herkennen verschillende functies en doelen van de dierentuin. Het gros ziet dat de belangrijkste functie van de dierentuin recreatie is. Van de vijftientig geïnterviewden die deze visie hebben, geven zeventien dierentuinbezoekers daarbij expliciet aan dat de functie is om mensen te vermaken. Anderen omschrijven de recreatiefunctie als het leren over dieren en natuur. Daarnaast herkennen een aantal natuurbescherming als belangrijkste functie. Deze dierentuinbezoekers hebben aangegeven dat dierentuinen werken aan meer natuurbescherming door educatie over dit onderwerp

aan te bieden aan de bezoekers. Eén dierentuinbezoeker ziet het beschermen van dieren als de belangrijkste functie van de dierentuin. Daarmee doelt hij voornamelijk op de ex situ bescherming, de bescherming van diersoorten door dieren te houden en ermee te fokken in een dierentuin.

Verder is het merendeel er van overtuigd dat de meeste dieren uit de dierentuin uit gevangenschap komen, een aantal deelnemers vindt dat dieren zowel uit het wild als uit gevangenschap komen en één persoon is er van overtuigd dat de meeste dieren uit de dierentuin uit het wild komen. Als laatste is een derde van de geïnterviewden er van overtuigd dat dieren het in het wild beter hebben. Slechts een klein deel vindt dat dieren het in het wild beter hebben en een ruime meerderheid is er van overtuigd dat dieren het zowel in het wild als in de dierentuin goed kunnen hebben.

Waarden(oriëntaties) met betrekking tot de dierentuinen

De waarden die de dierentuinbezoekers hechten aan de doelen van de dierentuinen verschilt per persoon. Een aantal heeft een meer antropocentrische visie (de dierentuinbezoeker is het meest belangrijk in de dierentuin), terwijl anderen vinden dat een dierentuin zich vooral moet focussen op de dieren (biocentrische visie) en/ of de natuur (ecocentrische visie). Van de dertig respondenten stellen vier personen de bezoeker voorop. Iets meer dan de helft vindt echter het welzijn van de dieren en dier- en de natuurbescherming het meest belangrijke onderwerp waar een dierentuin zich mee bezig moet houden. De overige geïnterviewden, ongeveer een derde, hebben een wat genuanceerde mening, zij vinden dat zowel de dieren als de bezoeker in de dierentuin belangrijk zijn.

Naast de open vragen waarvan de resultaten in bovenstaande alinea zijn besproken, zijn er ook twee gesloten vragen gesteld over visie met betrekking tot de doelen van de dierentuin gesteld. De antwoorden van de gesloten vragen geven min of meer eenzelfde beeld als het resultatengedeelte van de open vragen. Recreatie wordt namelijk als minst belangrijke doel gezien (terwijl het voornamelijk wel als redelijk belangrijk tot belangrijk wordt gezien), terwijl in situ bescherming als het meest belangrijke wordt gezien. De overige doelen (educatie, ex situ en onderzoek) vinden de respondenten ook allemaal belangrijk). Vergelijken we de uitkomsten van de normatieve code 'bezoeker voorop' met de uitkomsten van de recreatie en de dier en/of natuur voorop resultaten met de ex situ en in situ bescherming uitkomsten, dan komen ze dus redelijk overeen. De geïnterviewden vinden echter wel dat de duidelijk ex situ, in situ en onderzoek wel duidelijker naar voren mogen komen, terwijl het recreatiedoel wel erg duidelijk naar voren komt.

Gehechtheid aan de dierentuin

Van de dertig deelnemers hebben zeven personen te kennen gegeven dat zij gehecht zijn aan de dierentuin waar het interview is afgenomen (Burgers' Zoo of Ouwehands Dierenpark). Een belangrijke reden waarom deze respondenten gehecht zijn aan Burgers' Zoo, is vanwege de unieke ecodisplays zoals de Ocean en de Bush. Verder zijn ook als redenen genoemd dat de dierentuin erg dichtbij is, dat men er vroeger heeft gewerkt of dat de desbetreffende dierentuin zowel binnen als buiten wat te bieden heeft.

De redenen van de tien personen die gehecht zijn aan de Nederlandse dierentuin in het algemeen verschillen met de redenen van de bovenstaande zeven geïnterviewden. De mogelijkheid om dieren te zien en erover te leren zijn redenen die hoog scoren bij deze code (gehecht aan Nederlandse dierentuin). Daarnaast zijn mensen gehecht aan een dierentuin, omdat het een goede optie is voor een dagje uit, omdat de omstandigheden voor de dieren hier goed zijn en omdat men de dierentuin bij hun leven vindt horen.

Dertien deelnemers zijn echter niet gehecht aan een specifieke dierentuin, maar ook niet aan de Nederlandse dierentuin in het algemeen.

Verschillen resultaten Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark

De resultaten van de deelnemers uit Burgers' Zoo en Ouwehands Dierenpark verschillen vrijwel niet wanneer gekeken wordt naar de dierentuinbeelden. De vijf meest voorkomende dierentuinbeelden zijn aan zowel bezoekers van Ouwehands Dierenpark als aan bezoekers van Burgers' Zoo toegekend. Het blijkt dus uit dit onderzoek dat het uiterlijk van de dierentuin geen invloed heeft op het beeld dat mensen hebben van een dierentuin.

De uitkomsten van de twee gesloten vragen verschillen wel op een aantal vlakken van elkaar. In situ bescherming is in Ouwehands Dierenpark gemiddeld 0,4 punt hoger gewaardeerd (cijfer 4,1) dan in Burgers' Zoo (cijfer 3,7). Het doel onderzoek daarentegen scoort in Burgers' Zoo 0,4 punt hoger (4,4) dan in Ouwehands Dierenpark (4,0). De reden hiervan zou kunnen zijn, omdat in Burgers' Zoo in het verleden veel onderzoek is gedaan naar bijvoorbeeld de chimpansees. Doordat dit onderzoek vaak positief in de publiciteit is geweest, waarden dierentuinbezoekers in Burgers' het onderzoek hoger dan in Ouwehands Dierenpark.

Qua duidelijkheid over de verschillende doelen kan geconcludeerd worden dat Ouwehands Dierenpark over het algemeen iets beter scoort. Alleen het gemiddelde van ex situ bescherming is precies gelijk (cijfer 3,1). Onderzoek is 0,1 punt duidelijker, recreatie 0,2 en educatie 0,3. Dit houdt in dat Ouwehands Dierenpark deze drie doelen zichtbaarder heeft dan Burgers' Zoo. Waarschijnlijk komt dit door Ravotapia (recreatie) en de verschillende vormen van educatie, zoals de projecten (bijvoorbeeld 'Neus aan neus'), de shows en de speurtochten).

Het verschil bij in situ bescherming is echter het grootst. Burgers' Zoo scoort hier gemiddeld een 1,8 terwijl in Ouwehands Dierenpark het gemiddelde ligt op een 2,5. Dit betekent dat de educatie- en informatiemethoden in Ouwehands Dierenpark beter aanslaan dan die in Burgers' Zoo. Maar ook in Ouwehands Dierenpark kan nog veel verbeterd worden qua duidelijkheid wat betreft in situ bescherming, over het algemeen wordt dit doel als niet duidelijk zichtbaar omschreven.

Dierentuinbeelden

Aan de hand van de antwoorden op de deelvragen, kan nu een antwoord gegeven worden op de hoofdvraag. In dit onderzoek zijn vijf dierentuinbeelden die het meest voorkomen (van de in totaal zeventwintig dierentuinbeelden). In tabel 6.1 worden deze dierentuinbeelden nog eens weergegeven, deze tabel is gelijk aan tabel 4.7.

Tabel 6.1 Meest voorkomende dierentuinbeelden van de Nederlandse dierentuinbezoekers

Dierentuinbeeld	Cognitieve code	Normatieve code	Expressieve code	Aantal keer toegekend
Mijn recreatieve plek waar mens en dier even belangrijk zijn	Recreatie	Mens en dier zijn belangrijk	Gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin is groot	4
Een recreatieve plek waar mens en dieren even belangrijk zijn	Recreatie	Mens en dier zijn belangrijk	Geen gehechtheid aan een dierentuin	3
Mijn unieke recreatieve plek waar dieren het belangrijkst zijn	Recreatie	Dier is belangrijkst	Gehechtheid aan een specifieke dierentuin is groot	3
Mijn recreatieve plek waar dieren het belangrijkst zijn	Recreatie	Dier is belangrijkst	Gehechtheid aan de Nederlandse dierentuin is groot	3
Een recreatieve plek waar dieren het belangrijkst zijn	Recreatie	Dier is belangrijkst	Geen gehechtheid aan een dierentuin	7

Uit deze vijf beelden kan afgeleid worden dat elk beeld de recreatie als belangrijkste functie herbergt. Maar bezoekers vinden de mens niet het belangrijkste. Mens en dier zijn even belangrijk en een groot deel zegt zelfs dat het dier het belangrijkst is. De kennis over een dierentuin verschilt dus met de waarden die dierentuinbezoekers toekennen aan de verschillende doelen. Een dierentuin brengt dus klaarblijkelijk vooral naar buiten dat recreatie (en een deel educatie) een belangrijk doel is, maar de bezoeker vindt de ex situ en in situ belangrijker. Dit is ook naar voren gekomen bij de twee gesloten vragen over de doelen van de dierentuin. Het doel recreatie wordt overduidelijk naar buiten toe gebracht, terwijl de bezoekers vinden dat de doelen in situ en ex situ bescherming wel een stuk duidelijker naar voren mogen komen (zie tabel 4.7).

In de vijf dierentuinbeelden komen alle drie de codes van de expressieve dimensie voor. Dit betekent dat het voorkomt dat mensen gehecht zijn aan één of meerdere dierentuinen, maar ook dat er dierentuinbezoekers zijn die zich niet gehecht voelen aan de Nederlandse dierentuin. Daarnaast kan de conclusie getrokken worden dat de expressieve dimensie niet bijdraagt aan de normatieve en cognitieve codes die de deelnemers hebben toegekend aan de dierentuin. De cognitieve code is bij alle vijf de beelden hetzelfde en de twee normatieve codes zijn zowel door deelnemers die wel als niet gehecht zijn aan een dierentuin toegekend.

6.2 AANBEVELINGEN VOOR TOEKOMSTIG ONDERZOEK

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen een aantal aanbevelingen worden gedaan wat betreft toekomstig onderzoek over dit onderwerp. Allereerst is deze studie verricht in twee dierentuinen. Er zijn echter vijftien dierentuinen die aangesloten zijn bij de NVD, dus het zou interessant zijn om het onderzoek op grotere schaal uit te voeren. In dit onderzoek zijn er geen grote verschillen tussen de dierentuinbezoekers van Burgers' Zoo en Ouwehands

Dierenpark naar voren gekomen, maar de vraag is of dezelfde dieren­tuin­beelden naar voren komen wanneer in meerdere dieren­tuinen onderzoek wordt gedaan. Wellicht dat bezoekers van andere dieren­tuin een ander beeld hebben van de dieren­tuin. Bovendien is het ook een optie om mensen te interviewen die nooit naar een dieren­tuin­beeld gaan. Aan de hand van deze dieren­tuin­beelden kan achterhaald worden of deze personen misschien een ander beeld hebben van de dieren­tuin dat niet overeenkomt met de doelen van de dieren­tuin. De NVD kan hier dan op inspringen door de doelen op andere of nog meer manieren naar buiten te brengen.

Ook zou de interviewperiode op een ander en langer tijdstip plaats kunnen vinden om zo een betere indruk te krijgen van de algemene dieren­tuin­beelden. In de winter komen bijvoorbeeld andere type bezoekers en ook minder bezoekers dan in de zomer.

Daarnaast is in dit onderzoek niet ingegaan op mogelijke oplossingen voor het verschil in de doelen van de dieren­tuinen en de dieren­tuin­beelden van dieren­tuin­bezoekers. Zoals naar voren is gekomen, wordt voor de in en ex situ bescherming niet duidelijk genoeg naar voren gebracht, terwijl de dieren­tuin­bezoeker er wel veel waarde aan hecht. Toekomstig onderzoek naar oplossingen kan dit verschil verkleinen, waardoor de doelen duidelijker naar voren zullen komen. Hier hebben de NVD en de dieren­tuinen baat bij.

Verder kan de expressieve dimensie verder uitgediept worden. In dit onderzoek is de expressieve dimensie bepaald aan de hand van de theorie over plaatsgehechtheid. Hierbij is vooral gekeken of dieren­tuin­bezoekers gehecht zijn aan de dieren­tuin. Aan de motieven waarom bezoekers al dan niet gehecht zijn, zou meer aandacht kunnen worden besteed. Nu is hier te weinig op ingegaan. Door de redenen te achterhalen, kan een dieren­tuin inspelen op de behoefte van de bezoeker, waardoor zij wellicht meer bezoekers zouden kunnen trekken in de toekomst.

Ook de vragen met betrekking tot overtuigingen zijn niet voldoende uitgediept. De vragen sloten niet goed op elkaar aan en hadden weinig verband met de doelen van de dieren­tuin. Daarom was het niet mogelijk om de overtuigingen mee te nemen voor de ontwikkeling van dieren­tuin­beelden. Door meer aandacht te besteden aan de overtuigingen in toekomstig onderzoek, kan dit onderdeel een grotere rol spelen bij de totstandkoming van dieren­tuin­beelden.

6.3 TOEPASSINGEN VAN DE RESULTATEN IN DE PRAKTIJK

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van een medewerker van de NVD. Hij wilde graag weten hoe mensen aankijken tegen de moderne Nederlandse dieren­tuin en welke kennis zij bezitten over de doelen van de dieren­tuinen. Aan de hand van de dieren­tuin­beelden is inzicht verkregen in de visies en meningen van de dieren­tuin­bezoeker over de dieren­tuin. De NVD, maar ook de individuele dieren­tuinen kunnen nu deze resultaten gebruiken om beter in te spelen op de meningen en visies van de dieren­tuin­bezoekers met betrekking tot de doelen van de Nederlandse dieren­tuinen.

Zoals in paragraaf 6.1 naar voren is gekomen, blijkt dat de in situ bescherming en ex situ bescherming als doelen niet duidelijk of bekend zijn bij de dierentuinbezoeker. De dierentuinbezoeker vindt het echter wel belangrijk dat een dierentuin aan natuurbescherming en bescherming van diersoorten doet. De taak voor de dierentuinen en de NVD is nu om deze twee doelen (in en ex situ bescherming) duidelijker te maken aan de bezoeker. Uit onderzoek van Fernandez et al. naar de interacties tussen dier en bezoeker blijkt bijvoorbeeld dat natuurlijke verblijven, interactieve voorstellingen en borden goede manieren zijn om bezoekers wat te leren over dieren en het nut van natuurbescherming (Fernandez et al., 2009). De Nederlandse dierentuinen zouden op deze manieren dus de beschermingsdoelen duidelijker naar voren kunnen brengen.

Daarnaast moeten de NVD en de Nederlandse dierentuinen in de gaten houden dat de recreatie niet te duidelijk aanwezig is in de dierentuin. Uit dit onderzoek blijkt dat veel dierentuinbezoekers de recreatie (en een klein deel educatie) als belangrijkste functie zien. De bezoeker heeft echter minder behoefte aan de recreatie dan dat het nu in de dierentuin aanwezig is. Wil een dierentuin en de NVD duidelijk maken dat een dierentuin meer is dan een park om te ontspannen, dan zal het rekening moeten houden met het aanbod van recreatiemogelijkheden. En, zoals hierboven ook al duidelijk is gemaakt, zal meer aandacht moeten worden gevestigd op de overige doelen van de dierentuin.

LITERATUURLIJST

- Aiello, J. R., Thompson, D. E. & Baum, A. (1981) The symbiotic relationship between social psychology and environmental psychology: Implications from crowding, personal space, and intimacy regulation research. In: Cognition, social behavior, and the environment, ed. Harvey, J. H. 423–439, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale
- Afdeling Educatie Diergaarde Blijdorp (2003) Educatie, een hoofdtaak van de Nederlandse dierentuinen, Rotterdam
- Altman, I., & Low, S. (1992). *Place attachment*, New York: Plenum Press.
- Anderson, U.S., Kelling, A.S., Pressley- Keough, R., Bloomsmith, M.A. & Maple, T.L. (2003) Enhancing the Zoo Visitor's Experience by Public Animal Training and Oral Interpretation at an Otter Exhibit, *Environment and behavior* 35: 826 – 841
- Baarda, D.B., Goede, de, M.P.M. & Teunissen, J. (1997) *Kwalitatief onderzoek; praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, Stenfert Kroese, Houten, eerste druk
- Baarda, D.B., Goede, de, M.P.M. & Teunissen, J. (2005) *Basisboek Kwalitatief onderzoek; handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, Wolters- Noordhoff, Groningen/Houten, tweede druk
- Bitgood, S. (2002) Environmental psychology in museums, zoos and other exhibition centres. In: handbook of environmental psychology, eds., Bechtel, R.B. & Churchman, A., 461 – 480, John Wiley, New York
- Boeije, H. (2006) *Analyseren in kwalitatief onderzoek; denk en doen*, Boom-onderwijs, Den Haag, eerste druk
- Bonnes M. & Bonaiuto, M. (2002) *Environmental psychology: from spatial physical environment to sustainable development*. In: handbook of environmental psychology, eds., Bechtel, R.B. & Churchman, A., 28 – 54, John Wiley, New York
- Born, van den, R.J.G. (2007) Thinking nature, everyday philosophy of nature in the Netherlands, proefschrift Radboud universiteit, Nijmegen
- Born, van den, R.J.G. (2008) Rethinking nature, public visions in the Netherlands, *Environmental values* 17: 83 – 109
- Brown, B.B. & Perkins D.D. (1992) Disruptions in place attachment. In: Human behavior and environments: advances in theory and research, eds., Altman, I. and Low, S. *Place Attachment* 12: 279 – 304, Plenum Press, New York
- Bryman, A. (2004) *Social research methods*, Oxford University Press, Oxford, tweede editie
- Buijs, A. (2009) Public natures, social representations of nature and local practices, PhD thesis Wageningen University, Wageningen
- Burgers' Zoo (2009) Burgers' Zoo natuurlijk in Arnhem, beschikbaar op World wide web, <http://www.burgerszoo.eu/>, bezocht op 10 oktober 2009
- Buttner, A. & Seamon, D. (1980), *The human experience of space and place*, Croom Helm, London
- Castro, P. & Gomes, I. (2005) Genetically modified organisms in the Portuguese press: thematization and anchoring, *Journal for the Theory of Social Behaviour* 35
- Craik, K.H. (1973) Environmental psychology, *Annual Review of Psychology* 24: 403 – 422

- Dane, M. (2009) Artis, beschikbaar op World wide web, <http://www.artis.nl/main.php?pagina=paginas/i/ Homepage/Colofon.html>, bezocht op 10 oktober 2009
- Davenport, M.A. & Anderson, D.H. (2005) Getting from sense of place to place-based management: an interpretive investigation of place meanings and perceptions of landscape change, *Society and natural resources* 18: 625 - 641
- Davey, G. (2007) Public perceptions in urban China towards zoo and their animal welfare, *Human Dimensions of Wildlife* 12: 367 – 374
- Dibb, S. & Simkin, L. (1998) *The marketing casebook*, Londen, Thomson Learning
- Elands, B.H.M. & Koppen, van, C.S.A (2007) Indicators for the 'convention on biodiversity 2010' Public awareness and participation, werkdokument 53.12, Wageningen
- Europese Associatie van Dierentuinen en Aquaria (EAZA) (2009) About EAZA, beschikbaar op World wide web, <http://www.eaza.net/about/Pages/Introduction.aspx> , bezocht op 30 september 2009
- Europese Associatie van Dierentuinen en Aquaria (EAZA) (2009) Key Documents, beschikbaar op World wide web, <http://eaza.isis.org/about/Pages/Key%20Documents.aspx#4>, bezocht op 30 september 2009
- Fernandez, E.J., Tamborski, M.A., Pickens, S.R. & Timberlake, W. (2009) Animal – visitor interactions in the modern zoo: conflicts and interventions, *Applied animal behavior science* 120: 1 – 8
- Frantz, C., Mayer, F.S., Norton, C. & Rock, M. (2005) There is no 'I' in nature: the influence of self- awareness to the connectedness to nature, *Journal of Environmental Psychology* 25: 427–436
- Fridgen, J.S. (1984) Environmental psychology and tourism, *Annals of tourism research* 11: 19– 39
- Guiliani, M.V. & Feldman R. (1993) Place attachment in a developmental and cultural context, *Journal of Environmental Psychology* 13: 267 – 274
- Groot, de W.T. & Born, van den, R.J.G. (2003) Visions of nature and landscape type preferences: an exploration in the Netherlands, *Landscape and urban planning* 63: 127 – 138
- Harré, R. (1984) Some reflections on the concept of social representations, *Social Research*, 51: 927 – 38
- Harré, R. (1998) The epistemology of social representations. In U. Flick (Ed.), *The psychology of the social* 129–137, Cambridge University Press, Cambridge
- Hidalgo M.S. & Hernandez, B. (2001) Place attachment: conceptual and empirical questions, *Journal of environmental psychology* 21: 273 – 281
- Hummon D.M. (1992) *Community attachment: Local sentiment and sense of place*, In: Place attachment, eds. I. Altman and S. M. Low, 253 – 278, Plenum Press, New York
- Hwang, S.N., Lee, C. & Chen, H.J. (2005) The relationship among tourists' involvement, place attachment and interpretation satisfaction in Taiwan's national parks, *Tourism Management* 26: 143 – 156
- Ings, R., Waran, N.K. & Young, R.J. (1997) Attitude of zoo visitors to the idea of feeding prey to zoo animals, *Zoo Biology* 16: 343 – 347

- IUDZG/ CBSG (IUCN/SSC) (1993) *The World Zoo Conservation Strategy; The role of the zoos and aquaria of the World in global conservation*, Chicago Zoological Society, Chicago
- Jahoda, G. (1988) Critical notes and reflections on 'social representations', *European Journal of Social Psychology* 18: 195 – 209
- Joffe, H. (2003) Risk: from perception to social representation, *British Journal of Social Psychology* 42: 55 – 73
- Jorgensen, B.S. & Stedman, R.C. (2001) Sense of place as an attitude: lakeshore property owners' attitudes toward their properties, *Journal of Environmental Psychology* 21: 233 – 248
- Jorgensen, B.S. & Stedman, R.C. (2005) A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties, *Journal of Environmental Management* 79: 316 – 327
- Kaplan, R. & Kaplan S. (1989) *Experience of nature: a psychological perspective*, Cambridge University Press, Cambridge
- Keltner D. & Haidt, J. (1999) Social functions of emotions at multiple levels of analysis, *Cognition and Emotion* 13: 505 – 522
- Keltner D. & Haidt, J. (1999) Social functions of emotions. In: Mayne, T. & Bonanno, G. (Eds.) *Emotions: current issues and future directions*, 192 – 213, Guilford Press, New York
- Keulartz, F.W.J., Windt, van der, H.J. & Swart, J.A.A. (2000) *Natuurbeelden en natuurbeleid: theoretische en empirische verkenningen*, NWO ethiek en beleid, Den Haag
- Keulartz, F.W.J., Windt, van der, H.J. & Swart, J.A.A. (2001) Valuation of nature in conservation and restoration, *Restoration ecology* 9: 230 – 238
- Keulartz, F.W.J., Windt, van der, H.J. & Swart, J.A.A. (2006) Nature and landscape planning: exploring the dynamics of valuation, the case of the Netherlands, *landscape and urban planning* 79, 218 – 228
- Koppen, van, C.S.A. (2002) *Echte natuur: een sociaal theoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving*, Wageningen University, Wageningen
- Kyle, G. T., Graefe, A. R., Manning, R. E. and Bacon, J. (2004) Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting, *Journal of Environmental Psychology* 24: 213 – 225
- Liu, J.H. & Hilton, J.D. (2005) How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics, *British Journal of Social Psychology* 44: 1 – 21
- Mallinson, J.J.C. (2003) A sustainable future for zoos and their role in wildlife conservation, *Human dimensions of wildlife* 8: 59 – 63
- Mendes da Silva, M.A. & Cardoso da Silva, J.M. (2006) A note on the relationships between visitor interest and the characteristics of the mammal exhibits in Recife zoo, Brasil, *Applied Animal Behavior Science* 105: 223 – 226
- Moore, J. (2000) Placing home in context, *Journal of Environmental Psychology* 20: 207–217
- Moore, R. L. & Graefe, A. R. (1994) Attachment to recreation settings: The case of rail-trail users, *Leisure Sciences* 16: 17–31

- Moscovici, S. (1972) Theory and Society in Social Psychology. In J. Israel and H. Tajfel (Eds.), *Context of Social Psychology: A Critical Assessment*: 17 – 68, Academic Press, London
- Moscovici, S. (1992) Social representations and pragmatic communication, *Social Science Information* 33: 163 – 177
- Moscovici, S. (1998) The history and actuality of social representations. In U. Flick (Ed.), *The psychology of the social*: 209 – 247, Cambridge University Press, Cambridge
- Moscovici, S. (2000) Social representations. Explorations in social psychology, Polity Press Cambridge
- Moscovici, S. & Marková, I. (1998) Presenting social representations: A conversation, *Culture & Psychology* 4: 371–410
- Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (NVD) (2009) NVD Natuurbeschermingsfonds, beschikbaar op World wide web: <http://www.nvddierentuinen.nl/?pageAlias=nvd&mainId=59> , bezocht op 30 september 2009
- Ouwehands Dierenpark (2009) Ouwehands Dierenpark Rhenen, beschikbaar op World wide web, <http://www.ouwehand.nl/>, bezocht op 15 december 2009
- Proshansky, H.M. (1978) The city and self-identity, *Environment and Behaviour* 10: 147 – 169
- Proshansky, H.M., Fabian, A.K. & Kaminoff, R. (1983) Place identity: Physical world socialization of the self, *Journal of Environmental Psychology* 3: 57–83
- Quenza, C.J.P. (2005) On the structural approach to social representations, *Theory Psychology* 15: 77 – 100
- Raudsepp, M. (2005) Why is it so difficult to understand the theory of social representations?. *Culture Psychology* 11: 455 – 468
- Reade, L.S. & Waran, N.K. (1996) The modern zoo: how do people perceive zoo animals?, *Applied animal behaviour science* 47: 109 – 118
- Riley (1992) Attachment to the ordinary landscape. In: Altman I. & Low, S. M. (Eds), *Place Attachment*, 13 – 35, Plenum Press, New York
- Rozin, P. (1996) Towards an psychology of food and eating: from motivation to module to model to marker, morality, meaning and metaphor, *Current Direction in Psychological science* 5: 18 – 24
- Saegert, S. & Winkel, G.H. (1990) Environmental psychology, *Annual review of psychology* 41: 441 – 477
- Smailes, P. J. (2006) Redefining the local: The social behavior of rural spaces in South Australia, 1982-2006. *Geography, Population and Environmental Management*, Flinders University, Adelaide
- Smith, L., Broad, S. & Weiler, B. (2008) A closer examination of the impact of zoo visits on visitor behavior, *Journal of sustainable tourism* 16: 544 - 561
- Stedman, R.C. (2002) Toward a social psychology of place; predicting behavior from place-based cognitions, attitude and identity. In: *Public natures, social representations of nature and local practices*, Buijs (2009), Alterra, Wageningen
- Stokols, D. & Shumaker, S.A. (1981) *People in places: A transactional view of settings*. In: *Cognition, social behavior, and the environment*, ed. Harvey, J. H., 441 – 488, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale

- Tuan, Y.F. (1979) Space and place: humanistic perspective. In: Gale, S. & Olson, G. (Eds), *Philosophy in Geography*, Reidel, D., Dordrecht
- Turner, R.K., Paavola, J., Cooper, P., Farber, S., Jessamy, V. & Georgiou, S. (2003) Valuing nature: lessons learned and future research directions, *Ecological economics* 46: 493 – 510
- Vatn, A. (2009) An institutional analysis of methods for environmental appraisal, *Ecological economics* 68: 2207 – 2215
- Wagner, W. (1993) Can representations explain social behavior? A discussion of social representations as a rational system, *Papers on Social Representations* 2: 236 – 249
- Williams, D. R., Patterson, M. E. & Roggenbuck, J. W. (1992) Beyond the Commodity Metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place, *Leisure Sciences* 14: 29 –46

BIJLAGEN

BIJLAGE I: INTERVIEWSHEMA

Aanspreken van dierentuinbezoekers:

Goedemorgen/middag, zou ik u misschien een aantal vragen mogen stellen over de Nederlandse dierentuin? Ik ben namelijk bezig met mijn afstudeerscriptie voor de Master bezig aan de Wageningen Universiteit en ik doe dit onderzoek in opdracht van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen. Dat is een overkoepelende organisatie voor de Nederlandse dierentuinen. De organisatie zorgt onder andere, in samenwerking met de dierentuinen, voor richtlijnen, maar ook zorgt zij voor de contacten met andere dierentuinen. Het interview zal ongeveer een half uurtje kosten. Heeft u daar misschien de tijd voor, dan krijgt u meteen ook een drankje aangeboden en als dank krijgt u ook nog een aardigheidje. Ja?! Fijn! Hier is een plekje waar we even kunnen gaan zitten, want dat praat wat gemakkelijker.

Introductie:

(Hallo), ik zal mij eerst even voorstellen en daarna zal ik uitleggen wat de bedoeling is van dit interview. Mijn naam is Judith Westervelt en ik studeer dus aan de universiteit van Wageningen. Nu zit ik in het laatste jaar en ben bezig met mijn scriptie of ook wel afstudeeropdracht genoemd. Via mijn afstudeerbegeleidster ben ik in contact gekomen met een medewerker van de NVD en hij wilde graag dat er meer onderzoek zou worden verricht naar de beleving en percepties van de dierentuinbezoeker. Daarom ben ik interviews aan het af nemen en het is fijn dat u er aan mee wilt werken.

Ik zou u graag een aantal vragen willen stellen over verschillende onderwerpen die te maken hebben met de Nederlandse dierentuin. Wanneer ik niet duidelijk ben, kunt u dat gerust aangeven. Het interview zal opgenomen worden, zodat ik het later kan uitwerken en analyseren. Ook zal ik af en toe wat opschrijven, als geheugensteuntje. U hoeft uw naam niet te geven, wel zullen een aantal achtergrondvragen worden gesteld aan het einde van het gesprek. Daarnaast zal het interview niet voor andere doeleinden gebruikt worden. Het interview zal dus ongeveer 30 minuten duren. Zullen we starten?

Vragen:

Motivatie

Eerst wil ik graag een vraag stellen over de redenen waarom u naar de dierentuin bent gekomen, dus:

- ✓ Waarom bent u naar de dierentuin gegaan? (kan relateren aan de plaatsafhankelijkheid, maar hoeft niet)

Cognitieve dimensie

(een overtuiging gaat over welke associaties mensen hebben met een dierentuin en op welke manier zij die associaties ondersteunen. Dus hoe zien zij de dierentuin en welke argumenten gebruiken zij daarvoor?)

Oké, dan zou ik nu graag een aantal vragen willen stellen over de definitie en de functie van de dierentuin in Nederland. Daarnaast komen er een aantal vragen aan bod die zullen gaan over uw overtuigingen met betrekking tot een aantal aspecten van de dierentuin.

- ✓ Als u iemand anders uit zou moeten leggen wat een dierentuin is, hoe zou u dan de **dierentuin omschrijven?** (definitie)
- ✓ Wat is volgens u de **functie** van de dierentuin? Waarom **bestaan** dierentuinen?(functie)
  - Wat weet u van de **doelen** van de dierentuin? (functie)
  - Ziet u de dierentuin als een plek om **mensen te vermaken** of als een plek waar **diersoorten beschermd** worden? Waarom? (overtuigingen).
- ✓ Wat wil een dierentuin duidelijk maken door dieren te **tonen** aan het publiek?
- ✓ Bent u er van overtuigd dat dieren het **beter** hebben in het **wild** dan in de dierentuin? Waarom? (overtuigingen)
- ✓ De dieren in de dierentuin kunnen in gevangenschap geboren worden of in het wild. Waar komen volgens u de meeste **dieren** in de dierentuin **vandaan**? Wat vindt u daarvan? En wat verstaat u dan onder wild/ gevangenschap? (overtuigingen)
- ✓ Ziet u een **dier** in de dierentuin als **één van de diersoorten** in de dierentuin of als **één voorbeeld van dat diersoort in het wild** (ambassadeur)? Dus met andere woorden; denkt u, wanneer u een dier in de dierentuin ziet ook aan zijn soortgenoten in het wild? Waarom wel of niet?
- ✓ Vindt u dat de dierentuinen moeten **blijven bestaan**? Waarom?

Normatieve dimensie (wat is moreel, aanvaardbaar en juist?)

Tot zover de vragen over uw kennis en overtuigingen over de functies en doelen van de dierentuin. Het tweede deel van dit interview gaat over uw normen en waarden die u heeft als we het over de dierentuin hebben.

- ✓ Vindt u dat **dieren** in de dierentuin **gehouden mogen worden**? Waarom?
  - En wat als dieren in de dierentuin/ in het wild geboren worden (ligt aan het antwoord dat gegeven wordt...ja of nee)
- 1. Vindt u dat de dierentuin aan **natuurbescherming** moet doen? Meer dan nu? Waarom?
- 2. Vindt u dat een dierentuin **recreatiemogelijkheden** aan moet bieden? Meer dan nu? Bijvoorbeeld speeltuinen en restaurants. Waarom?
- 3. Vindt u dat een dierentuin **educatie** aan moeten bieden? Bijvoorbeeld leerzame spelletjes over een bepaald dier, lesprogramma's voor scholen. Meer dan nu? Waarom?
- ✓ Vindt u dat een dierentuin **voldoende over natuurbescherming communiceert** richting de bezoeker? Waarom?
  - 1. Vindt u dat de dierentuin meer moet **investeren in het welzijn en de verblijven** van de dieren? Waarom?
  - 2. Vindt u dat **recreatiemogelijkheden ten koste mogen gaan van een groot verblijf** voor de dieren? Waarom?
  - 3. Zou de dierentuin **meer** geld mogen uitgeven aan **natuurbescherming** waardoor het budget voor **recreatie sterk achteruit** gaat? Waarom?

Expressieve dimensie

Het laatste deel van de inhoudelijk vragen gaat over uw relatie met de dierentuin als plek om te bezoeken. Het gaat hierbij niet zozeer om deze dierentuin, maar meer wordt gevraagd naar de dierentuin in Nederland.

- ✓ Vindt u deze dierentuin/ dierentuinen in het algemeen een **bijzondere plek**?
Waarom?
  - Wat **boeit** u in deze dierentuin/ dierentuinen in het algemeen? Wat **fascineert** u?
  - Ziet u deze dierentuin/ dierentuinen in het algemeen als een plek die **aansluit bij uw interesses**? Welke aspecten sluiten aan op die interesses? (identiteit)
- ✓ Zijn er **dieren die u graag ziet** in de dierentuin? Welke? En waarom dan juist die dieren?
- ✓ Bent u **gehecht** aan deze **dierentuin/ dierentuinen** in het algemeen? Waarom wel of niet? (identiteit)
- ✓ Zou u het jammer vinden wanneer de **dierentuin zou verdwijnen**? Waarom wel of niet? (afhankelijkheid)
- ✓ Is de dierentuin voor u **de meest geschikte plek om te leren** over de natuur en de dieren? Waarom? Boven andere parken, maar ook boven verschillende media vormen of 'onderwijsinstellingen'? En is dit de beste plek voor de eerste/ basis informatie of juist voor verdiepende kennis (drie lagen van educatie; soort, verblijf, info)? (afhankelijkheid)
- ✓ Is de dierentuin voor u de **meest geschikte plek voor een dagje uit** wanneer u alleen gaat? Of wanneer u met een groep gaat? Waarom? (afhankelijkheid)
- ✓ Is de dierentuin voor u de **meest geschikte plek om dieren te zien**? Of zijn andere plekken (wild, circus etc) of de media geschikter? Waarom? (Afhankelijkheid)

Nu komen de laatste twee inhoudelijke vragen. Ik zal zo de doelen van de Nederlandse dierentuin omschrijven en dan ga ik u vragen hoe belangrijk u elk doel vindt en hoe herkenbaar de doelen zijn in de dierentuin.

De doelen van de dierentuin zijn: natuurbescherming in het wild, bescherming van diersoorten en planten door het houden in de dierentuin, educatie, recreatie en onderzoek.

- ✓ Kunt u op een schaal van 1 tot en met 5 aangeven hoe belangrijk u de volgende doelen van de dierentuin vindt? (zie tabel)
  - 1 = totaal niet belangrijk
  - 2 = niet erg belangrijk
  - 3 = niet belangrijk, niet onbelangrijk
  - 4 = belangrijk
  - 5 = heel erg belangrijk
  - 6 = weet niet

- ✓ Kunt u op een schaal van 1 tot en met 5 aangeven hoe de volgende doelen kenbaar zijn of naar voren komen in de dierentuin? (zie tabel)
  - 1 = totaal niet duidelijk
  - 2 = niet erg duidelijk

3 = niet duidelijk, niet onduidelijk

4 = duidelijk

5 = heel erg duidelijk

6 = weet niet

Overige vragen:

Het interview zit er bijna op. Ik zou alleen nog graag een paar vragen willen stellen die te maken hebben met uw achtergrond.

- ✓ Bent u lid van een natuurbeschermingsorganisatie? (sociale representatie) Welke?
- ✓ Heeft u een abonnement van deze dierentuin? En van andere?
- ✓ Hoe vaak per jaar komt u in deze dierentuin?
  - En gaat u ook wel eens naar andere dierentuinen. Zo ja, hoe vaak en welke?
  - Zo ja, ook tijdens vakantie?
- ✓ Met wie gaat u meestal naar de dierentuin?
- ✓ Hoeveel kilometer woont u ongeveer van deze dierentuin vandaan, waar woont u?
- ✓ Wat is uw woonsituatie? (appartement in flat, rijtjeshuis, twee onder 1 kap of vrijstaande woning)
- ✓ Wat is uw leeftijd?

Dat was het. Hartelijk bedankt dat u de tijd en moeite wilde nemen om mee te werken aan het interview. En veel plezier nog in de dierentuin!
(hand geven).

BIJLAGE II: UITKOMSTEN GESLOTEN VRAGEN OVER DOELEN

Gegeven cijfer en aantallen aan belangrijkheid en duidelijkheid per doel

Doel	1 B	1 O	2 B	2 O	3 B	3 O	4 B	4 O	5 B	5 O	6 B	6 O*
Recreatie:												
Belangrijk	1	0	0	1	3	5	9	8	2	1	0	0
Duidelijk	1	0	0	2	4	1	5	6	5	6	0	0
Ex situ:												
Belangrijk	0	0	0	0	1	0	4	3	10	12	0	0
Duidelijk	0	1	3	3	8	3	4	6	0	0	0	2
In situ:												
Belangrijk	1	0	2	1	1	1	7	8	4	5	0	0
Duidelijk	7	3	4	4	4	4	0	3	0	0	0	1
Educatie:												
Belangrijk	0	0	0	0	1	2	8	5	6	8	0	0
Duidelijk	0	0	2	1	2	3	9	6	2	5	0	0
Onderzoek:												
Belangrijk	0	0	0	0	1	4	7	7	7	4	0	0
Duidelijk	1	2	4	3	7	4	2	2	0	1	1	3

*B = het aantal bezoekers van Burgers' Zoo dat het desbetreffende cijfer heeft toegekend aan de belangrijkheid en duidelijkheid van elk doel

O = het aantal bezoekers van Ouwehands Dierenpark dat het desbetreffende cijfer heeft toegekend aan de belangrijkheid en duidelijkheid van elk doel

** de donkerblauwe kleur geeft aan wel cijfer het vaakst is toegekend aan de belangrijkheid en duidelijkheid van elk doel

BIJLAGE III: GEGEVENS VAN DE DEELNEMERS

Deelnemer	Leeftijd	Abonnement	Hoe vaak in deze	Hoe vaak andere	Lid Nbo*	Woonsituatie	Code cognitief	Code normatief	Code Expressief	Dierentuinbeeld (nummer)
B1*	42	Ja	3e keer deze maand	Weinig	Ja	Rijtjeshuis	C1	N3	E2	I
B2	65, 63	Ja	4 keer per jaar	Nu weinig, vroeger meer	Ja	Rijtjeshuis	***	N2	E2	II
B3	30, 29	Nee	zelden, vorige keer 8 jaar geleden	meerdere jaren geleden	Nee	Appartement	C2	N6	E2	III
B4	31	Ja	6 keer per jaar	2 a 3 keer per jaar	Nee	Rijtjeshuis	C8	N5	E3	IV
B5	53, 49	Nee, wel gehad	2 keer per jaar	Niet	Nee, niet meer	Vrijstaand		N6	E1	V
B6	52, 16	Nee, wel gehad	vroeger heel vaak, nu 2 a 3 keer per jaar	Niet	Ja	Vrijstaand	C8	N4	E1	VI
B7	35, 29	Nee, wel gehad	1 keer in de 2 jaar	1 keer per 2 jaar, wil wel vaker	Ja	Boerderij	C7	N5	E2	VII
B8	75, 57	Nee	totaal 3 a 4 keer	1 keer per 2 jaar	Niet meer	Buitenaf en in rijtjeshuis	C3	N3	E2	I
B9	28, 22	Nee	Gemiddeld 1 keer per 2 jaar	1 keer per 2 jaar	Nee	Boerderij, rijtjeshuis	C2	N4	E3	VIII

Deelnemer	Leeftijd	Abonnement	Hoe vaak in deze	Hoe vaak andere	Lid Nbo*	Woonsituatie	Code cognitief	Code normatief	Code Expressief	Dierentuinbeeld (nummer)
B10	52, 46	Nee	1 keer per jaar	1 keer per 2 a 3 jaar	Nee	Twee onder één kap	C2	N6 (+ N7)	E3	IX (X)
B11	68, 66	Ja	1 keer per 2 weken	2 keer per jaar	Ja	Rijtjeshuis	C3	N6	E1	V
B12	46	Nee	totaal 5 a 6 keer, verschilt heel erg	zelden	Ja	Twee onder één kap	C4	N4	E1	XI
B13	34	Nee	1 keer per jaar	Af en toe	Nee	Rijtjeshuis	C2	N6	E3	IX
B14	17, 17	Nee	1 keer per jaar in een dierentuin	1 keer per jaar in een dierentuin	Nee	Vrijstaand	C2	N6	E3	IX
B15	44, 34	Eén wel	paar keer per jaar	Af en toe	Nee	Appartement	C8	N5	E2	XII
O1	62	Ja	Elke week	Lang geleden	Nee	2 onder 1 kap		N1	E1	XIII
O2	55	Nee, met kinderen vroeger wel gehad	1 keer per jaar	Af en toe	Nee	Rijtjeshuis	C6	N5	E1	V
O3	66, 65	Nee	1 keer per 2 jaar in een dierentuin	1 keer per 2 jaar in een dierentuin	Ja	Half vrijstaand	C5	N5	E3	IX
O4	29, 27	één wel een NVD kaart	Is de eerste a tweede keer	1 keer per 2 jaar, 4 a 5 keer	Nee, ja	Appartement, eengezinswoning	C6	N4 (+ N7)	E2	I (XIV)
O5	37, 36	Nee	Heel lang geleden	zelden	Nee	Vrijstaand	C5	N5	E3	IX

Deelnemer	Leeftijd	Abonnement	Hoe vaak in deze	Hoe vaak andere	Lid Nbo*	Woonsituatie	Code cognitief	Code normatief	Code Expressief	Dierentuinbeeld (nummer)
O6	62	Nee	Eerste keer	2 keer per jaar	Ja	Rijtjeshuis	C9	N5	E3	IV
O7	29	Nee	Lang geleden	1 keer per jaar in een dierentuin	Nee	Rijtjeshuis		N4	E3	VIII
O8	45	Nee, wel via werk	4 a 5 keer	1 keer per jaar in een dierentuin	Ja	Eengezinswoning	C1	N4	E2	I
O9	59	Nee	3 keer per jaar in een dierentuin	3 keer per jaar	Nee	Twee onder één kap	C6	N5	E2	III
O10	37	Nee, wel waar ik mee mee ben	2 keer per jaar	3 a 4 keer per jaar	Ja	Rijtjeshuis	C5	N4	E3	VIII
O11	37	Nee	3 keer per jaar	4 keer per jaar, meest Burgers'	Nee	Rijtjeshuis	C4	N6 (+ N7)	E2	III (XIV)
O12	50	Nee	1 keer per jaar	1 a 2 keer per jaar	Ja	Rijtjeshuis	C2	N6 (+ N7)	E3	IX (X)
O13	35	Nee	1 keer in de zoveel jaar	1 keer in de 2 jaar, overal wel	Nee	Vrijstaand	C2	N1	E3	XV
O14	58	Nee, wel in overweging	4 a 5 keer	Af en toe	Nee	Rijtjeshuis	C6	N2	E1	XIII
O15	23	Nee	1 keer per jaar in een dierentuin	1 keer per jaar in een dierentuin	Nee	Studentenwoning, in flat	C4	N6	E3	IX

*Nbo = natuurbeschermingsorganisatie

**B = een deelnemer uit Burgers' Zoo, O = een deelnemer uit Ouwehands Dierenpark. Het getal geeft aan om welk interview het gaat

*** Er is geen code toegekend bij de cognitieve dimensie, maar bij dierentuinbeeld hoort het wel bij 'recreatie'

Kleur	Code
	Recreatie
	Dierbescherming
	Natuurbescherming
	Mens is het belangrijkste
	Mens en dier zijn het belangrijkste
	Dier en/of natuur is het belangrijkste
	Gehecht aan een specifieke dierentuin
	Gehecht aan de Nederlandse dierentuin
	Niet (echt) gehecht aan een dierentuin

